BERGEN

beeldkwaliteitsplan 2008

INHOUD

1. Inleiding **3**
1.1 Aanleiding 4
1.2 Beleid landschap en cultuurhistorie 6
Jong duinlandschap
Strandwallen en –vlaktenlandschap
Droogmakerijenlandschap
1.3 Beeldkwaliteit 10

2. Ordening van het landschap **12**
2.1 Impressie van het gebied 12
2.2 Historische en landschappelijke context 16
2.2.1 Strandwallen en zeegaten
2.2.2 Oer-IJ en Rekere
2.2.3 Geesten
2.2.4 Bedijkingen en inpolderingen
2.2.5 Kastelen, koosters en landgoederen
2.2.6 Hoge duinen en kustverdediging
2.2.7 Kleurrijke bollenteelt
2.2.8 Noordhollandsch Kanaal
2.2.9 Renteniers, kunstenaars en forenzen
2.2.10 Gezonde lucht voor bleekneusjes
2.2.11 Opkomst kusttoerisme
2.2.12 Militair erfgoed
2.2.13 Twintigste eeuwse vlucht

3. Schatkaart **36**
3.1 Waarde : hoogteverschil 37
Duinen
Binnenduinrand
Dijken
3.2 Waarde: landschappelijke zonering 40
3.2.1 Duingebied
3.2.2 Binnenduinrand
3.2.3 De polders
3.3 Waarde: bebouwingsstructuur 50
3.3.1 Badplaatsen
3.3.2 Dorpen in de binnenduinrand
3.3.3 Buurtschap rond het kanaal
3.3.4 Bebouwingpatronen in de open polder
3.4 Waarde: belangrijke routes 84
3.4.1 Transitroute N9
3.4.2 Toegangswegen kustdorpen
3.4.3 3Binnenduinrandlint Herenweg
3.5 Waarde: oriëntatiepunten 88
Schatkaart **90**

4. Visie beeldkwaliteit **90**
4.1 Kwaliteiten 90
4.2 Knelpunten 94
4.3 Kansen 98
4.3.1 Behoud en herstel karakteristiek duingebied
4.3.2 Versterken zone binnenduinrand als historische landschappelijke drager
4.3.3 Behoud en versterken open polderlandschap
4.3.4 Versterken oriëntatie en routes naar de kust
Visiekaart **110**

Literatuur

Colofon

Bergen is een gemeente met een rijke en zeer gevarieerde geschiedenis

Aantrekkelijke ligging aan zee

Bestaand stedelijk gebied

Uitsluitingsgebieden

Zoekgebieden

(Bron: Ontwikkelingsbeeld \Noord-Holland-Noord)

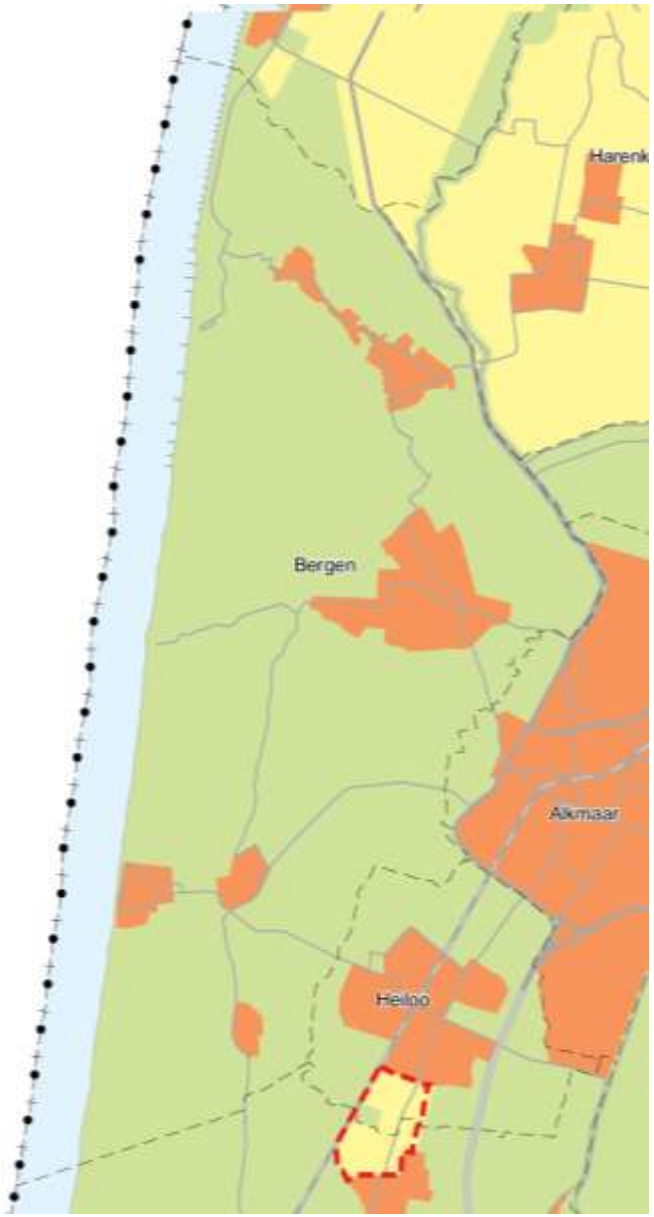

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING

De Provincie Noord-Holland heeft in het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland-Noord een groot deel van het buitengebied van de gemeente Bergen aangewezen als “uitsluitingsgebied”. Stedelijke ontwikkelingen zijn hier uitgesloten. De gemeente Bergen is echter van mening dat er binnen het “uitsluitinggebied“ gebieden zijn die wel ontwikkeld zouden kunnen worden. Dit heeft geleid tot een kaart met 20 (ontwikkel)locaties voor woningbouw, bedrijven, waterberging en natuurontwikkeling. Naast deze “ontwikkelkaart“ krijgt de gemeente ook regelmatig verzoeken van buiten die niet passen binnen de huidige bestemmingsplannen en waarvoor geen goed ruimtelijk toetsingskader beschikbaar is. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om vraagstukken over vrijkomende agrarische bebouwing, uitbreiding en nieuwvestiging van recreatieterreinen, verzoeken om woningbouw langs de Herenweg/ Duinweg, en de afstoting van de MOB-complexen.

Bij de provincie Noord-Holland is bereidheid om aan ontwikkelingslocaties mee te werken uitgesproken. De gemeente wil haar ambities vastleggen in een gebiedsvisie. Voorliggend beeldkwaliteitsplan vormt hiervoor de basis en is een belangrijke bijlage van de gebiedsvisie. Het opstellen van een beeldkwaliteitsplan is door de provincie verplicht gesteld om de ruimtelijke kwaliteit bij functie-veranderingen te waarborgen.

Bergen is een gemeente met een rijke en zeer diverse geschiedenis. Deze is in het landschap op verschillende punten nog af te lezen.

In 1999 zijn de gemeenten Bergen, Schoorl en Egmond samengevoegd tot één gemeente: de gemeente Bergen. In het verleden hebben de gemeenten zich langdurig onafhankelijk van elkaar gevormd en nu is het van belang om de gehele gemeente integraal te verwoorden in een beeldkwaliteitsplan. De drie voormalige gemeenten hebben hun eigen kenmerken (goed zichtbaar in de kernen), maar hebben ook duidelijk gemeenschappelijke elementen zoals de restanten van de geologische geschiedenis en het cultuurhistorisch landschap. Het beeldkwaliteitsplan draagt zorg voor een geïntegreerde beeldvorming waarbij een visie voor het geheel en de deelgebieden wordt ontwikkeld. Deze visie vormt de leidraad voor behoud van bestaande kwaliteiten en de motivatie waarom en de wijze waarop nieuwe ontwikkelingen kunnen worden ingepast.

Met dit beeldkwaliteitsplan wil de gemeente Bergen sturing geven aan de gewenste ruimtelijke kwaliteit bij de verdere inrichting van het landschap. Binnen de context van het geheel ligt de nadruk op het uitsluitingsgebied, en de overgangen met het bestaand stedelijk gebied. Het gaat daarbij zowel om ontwikkeling binnen het bebouwingslint langs de Herenweg en in de kernen, als in het daarbuiten gelegen open en agrarisch georiënteerde gebied.
Het beeldkwaliteitsplan tracht te verbeelden en te verleiden en schept daarmee kaders en ambities voor ruimtelijke ontwikkelingen passend binnen de identiteit van een gebied. Niet als conserverend plan maar met name als strategisch en inspirerend plan.

1.2 BELEID LANDSCHAP EN CULTUURHISTORIE

Karakteristiek voor het grondgebied van Bergen is de variatie in het landschap, de lange ontwikkelingsgeschiedenis en rijkdom aan cultuurhistorie, en de landschappelijke dynamiek. Dominant is de ononderbroken strook kust en duinen met hoge natuurwaarden, waarbij de ingrepen van de mens van een bescheiden omvang zijn met uitzondering van de badplaatsen. De dynamische binnenduinrand is van oudsher een geliefde vestigingsplaats. De achter de duinen gelegen strandwallen en –vlakten kenmerken zich door geestgronden en open polders.

Om aan het begrip ‘ruimtelijke kwaliteit’ concreet inhoud te geven heeft de Provincie de in de Nota Ruimte genoemde belevingswaarden (cultureel besef, diversiteit, menselijke maat en leesbaarheid van cultuurhistorie) in haar ruimtelijke beleid “vertaald” naar bebouwingskarakteristieken, landschappelijke inpassing, differentiatie en ruimtelijke verscheidenheid van nieuwe ontwikkelingen. Het middel (instrument) om nieuwe ontwikkelingen aan deze begrippen te kunnen toetsen is het Beeldkwaliteitsplan.

Het **Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie** vervangt het Landschapskatern Noord-Holland en de Cultuurhistorische Regioprofielen. Uitgangspunt is de leesbaarheid van het landschap: waterstaatkundige geschiedenis, ontginnings- en bewoningsgeschiedenis.
De leesbaarheid van het gebied is afhankelijk van de contrasten tussen het ruige, natuurlijke duinlandschap, de veelal beboste en verdichte binnenduinrand en strandwallen en de open strandvlakten.

Voor Bergen is het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie voor de volgende landschapstypen van toepassing:

- Jonge duinlandschap.
- Strandwallen- en strandvlaktenlandschap.
- Droogmakerijenlandschap

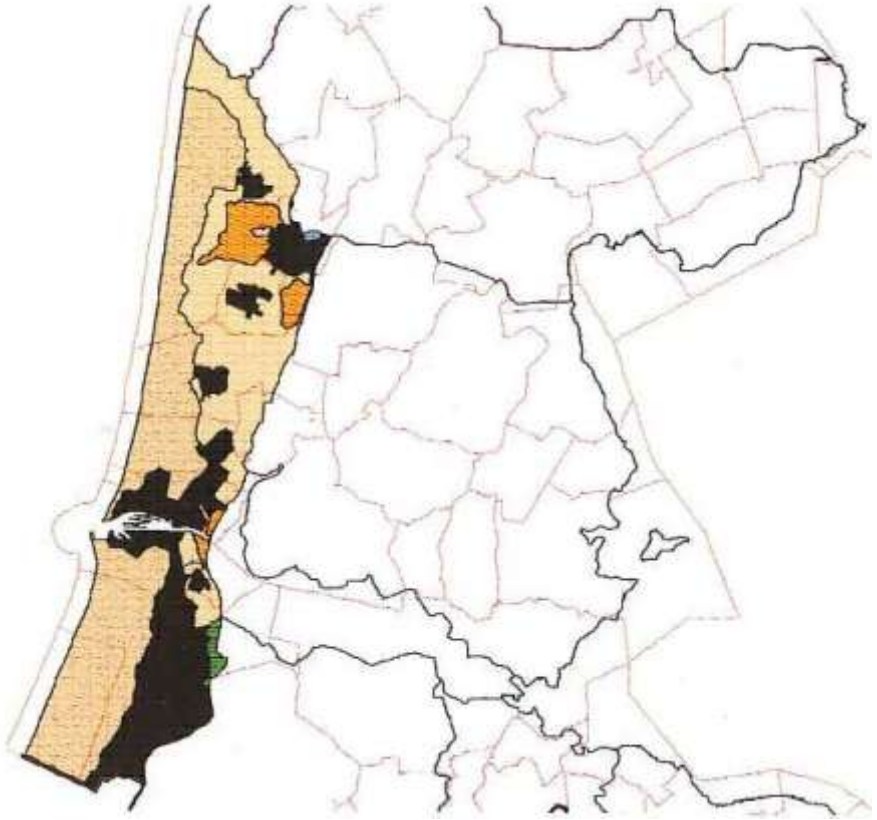

Landschapstypen

Strandwallen– en strandvlaktenlandschap
Jonge duinlandschap
Droogmakerijenlandschap

(Bron: Beleidskader landschap en cultuurhistorie)

Jong duinlandschap

De jonge duinen vormen een samenhangend en aaneengesloten gebied met een hoge natuur- en landschapswaarde. De binnenduinrand vormt een oud woonmilieu.

Behouden
- Karakteristieke (micro)reliëfkenmerken van de duinformaties.
- Behoud en herstel van historische landgoederen en buitenplaatsen, zoals het Oude Hof te Bergen.
- De historische villaparken in de binnenduinrand.
- En herstel van lokale patronen van houtsingels, zandwallen (zeedorpenlandschap).
- De vaartsystemen in de afgezande duinzoom.
- De open landschappen aan de voet van de duinen.
- Infrastructuur van de watervoorziening, restanten militaire infrastructuur, archeologie.

Versterken
- De kenmerkende landschappelijke zonering en ecologische gradiënt van de duinen via de binnenduinrand naar het achterliggend polderlandschap door natuurontwikkeling en herstel van het watersysteem.
- De afvoer van overtollig duinwater combineren met het herstel en landschappelijke opwaardering van historische sloten.
- Het zicht op de duinvoet vanaf de provinciale weg.
- Atlantikwall als structuur benoemen en versterken en waar mogelijk voor educatieve doeleinden gebruiken.
- Vergroten van de leesbaarheid van het kleinschalig gebruik van de duinen: versterken van het zeedorpenlandschap, het zanderijenlandschap en de zand- en schelpvaarten.
- In het kader van natuureducatie meer bekendheid geven aan dit kleinschalig gebruik door hieraan in fiets- en wandelroutes aandacht te besteden.
- De eigen identiteit van badplaatsen, door binnen de herstructurering van de badplaatsen de typerende nederzettingsstructuren en badplaatsarchitectuur herkenbaar te houden.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

Ontwikkelen
- Plaatselijk herstel van natuurlijke dynamiek met inachtneming van de zeewerende functie van de buitenste duinen. Door het mogelijk maken van processen als verstuiving en sluftervorming kan de dynamiek van het duingebied worden teruggebracht.
- Herstel en aanleg van duinrellen.
- Vernatting van de duinen en omvorming van naaldbos naar meer natuurlijke duinbegroeiing om de variatie te verhogen.
- Benutten van de mogelijkheden voor natuurontwikkeling langs de duinvoet.
- Ontlasten van de kwetsbare delen van het duin door zoneren en concentreren.
- Inpassen van de verblijfsrecreatie in de binnenduinrand.
- Mogelijkheden voor gebouwen met gezondheidsfuncties.

(Bron: Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie)

Strandwallen en -vlaktenlandschap

In het deel benoorden het Noordzeekanaal is het strandwallenpatroon overwegend parallel geordend. De ligging is beïnvloed door het voormalige zeegat van de Prae Zijpe. Castricum, Limmen en Heiloo liggen op een smalle strandwal, Bergen is ontwikkeld op een zogenaamde 'haakwal' (strandwal haaks op de kust).

Behouden

- De karakteristieke verkavelingsstructuur van de polders in het overgangsgebied tussen de duinen en het lage gebied in de gemeente Bergen.
- De openheid, middeleeuwse dijkjes en de nagenoeg oorspronkelijke verkaveling in de Harger- en Pettemerpolder.
- De contrasten tussen de lage open strandvlakten en de beboste binnenduinrand, ondermeer door behoud van het bestaande graslandareaal van de strandvlakten.
- Behoud en herstel van historische landgoederen en buitenplaatsen in groen mozaïeklandschap.
- De vaartsystemen in afgezande gebieden.
- Historische dorpskern Bergen.
- Genomineerd rijksbeschermd gezicht Park Meerwijk in Bergen.
- Geestnederzettingen met hun ellipsvormige structuur in de setting van hun open omgeving.
- De historische structuur van de kernen.
- Vele oude en vaak zeer kwetsbare dijken.
- De archeologische waarden van het gelaagde landschap, waaronder Oer-IJ en Rekere.
- De resten van kastelen en buitenplaatsen.

Versterken

- De cultuurhistorische structuur van het Oer-IJ door het beter leesbaar maken van archeologische bewoningsrelicten aan kreken, door het ontwikkelen van een daarop toegesneden behoud- en beheerprogramma.
- Bij de ontwikkeling van woningbouwlocaties de herkenbaarheid van cultuurhistorische structuren in de planvorming een plaats geven. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie. Voor strandwallen en -vlakten specifiek de verstedelijkte geeststructuren versterken, herkenbaar aan het ellipsvormige stratenpatroon.
- Het contrast tussen de ruimtelijk meer verdichte strandwal en de open gebleven delen van destrandvlakten door de strandvlakten vrij te maken van functies die afbreuk doen aan de openheid.
- Continuïteit van het agrarisch gebruik als belangrijke identiteitsdrager.
- Opwaarderen ruïne te Egmond aan de Hoef en andere (voormalige) kastelen en kasteelterreinen.

Ontwikkelen

- Met nieuwe ontwikkelingen aansluiten bij de lineaire opbouw parallel aan de kust.
- Nieuwe landgoederen en buitenplaatsen zijn mogelijk als dit leidt tot verbetering van de ruimtelijke kwaliteit.
- Bij hergebruik zorginstellingen aansluiten op de historische schaal en maatvoering.
- Onderzoeken van de mogelijkheden van natuurontwikkeling, verbrede landbouw en waterberging.
- Ontwikkeling van de ecologische gradiënt van duin naar polder door herstel van het watersysteem.

Droogmakerijenlandschap

In de gemeente Bergen ligt een aantal van de oudste droogmakerijen van ons land. Ten westen van Alkmaar lagen ondiepe meertjes die al in de 16e eeuw zijn drooggemalen, zoals het Bergermeer (1566) en het Egmondermeer (1566).

Behouden

- De droogmakerijen als ruimtelijke entiteit welke wordt gedragen door de ringdijken en ringvaarten.
- Molengangen, molens en voormalige molenplaatsen.
- Behouden en versterken van de interne structuur.
- Aansluiten bij de rationele indeling van de polders en van de landschappelijke kenmerken die met deze indeling samenhangen (bijvoorbeeld de hoofdrichting van het patroon van wegen en waterlopen, vorm van de ruimtes).
-

Ontwikkelen

- De droogmakerijen als ruimtelijke entiteit.

(Bron: Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie)

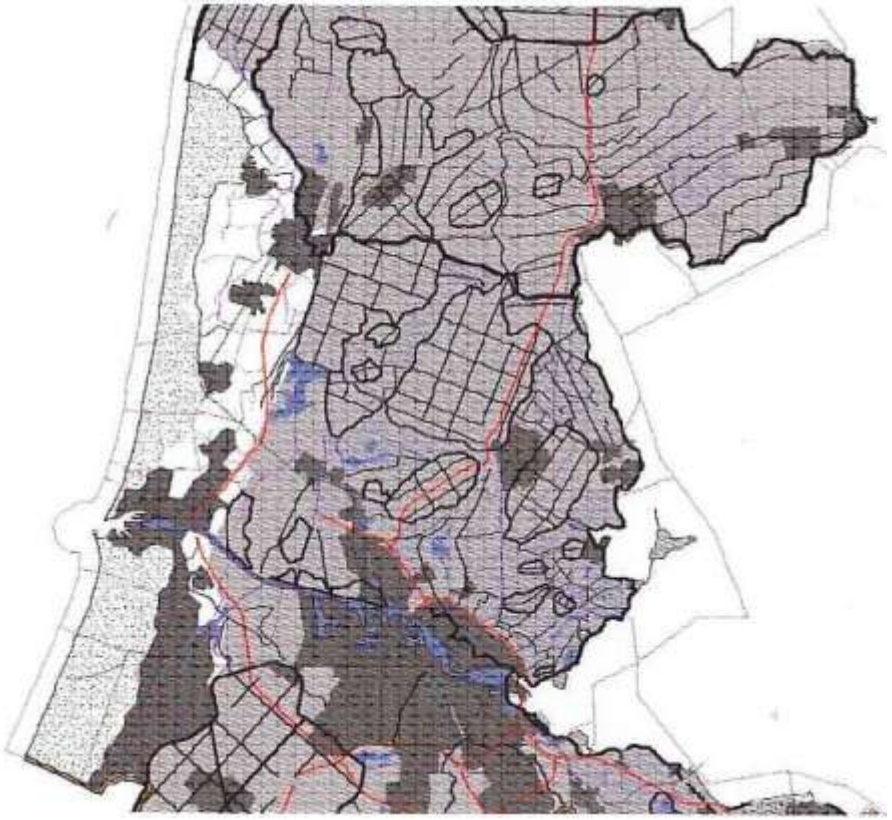

Structuurlijnen

(Bron: Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie)

1.3 BEELDKWALITEIT

Het begrip ‘beeldkwaliteit’ wordt gebruikt om de aantrekkelijkheid van de omgeving aan te duiden. Het beeldkwaliteitsplan is een belangrijk instrument om over de gewenste ruimtelijke kwaliteit in een gebied verantwoording af te leggen.

Identiteit
Aandacht voor landschap en cultuurhistorie is belangrijk bij nieuwe ontwikkelingen in een gebied. Uitgangspunt is, bij nieuwe ontwikkelingen, vanuit de identiteit van het gebied, de belangrijkste cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten te behouden en te versterken. In voorliggend beeldkwaliteitsplan worden allereerst de kernkwaliteiten van Bergen uiteengezet. Het plan gebruikt een schatkaart om de aanwezige ruimtelijke kwaliteit te definiëren.

Structuur
Uit een analyse van de patronen van het verleden en het heden komen locaties en **structuren** naar voren die zich lenen voor structurerende ingrepen, zoals de ontwikkeling van knooppunten, routes of gebieden. Door het inzicht in voor de locatie specifieke landschappelijke patronen en bebouwingspatronen (kernkwaliteiten) zullen nieuwe ontwikkelingen passen binnen de lokale identiteit.

Beleving
Niet alleen het uiterlijk maar ook het gevoel dat een omgeving oproept, zorgt voor een bepaalde beleving. Het beeld van een plek ontstaat in de loop der tijd, en de waardering van de karakteristieken van een gebied kan zowel positief als negatief zijn. Er vindt daarom ook een weging plaats: positieve elementen worden als vertrekpunt genomen voor nieuwe ontwikkelingen, wat als negatief wordt ervaren, dient gecompenseerd of omgevormd te worden.

Landschap en cultuurhistorie bieden aanknopingspunten voor ontwikkelingen passend binnen de identiteit van het gebied

2 ORDENING VAN HET LANDSCHAP

Nieuwe plannen worden niet gemaakt op een lege kaart. Elk landschap waarin wordt gebouwd heeft zijn specifieke ontstaansgeschiedenis, waarvan resten uit verschillende ontwikkelingperiode nu nog goed herkenbaar zijn. De kustlijn, de binnenduinrand en het dominante polderpatroon zijn belangrijke structuurdragers in het gebied.

Het plangebied ligt in een landschap dat in zijn hoofdstructuur (duinen, binnenduinrand, polders) het natuurlijke vormingsproces weerspiegelt. De menselijke invloed heeft echter het landschap gevormd.

Het landschap is altijd aan veranderingen onderhevig.

Historisch hebben de verschillende ontwikkelingsstadia van het landschap zich, als het ware als lagen, over elkaar heen gevoegd tot de huidige situatie. Hierbij gaat het om een boeiend samenspel tussen ondergrond, natuurlijke ontwikkeling en menselijke ingrepen. De identiteit van het landschap, de karakteristiek ontwikkelingsgeschiedenis en de ordeningsprincipes van het landschap en de dorpen en buurtschappen leveren een belangrijke basis voor het kader dat aan de ontwikkeling van het gebied gegeven kan worden.

2.1 IMPRESSIE VAN HET GEBIED

Erfgoed

Harde rand

Nieuwe trap

Zeeweg

Noordhollands duinreservaat

Zeedorp

Heel veel recreatiehuisjes...

Weids uitzicht

Open weitje

Herenweg

Buiten

Klooster

Knooppunt

Binnenduinranddorp

Silhouet van de duinen

Bollenteelt

Natte natuur en open weides

Verborgen vaart

Buurtschap rond het kanaal

Waterlijnen en poldermolens

2.2 HISTORISCHE EN LANDSCHAPPELIJKE CONTEXT

2.2.1 STRANDWALLEN EN ZEEGATEN

De zee vormt een belangrijke vormende kracht achter het landschap van Bergen. De eigenlijke kustlijn in het huidige Noord-Holland is ontstaan als een serie strandwallen, die door verstuiving op woeien tot lage duinenrijen, de oude duinen. Het Noord-Hollandse getijdebekken werd doorsneden door een wijd vertakt krekensysteem dat bij het huidige Bergen in zee uitkwam. In de strandvlaktes vormde zich tussen 3000 en 1000 jaar voor Christus veen. Sporen van het Zeegat van Bergen zijn vooral zichtbaar in de kreekruggen (restanten van het krekensysteem) in de ondergrond van West -Friesland.
Op het grondgebied van de gemeente Bergen toont het oude zeegat zich vooral in de aanwezigheid van de haakwallen waarop met name de kern Bergen is ontstaan. De haakwallen zijn haaks op de normale noord-zuid richting van de strandwallen ontstaan door het instromende zeewater door het zeegat. Zeer karakteristiek is hier de van grote afstand waarneembare haakse hoek die het duingebied hier maakt.

De strandwallen liggen parallel aan elkaar ongeveer in noord-zuid richting. Strandwallen die nu nog te vinden zijn in de kuststreek, zijn voornamelijk gevormd door de zee tussen 3000 en 500 voor Christus. De oudste strand-wallen liggen het meest oostelijk: de strandwal van Oudorp en St. Pancras, die van Akersloot en Uitgeest en die van Alkmaar, Heiloo en Limmen.
In periodes dat de strandwallen droogvielen, kon de wind vat krijgen op het zand en daarmee duinen opwerpen. Dit zijn de zogenaamde Oude Duinen, die veel lager waren dan de duinen die nu aanwezig zijn.
De oude dorpskernen hebben veelal een langgerekte structuur die de vorm van de strook Oude Duinen (strandwallen en haakwallen) weerspiegelt.

- Het patroon van strandwallen loopt parallel aan elkaar, overwegend in noord-zuid richting: lineaire opbouw parallel aan de kust.
- Bij Bergen zijn karakteristieke haakwallen ontstaan.

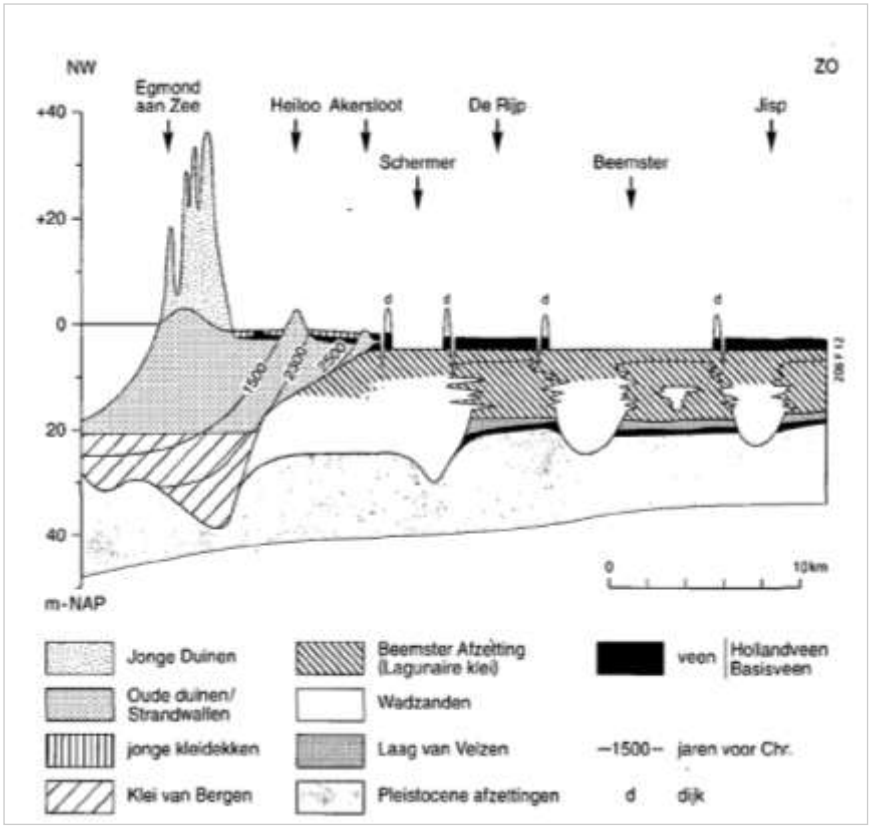

Schematische doorsnede Egmond-Heiloo-Jisp
Bron: Bodemkaart van Nederland

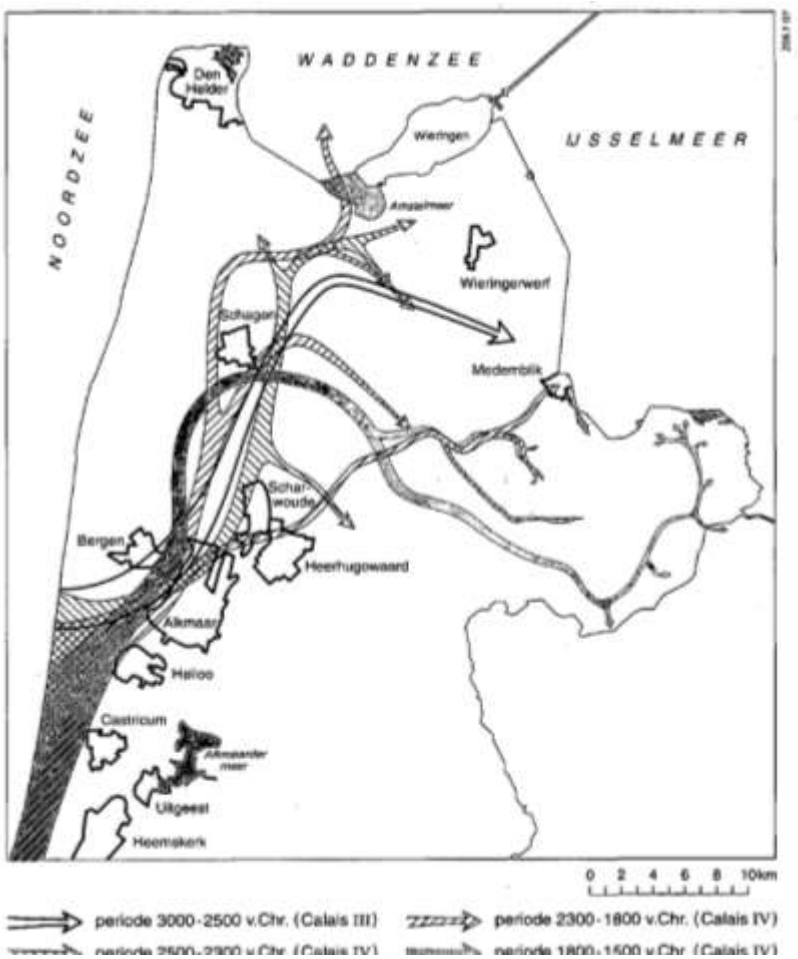

Belangrijke doorbraken en geulen
Bron: Bodemkaart van Nederland

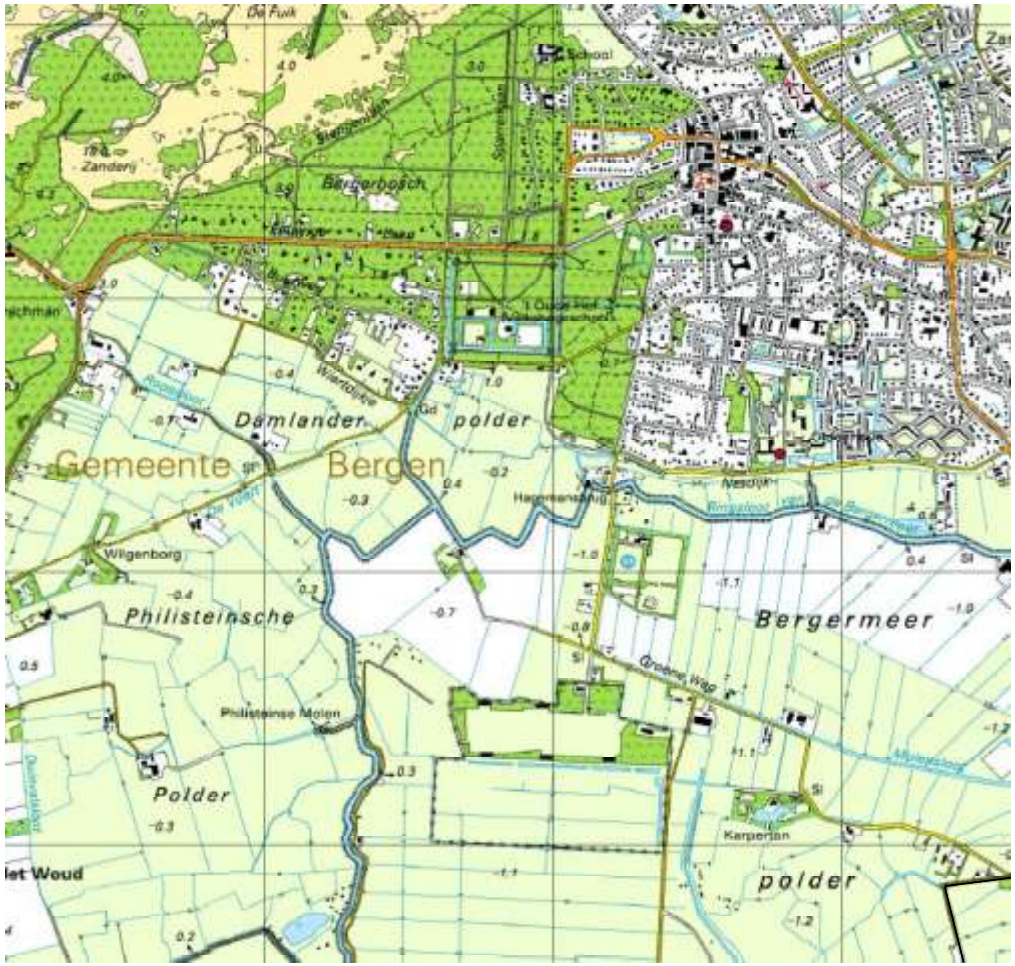

Karakteristieke haakse hoek bij Bergen

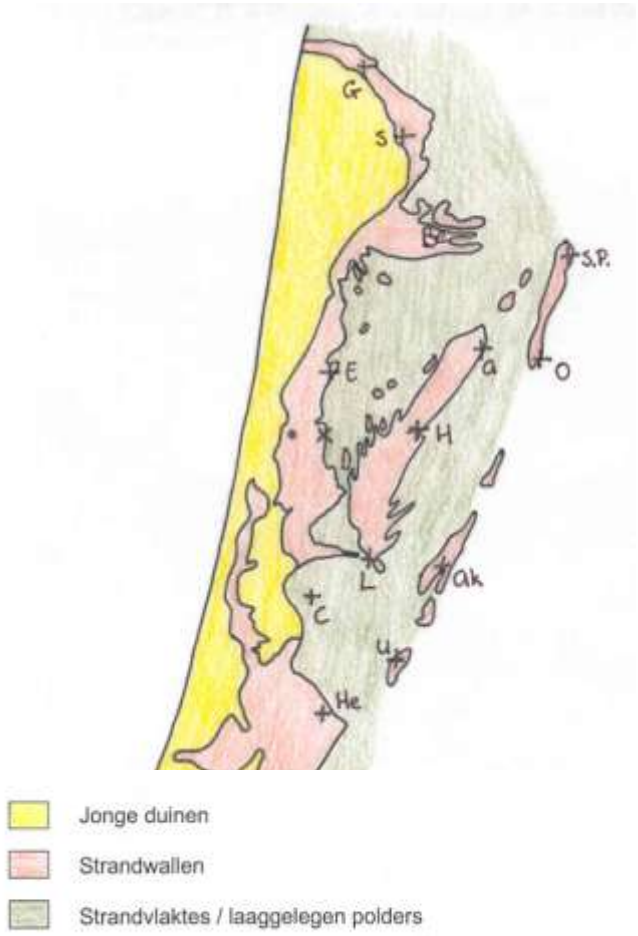

Geomorfologische structuur
Bron: Cultuurhistorische atlas Bergen Lusthof

De geulen van het Oer-IJ en de Rekere liepen tussen de strandwallen door
Bron: Cultuurhistorische atlas Bergen Lusthof

Kaart van het noordelijk deel van Holland, Jodocus Hondius jr., 1616 , waarop nog goed zichtbaar de restanten van het Oer-IJ en de Rekere

2.2.2 OER-IJ EN REKERE

De structuur van het landschap tussen de oorspronkelijke strandwallen (de strandvlaktes) in dit gebied is gedurende lange tijd gevormd door de aanwezigheid van twee stroomgeulen: het Oer-IJ in het zuiden van de huidige gemeente Bergen, en de Rekere in het noorden. Hierdoor was de strandvlakte een nat (moerassig) gebied.

Tot in de 13e eeuw werden de strandvlaktes vaak overstroomd door water.
Het Oer-IJ stroomde vanaf het huidige Amsterdam naar het westen en noordwesten. De monding in zee lag bij het huidige Castricum, met een zijtak naar het noorden. Door het Oer-IJ werd enerzijds veen weggeslagen en anderzijds klei afgezet over het veen heen. Zo ontstonden het Berger- en Egmondermeer en diverse geulen van het Oer-IJ.
De Rekere kreeg vanaf de negende of tiende eeuw een verbinding met de zee via het zeegat van Zijpe, dat bij Petten lag. Na die tijd kreeg het Rekere een belangrijke invloed in het gebied. Ook hier werd door de Rekere klei afgezet en sloeg het water ook veen weg. Pas toen de Rekere uiteindelijk door menselijk ingrijpen in 1264 werd afgedamd van het Zijpe en de polder Zijpe in de 16^{e} eeuw werd bedijkt, werd het gebied gevrijwaard van de invloed van de zee vanuit het noorden.

Tot in de Romeinse Tijd zijn delen van de strandvlakte in het gebied bewoonbaar geweest. De bewoning van het veen zal zich beperkt hebben tot losse boerderijen op de randen van het veen langs veenstroompjes en riviertjes. Grillige kavelpatronen in de vlakte verraden een ondergrond van geulen en kreken. In de slingerende vaarten zijn oude beken herkenbaar. Restgeulen van het Oer-IJ bleven bestaan als laagten in het landschap, soms als watergangen. Sommige van de restgeulen zijn later vergraven tot vaarten, zoals de Hoevervaart. Het patroon van geulen en wallen van de binnendelta is van archeologische waarde .
Mensen verplaatsten zich over het water en over land onderlangs de duinenrij. Tussen de duinrand en de dichtbij gelegen strandwallen lagen doorwaadware plaatsen (voordes).

In de vroege middeleeuwen werden de strandvlaktes te nat voor permanente bewoning. Vanaf die tijd is men begonnen met de ontginning van het gebied vanaf de strandwallen door de aanleg van dijken.

- De loop van het Oer-IJ is in het landschap nog herkenbaar in de grillige kavelpatronen en restanten van geulen en kreken.
- De Bergermeer en Egmondermeer zijn meertjes in de delta.
- De Hoevervaart, de Egmonder Binnenvaart en de Roossloot volgen oude geulen van het Oer-IJ.

Waterstructuur volgt oude geulen in landschap

2.2.3 GEESTEN

De beschutte ligging ten opzichte van zee en wind en de aanwezigheid van een stevige, zandige ondergrond maakt de binnenduinrand van oudsher tot een geliefde vestigingsplaats. De Herenweg was al vroeg een belangrijke doorgaande weg over de binnenduinrand. Hij loopt over de Oude Duinen, vlak tegen de binnenrand van de Jonge Duinen aan.

Op de strandwallen werden direct bij de nederzettingen ook akkers aangelegd. In eerste instantie gedurende langere tijd werden de akkers individueel ontgonnen met een vrij onregelmatig karakter. Vanaf de late middeleeuwen gebeurde dit meer gestructureerd en vaak gezamenlijk vanuit de nederzettingen. Deze vroege dorpsgebonden akkers worden geesten genoemd. Ze zijn vooral gelegen langs de gehele binnenduinrand en op de uitlopers van de Haakwallen bij Bergen. De naam “geest” werd in dit gebied ook meer in het algemeen gebruikt voor de hoger gelegen akkergronden. Geesten zijn lange, ovaalvormige bouwlanden. Voorbeelden hiervan zijn te vinden bij Wimmenum (ten oosten van de Herenweg) en bij Zanegeest (ten oosten van Bergen.
De geesten waren over het algemeen in gezamenlijk bezit van de bewoners van het dorp. Soms was de geest omsloten door een weg, waaraan - indien mogelijk - de boerderijen gebouwd waren. Dergelijke structuren maken geesten vaak tot op de huidige dag herkenbaar. Inmiddels zijn de meeste geesten bebouwd met huizen, zoals de geest van Catrijp en die van Oostdorp, een van de nederzettingen waaruit Bergen is ontstaan. Ten oosten van de Herenweg is bij Wimmenum nog een karakteristieke open geest aanwezig. De geest van Wimmenum wordt begrensd door de Herenweg en de Zandweg (Lydtweg). De geest is nog goed herkenbaar en als akkerland in gebruik. Ook de geest van Rinnegom is nog (gedeeltelijk) open.

- Geeststructuren hebben een opvallend, karakteristiek ellipsvormig stratenpatroon.
- Voormalige geesten zijn soms nog herkenbaar als open weiland, soms geheel opgenomen in het stedelijke weefsel.

Ligging van de geesten
Bron: Bodemkaart van Nederland

Kenmerkende ovale vorm van de Zanegeest

Karakteristieke openheid Wimmenummergeest

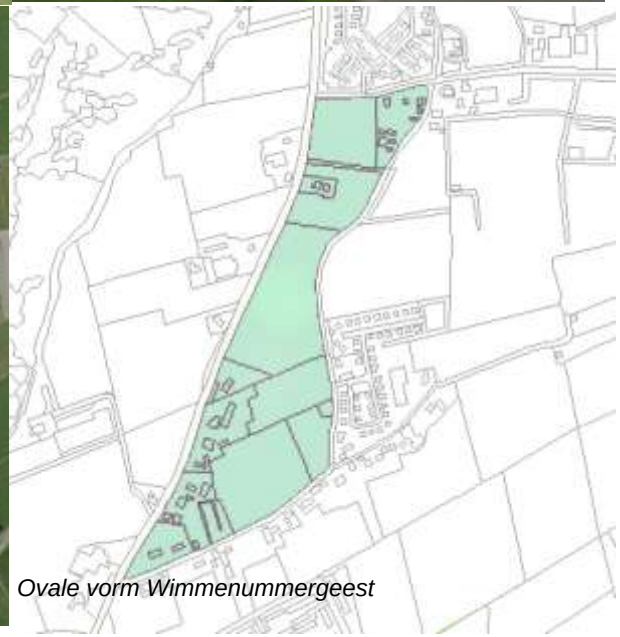

Ovale vorm Wimmenummergeest

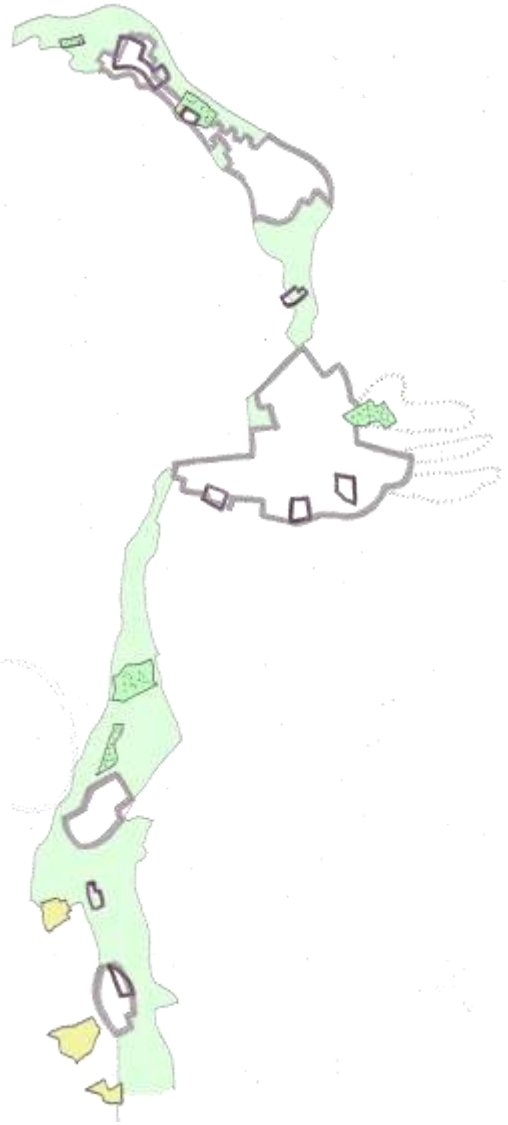

Voormalige geesten:
nu weiland en nieuwbvouwwijken

2.2.4 BEDIJKINGEN EN INPOLDERINGEN

De bebouwing concentreerde zich langs de Herenweg. Als de strandwallen breed genoeg waren, ontstonden op de overgang van de akkers naar het grasland wegen of paden waaraan boerderijen gebouwd werden (geesten). Op de plaats waar de strandwal te smal was, werden de boerderijen vaak bovenop de strandwal gebouwd. De akkers lagen hier dan omheen.
De laaggelegen strandvlakte was aanvankelijk in gebruik als weide- en hooiland. Vanaf de 9^{e} of 10^{e} eeuw werden ook de strandvlakten en de veengebieden direct ten oosten van de strandwal ontgonnen en daarna bedijkt en ingepolderd.
Het kavelpatroon van de polders varieert. In de Vereenigde Harger- en Pettemerpolder en in een deel van de Groeterpolder ligt een onregelmatige blokverkaveling evenals in de polders direct ten oosten van Bergen. Vanuit Groet, Catrijp, Schoorl en Aagtdorp bepaalt een slagenverkaveling vanuit de strandwal het landschap. Tussen Bergen en Egmond-Binnen wordt het landschap nu nog bepaald door de geschiedenis van aanvankelijke bedijkingen en latere inpolderingen van de droogmakerijen Egmonder- en Bergermeer. De beide droogmakerijen hebben een regelmatige verkaveling, terwijl de voormalig eilanden een onregelmatige verkaveling kennen.
In de zestiende eeuw was er een bloeiperiode voor de agrarische sector. In die tijd ontwikkelde zich de stolp als nieuw boerderijtype. Nog steeds verwijzen de vele stolpen in de lintbebouwing langs de Herenweg en in de polders naar de historische, agrarische achtergrond van het gebied.
Op de overgang van de duinen naar het poldergebied erachter komen duinrellen voor. Deze kunstmatige waterlopen werden gebruikt om water uit de duinen te leiden naar de strandvlaktes. Bij kunstmatige waterlopen moet vooral gedacht worden aan vergraven bestaande waterlopen. Deze lagen al lager en konden daarmee vrij eenvoudig als duinrel worden gebruikt. Later (vanaf de zestiende eeuw) werden de duinrellen vanwege het schone water dat zij voerden bepalend voor de situering van onder andere wasserijen, (papier)molens, bierbrouwerijen en buitenplaatsen. Met de bouw van de molens werden ook molentochten, -sloten en –weteringen aangelegd.

- De bestaande verkavelingsstructuur (kavelrichting, kavelgrote, mate van openheid van het landschap, schaal) is belangrijk voor de beleving van het gebied.
- De binnenduinrand kenmerkt zich door een patroon van houtsingels en zandwallen, de polders door de openheid en de dijken.
- De tracés van de historische dijken zijn nog herkenbaar in het wegenpatroon.
- Veel van het fijnmazige patroon van de duinrellen en –beken is verdwenen.
- Het contrast tussen het geometrische patroon van gegraven vaarten en het zeer grillage natuurlijke patroon van de kleinere waterlopen is groot.
- In het lint tussen Camperduin en Aagtdorp bevinden zich nog relatief veel stolpboerderijen.
- Karakteristieke bebouwing in de polders wordt gevormd door molens en stolpboerderijen.

Binding met de polder

Aandijkingen: dijken tot aan de 14de eeuw

Fijnmazig patroon van duinrellen en –beken

Schapendijk: dijk met route

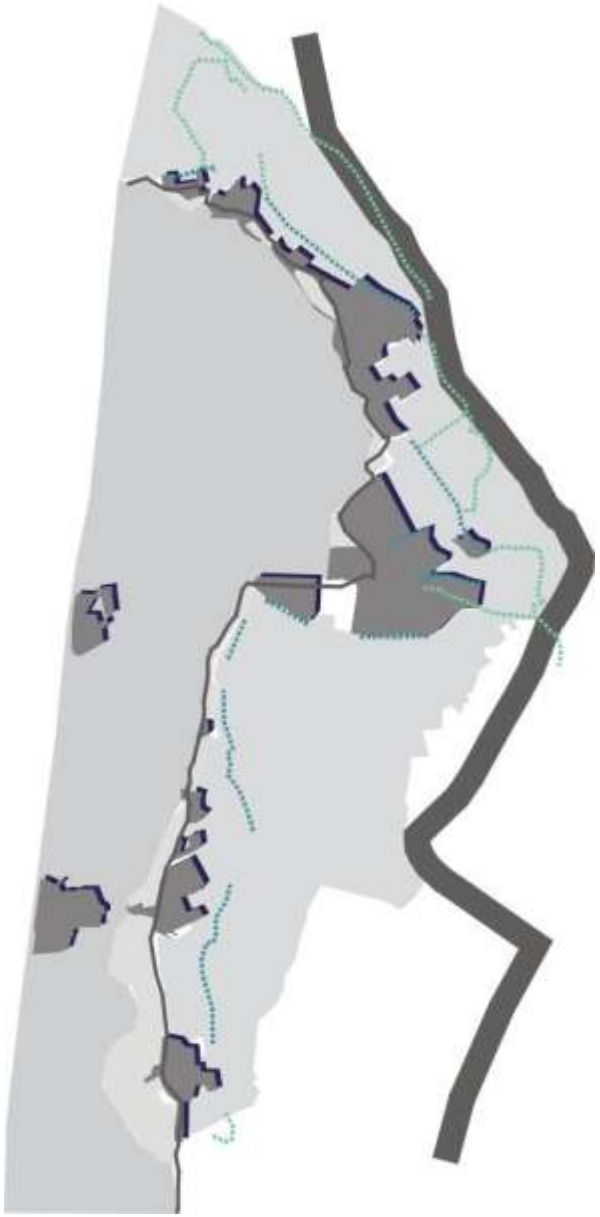

2.2.5 KASTELEN, KLOOSTERS EN LANDGOEDEREN

De binnenduinrand vormt een oud woonmilieu. In de middeleeuwen werden hier versterkte huizen en kastelen van de graven van Egmond gebouwd, om het Graafschap Holland te beschermen tegen invallers uit vijandelijke gebieden. 'Herenweg' is een middeleeuwse aanduiding voor doorgaande wegen die onder bescherming van de heer stonden. De Herenweg is een aftakking van een oude route tussen Alkmaar en Haarlem.

Naast de eerste graven van Holland, is de geschiedenis van de drie Egmonden sterk bepaald door de religieuze activiteiten. Het Slot op den Hoef is ontstaan vanuit een verbondenheid met de abdij (bieden van bescherming). Kloosters en abdijen werden door tuinen omgeven. Overal in het gebied zijn hier nog verwijzingen naar te vinden. Aan de kust ontstond het vissersdorp (Egmond aan Zee). De abdij speelde een belangrijke rol bij veel van de ontginningen achter de duinen en strandwallen. Tegenwoordig zijn de abdijen, kloosters en kastelen niet meer van invloed op de inrichting van het landschap.

Vanaf de 17e eeuw werd het natuurschoon van Kennemerland ontdekt door stadsmensen, vooral uit Amsterdam en Haarlem. De stedelijke elite liet in de zeventiende en achttiende eeuw in het binnenduin en op de oude strandwallen landgoederen en buitenplaatsen bouwen. Een nog goed herkenbare en bekende buitenplaats is Schuilenburg bij Wimmenum. Maar ook Poelenburg, Waterrijk en Vredensteijn, namen die nu aan boerderijen gegeven zijn, verwijzen naar buitenplaatsen die hier eerder gelegen hebben. 't Oude Hof te Bergen is een historisch landgoed met veel ruimtelijke kwaliteit.
De tuinen bij kloosters en abdij, en de parkbossen van de landgoederen gaven aan de binnenduinrand een welgestelde, lommerrijke uitstraling.

Een nog zichtbaar buitenplaats is 't Oude Hof uit 1641. De bouw van het huis en de aanleg van het park zijn een typisch voorbeeld van de strakke geometrische stijl van die tijd. De anderhalve kilometer lange Sparrenlaan (Kijklaan) vanaf het voorplein naar de duinvoet is nog goed te herkennen. Haaks hierop liggen vier wegen die nu bekend staan als Sluislaan, Eeuwigelaan, Kerkelaan en Guurtjeslaan. De aanleg van 't Oude Hof heeft de geografie, de waterhuishouding, landschap en wegenstructuur van Bergen drastisch gewijzigd.

- Langs grote delen van de binnenduinrand zijn eerst kastelen/ versterkte huizen, later landgoederen en weer later grote villagebieden tot ontwikkeling gekomen. Abdijen, kloosters en kastelen vormen in dit gebied een typische, herkenbare, bebouwingsstructuur.
- Kastelen: ruïne van Egmond aan de Hoef
- Abdij van Egmond, St. Liobaklooster, Karmelklooster
- Landgoederen, buitenplaatsen: 't Oude Hof van Bergen, Schuilenburg, Waterrijk, Vredesteijn

Landgoedbos langs Herenweg

De abdij waakt nog steeds over de omgeving

2.2.6 HOGE DUINEN EN KUSTVERDEDIGING

De huidige markante duinenrij bestaat uit zgn. 'Jonge Duinen', ontstaan door grootschalige zandverstuivingen tussen 1000 en 1850. Hierbij werden de strandwallen en Oude Duinen (deels) overstoven. Door de verstuiving van de oude duinen verplaatste de kustlijn naar het westen.
De Jonge Duinen zijn zeer breed en hoog tussen Camperduin en Bergen aan Zee. De Schoorlse Duinen zijn de breedste van Europa (4,5 km) en de Schoorlse Nok is de hoogste duintop van Nederland (54 m). Aan de voet van de Jonge Duinen liggen nog steeds de Oude Duinen, flauw hellend naar de polders.
De duinen zijn altijd een woest en leeg gebied geweest. Vanaf de 16e of 17e eeuw werd begonnen met de beplanting van de duinen met helmgras en bomen. Vanaf ca. 1860 werd van staatswege voor het eerst geëxperimenteerd met beplanting van het duin met dennenbos. Voor de houtexploitatie en de recreatie. Bij Egmond aan Zee is slechts het zuidelijke gedeelte van de duinen bebost.

De duinen hebben tegenwoordig een belangrijke rol in de kustverdediging.
Bij de St. Elisabethsvloed van 1421 werden duinen tussen Camperduin en Petten weggeslagen. Na de stormvloed werd daarom tussen de twee plaatsen een zeedijk aangelegd die in de eeuwen daarna meermalen is verhoogd.

Zeedorpenlandschap
Bij Egmond aan Zee werden vanaf de tweede helft van de 18e eeuw aardappels geteeld op kleine landjes in de duinen. Kenmerkend voor deze landjes zijn de walletjes om de akkers, ontstaan in een proces waarbij de bovenlaag van de grond terzijde geschoven werd. Ze zijn nu veelal in gebruik als volkstuinen. Op de veldjes staan nu ook recreatiewoningen die over het duingebied lijken 'uitgestrooid'. Samen met de duinlandjes geven de duinruggen en de duinpannen het gebied ten noorden van Egmond aan Zee een kleinschalige, besloten uitstraling.

Het water uit de duinen werd al vanaf de 16e eeuw gebruikt voor bijvoorbeeld papiermolens en wasserijen. Ten oosten van Egmond-Binnen zijn in de weilanden nog karakteristieke blekerijen herkenbaar. Ook werd uit de duinen zand en water voor consumptie gewonnen.

Zanderijlandschap en zand– en schelpenvaarten
In de duinzoom werd zand gewonnen, voornamelijk voor woningbouw op minder geschikte grondslag. Vanaf de stranden van Bergen, Egmond en Castricum werden schelpen aangevoerd.
De zanderijvaarten vormen nog altijd kenmerkende structuren: de Hargervaart verbindt het duingebied met het Noordhollandsch Kanaal. De vaarten in ten zuiden van Bergen volgen de natuurlijke waterlopen: de Hoevervaart, de Egmondervaart en de Oude Vaart.

- Kenmerkend voor de duinformatie is het karakteristieke (micro) reliëf
- In het landschap is het oorspronkelijke kleinschalige gebruik leesbaar: het zeedorpenlandschap met de landjes, de afgegraven duinen van het zanderijenlandschap, en de zand– en schelpenvaarten.

Zeedorpenlandschap

De imposante overgang tussen dijk en duinen bij Camperduin

2.2.7 KLEURRIJKE BOLLENTEELT

De bollenteelt is een stuk cultuurhistorisch erfgoed.
Het milde klimaat en de zandige ondergrond van de binnenduinrand waren uitermate geschikt voor de teelt van bloembollen. De eerste bloembollen kwamen in de 16e eeuw naar Nederland. De teelt van de bollen is sterk veranderd en heeft een industrieel karakter gekregen. De oude bollenschuren zijn vrijwel allemaal vervangen door moderne grootschalige landbouwschuren. Met name in het zuidelijke deel van de gemeente zijn grote delen van de strandvlakte in gebruik voor de bollenteelt.

In de 18e eeuw werden oude en jonge duinen ontgonnen om plaats te maken voor landbouw. Bos werd gekapt en zelfs hele duinen afgegraven: op deze zgn. geestgronden domineerde de tuinbouw, en later de bollenteelt.

Met name ten zuiden van de Egmondermeer domineert de bollenteelt het polderlandschap. Sinds de jaren ‘80 is hier, vanwege marktonwikkelingen en techniek, van het omzetten van gronden, de bollenteelt enorm toegenomen (vooral op weidegronden). Bollenteelt is echter ook in de binnenduinrand aanwezig. Vooral tussen Wimmenum en Egmond-Binnen is een groot deel van de duinzoom ten behoeve van de zandwinning afgegraven. Het gebied is nu in gebruik voor de bollenteelt. De bollenvelden zorgen ervoor dat de oorspronkelijke kleinschalige karakteristiek van de binnenduinrand hier nog maar beperkt aanwezig is. Ook is hier de typerende landschappelijke gradiënt afwezig, waardoor het ecologisch van weinig belang is. De kleine duinwalletjes rond de velden zijn wel karakteristiek. Langs het Delverspad zijn nog restanten van oude duinen te vinden.

- Bloembollenteelt zorgt in de binnnenduinrand voor een open landschap aan de voet van de duinen, in contrast met de beboste buitens in deze zone. Vanaf de Herenweg is de duinvoet goed zichtbaar.
- Bollenteelt geeft een karakteristieke seizoensdynamiek aan het landschap.

Zanderijlandschap

Historische bollenschuur

2.2.8 NOORDHOLLANDSCH KANAAL

Een belangrijk element in Noord-Holland is het 80 kilometer lange Noordhollandsch Kanaal dat in 1824 is gegraven om de haven van Amsterdam een verbeterde verbinding met de Noordzee te maken.
Over het kanaal zijn karakteristieke vlotbruggen aangelegd, om de oost-westverbindingen over land te bewaren. Langs het kanaal liepen jaagpaden. Door de windmolens langs het kanaal inde gemeente Zijpe is de situering in het landschap al van verre herkenbaar.

Het Noordhollandsch Kanaal volgt in de gemeente Bergen de bedding van de voormalige Rekere. De Rekere daarvoor al langere tijd gebruikt voor de scheepvaart.
Schoorldam is ontstaan in relatie met de waterweg de Rekere. Hoewel de afdamming van de Rekere bij Schoorldam in de twaalfde eeuw mislukt is hier toch een nederzetting ontstaan, die bovendien in de naam een verwijzing naar de dam draagt.

Met de aanleg van het Noorzeekanaal in 1876 name de betekenis van het Noordhollandsch Kanaal af, maar het belang van de erlangs ontstane wegverbinding (de N9) nam steeds verder toe. Weg en vaarverbinding vormen gezamenlijk een duidelijke ruimtelijke begrenzing.

Rijkswaterschap is van plan de N9 op termijn op te waarderen tot een autoweg. Dit betekent met name een verbreding van het huidige tracé, en een forse ingreep bij Schoorldam (omleiding rond het buurtschap).

- Het kanaal is een belangrijke structurerende lijn in Noord-Holland.
- Het kanaal ligt hier op de grens tussen verschillende polders.
- Het kanaal en het omliggende landschap verzoenen zich met elkaar.

Vedwenen relatie aan kanaal

2.2.9 RENTENIERS, KUSTENAARS EN FORENSEN

De frisse zeelucht heeft een gezond imago. Tegen het einde van de 19e eeuw oefende de landelijke omgeving van de binnenduinrand, vlak bij de duinen en de zee, steeds meer aantrekkingskracht uit op renteniers, kunstenaars en forensen die zich in het kustgebied vestigden.
De van oorsprong landelijke kernen werden eind 19e eeuw uitgebreid met bebouwing om de nieuwe bewoners te huisvesten. Met name in en rond Bergen en richting Egmond aan den Hoef waren dit veelal luxe panden, verzameld in villaparken. De villa's uit de eerste helft van de 20e eeuw kenmerkten zich vooral door hun landelijke en traditionele uitstraling: bakstenen gebouwen met puntdaken en rijkelijk voorzien van houten betimmeringen. Hier en daar zijn villa's met een meer modernistisch karakter gebouwd.

Bergen (Schoorl) was een van de broedplaatsen van het Nederlandse expressionisme. De in deze stijl werkende schilders uit de periode 1910-1930 worden gerekend tot de Bergense School. Het dorp en de omgeving vormen belangrijke thema's in het geproduceerde werk. De ruimtelijke weerslag van de kunstenaarskolonie is in Bergen voelbaar.
Rond 1900 ontstond in het dorpscentrum van Egmond aan den Hoef een kunstenaarskolonie met kunstenaars uit Amerika.
Park Meerwijk is hét manifest in steen van de in 1915 nog nieuwe stroming in de architectuur: de Amsterdamse School. Het park bestaat uit zeventien villa's, allen gebouwd door vooraanstaande architecten.
Langs de Buerweg (Bergen) bevindt zich een concentratie van atelierwoningen van kunstenaars van de Bergense School. Atelierwoningen hebben een groot raam op het noorden. Ook bij Schoorl is deze typologie te vinden.

- De villabouw in de binnenduinrand bepaald voor een belangrijk deel het allure en de uitstraling van de gemeente.
- De binnenduinrand is een plezierig landschap met oude bossen en prachtige woningen.

2.2.10 GEZONDE ZEELUCHT VOOR BLEEKNEUSJES

In de tweede helft van de 19e eeuw werden in de duinen in Nederland diverse sanatoria en ziekenhuizen opgericht. Het gezonde klimaat en de mooie natuur werd gebruikt om de geestelijke en lichamelijke gezondheid van mensen te verbeteren. Ook werden koloniehuizen opgericht: vakantiehuizen en rusthuizen voor kinderen uit oudere stadwijken (bleekneusjes).:

Bij Bergen aan Zee liggen diverse koloniehuizen, zoals 'Jong Nederland' en het koloniehuis 'Het Zeehuis'. Buiten de koloniehoek, hoog op het Russenduin ligt het tot in de wijde omtrek zichtbare Bio-Vakantieoord dat als villa werd gebouwd.
Ook in Egmond aan Zee is nog een koloniehuis bewaard gebleven: 'Zwartendijk', dat later heeft gediend als gemeentehuis voor de gemeente Egmond. De koloniehuizen in Egmond aan Zee lagen aan de rand van het dorp, georiënteerd op het zuiden. De Prins Hendrikstichting is van oudsher een huis dat een thuis bood voor oud zeevarenden die 'afzwaaiden'. Hoewel er niet veel oud zeevarenden meer wonen, ademt het gebouw nog steeds een maritieme sfeer uit.

- De historische koloniehuizen hebben een schaal en maatvoering die het tot opvallende en herkenbare elementen in het duinlandschap maken.
- De gebouwen hebben een ruime footprint in open gebied.

Zeehuis

2.2.11 OPKOMST KUSTTOERISME

Aan het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw werd de kust ook ontdekt als recreatiegebied. De stichting van de badplaats Bergen aan Zee was een stimulans voor de toerist om dit gebied te bezoeken.
Er kwam meer vrije tijd voor de mensen (in eerste instantie de rijke bovenlaag van de bevolking). Reizen werd populair. De aanleg van spoor- en tramlijnen naar het strand verbeterden bovendien de bereikbaarheid van deze gebieden, bijvoorbeeld naar de bekende uitspanning Duinvermaak. In de duinen, langs het strand, maar ook in de binnenduinrand werden ten behoeve van de toeristen hotels en pensions gebouwd. De opkomst van het toerisme bracht in grote delen van de huidige gemeente Bergen een omslag van een agrarisch gebied met weinig extra voorzieningen naar een gebied dat voor een belangrijk deel gericht is op toerisme en recreatie.

In de tweede helft van de twintigste eeuw neemt de ontwikkeling van het toerisme een vlucht. De badplaatsen aan de kust groeien sterk en ook in de binnenduinrand worden tal van voorzieningen gemaakt voor de toenemende stroom van bezoekers. In de smalle strook tussen hebben zich tal van campings en andere verblijfsrecreatieve complexen ontwikkeld.

- Egmond aan Zee en Bergen aan Zee zijn uitgegroeid tot echte badplaatsen, met een eigen identiteit en structuur.
- Camperduin is een bescheiden strandopgang gebleven.
- In de wegen naar de zee toe zijn nog steeds de oorspronkelijke tracés van de tramlijnen herkenbaar.

Badplaats

Strandopgang

2.2.12 MILITAIR ERFGOED

In 1938 werd in de Bergermeer een militair vliegveld aangelegd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn hier door de Duitsers bunkers en manverblijven bijgebouwd.

Behalve deze bouwwerken zijn ook tijdens de Tweede Wereldoorlog verdedigingswerken in de duinen aangelegd. Deze maakten deel uit van de Atlantikwall, een verdedigingslinie van de Duitsers die hen aan de westzijde moest beschermen tegen aanvallen. In het gehele duingebied van de gemeente Bergen en in de binnenduinrand zijn, verspreid, restanten van deze verdedigingsgordel terug te vinden. Ten noorden van Egmond aan den Hoef ligt nog een klein stukje draketandversperring. In de Vereenigde Harger- en Pettemerpolder liggen funderingen van radio-peilstations en enkele tankgrachten. Ten behoeve van de aanleg van de Atlantikwall zijn grote delen van kustplaatsen als Bergen aan Zee gesloopt.

De mobilisatie (MOB) complexen in Egmond aan den Hoef en Bergen vormen tegenwoordig opvallende stedelijke ontwikkelingen in het landschap. Het MOB complex van Egmond heeft op dit moment een bedrijvige uitstraling, met enkele markante loodsen aan de ontsluitingsweg van Egmond aan den Hoef. Het MOB complex Bergen heeft een groene, rustige en landschappelijke uitstraling. Het ligt centraal in het open weidegebied van de Bergermeer. Defensie wil de complexen afstoten. Nieuwe functies en een goede landschappelijke invulling zijn gewenst.

- In het landschap zijn nog slechts restanten van de militaire activiteiten in het landschap aanwezig, zonder duidelijke samenhang.
- De MOB-complexen vormen groene oases in het open landschap. Karakteristieke gebouwen in de dichte beplantingsrand geven een indruk van de binnenwereld, en verwijzen naar een specifieke periode in de geschiedenis van Bergen.

2.2.13 TWINTIGSTE EEUWSE VLUCHT

In de naoorlogse periode zijn de ruimtelijke ontwikkelingen, zoals in heel Nederland, duidelijk veel grootschaliger en meer gestructureerd op basis van duidelijke functiescheidingen. Herkenbare in één hand ontwikkelde woongebieden, bedrijventerreinen, recreatiegebieden en sportcomplexen, verbonden door efficiënte asfaltverbindingen. Er is een toenemende mobiliteit door de auto, waardoor ook het toerisme in dit gebied een grote vlucht heeft kunnen nemen.

Tot in het begin van de twintigste eeuw lagen aan de Herenweg alleen een aantal nederzettingen, waarvan de een tot een groter dorp uitgroeide dan de ander. Zo zijn Egmond-Binnen en Egmond aan den Hoef veel groter geworden dan bijvoorbeeld Rinnegom en Wimmenum.
Vanaf het begin van de 20e eeuw is de bebouwing in de binnenduinrand aanzienlijk uitgebreid, eerst aan het lint zelf, later in de woonwijken bij de kernen. Langs de Herenweg heeft een verdichting plaatsgevonden, waardoor een soort verspreid lint van woningen is ontstaan. Met name tussen Bergen en Camperduin heeft zich een sterke verdichting voorgedaan, waardoor het nu een bijna aaneengesloten lint van bebouwing is geworden.
De woonwijken hebben de relatie met het oorspronkelijke landschap losgelaten.

In het buitengebied werden ook sport- en kampeervoorzieningen gevestigd, overwegend langs de Herenweg. De verblijfsrecreatieterreinen rond Groet/ Schoorl zijn met name gericht op de (tijdelijke) seizoensaccommodatie, rond de Egmonden zijn er met name huisjesterreinen. Met name in het noordelijke deel van de gemeente is de uitstraling van de kampeerterreinen in de binnenduinrand bij Groet door een slechte landschappelijke inpassing mager in vergelijking met de terreinen rond de Egmonden en Aagtdorp, die overwegend van een fors groen kader zijn voorzien.

In het middengedeelte vormt de N9 de stadsrandweg rond Alkmaar met een grote dynamiek. Aan de binnenkant grote woongebieden, aan de buitenzijde een steeds verdere verdichting met voorzieningen als de ijsbaan, het golfterrein, de wielerbaan, scholen-, sport– en kantorencomplexen. De verdichting is een bedreiging voor de ervaarbaarheid van het open polderlandschap tegen het decor van het duinlandschap. De dynamische functies bevinden zich op het grondgebied van de gemeente Alkmaar.

- De uitbreidingen zijn vrijwel beperkt gebleven tot de oude strandwallen.
- Landschappelijke inpassing westrand Alkmaar.

Hedendaags rumoer

3 DE SCHATKAART

De schatkaart van Bergen laat het bijzondere van het gebied zien, gegroeid in de jaren, nu nog steeds herkenbaar: de zee en duinen, de karakteristieke zeedorpen, de verbindingsroutes naar de kust, het hoogteverschil, de statige huizen en laanbomen, landgoederen langs de Herenweg, de karakteristieke dorpen in de binnenduinrand, de bijzondere open polder.

Dit hoofdstuk beschrijft de bijzondere ruimtelijke kwaliteit van Bergen en de waardevolle structuren en elementen. De schatkaart is in groter formaat opgenomen op pag. 90 en 91.

Karakteristiek verkavelingspatroon Noorder– en Zuiderlaan

3.1 WAARDE: HOOGTEVERSCHIL

De dwarsdoorsnede van de gemeente Bergen laat van de wijde zee naar de stedelijke rand van Alkmaar een goed overzicht zien van de structuur en de gevarieerdheid van het landschap. Het natuurlijke reliëf zorgt met het door mensen gemaakte polderlandschap voor bezienswaardige hoogteverschillen in het gebied. De silhouet van de duinenrij en de beboste binnenduinrand geven de gemeente Bergen een extra dimensie.

3.1.1 SILHOUET VAN DE DUINEN

Aan de zeezijde bepalen duinen het aanzicht. In een eeuwenlang proces van zandverstuivingen werden langs de kust duinen opgestoven die plaatselijk (bij Schoorl) tot wel meer dan 50 meter hoogte reiken. De Schoorlse duinen zijn de hoogste duinen van Nederland.

- Hoge duinen, wisselend in breedte.
- Herkenbare rand van de duinen, hoogteverschillen zijn ervaarbaar door zicht op de duinen.
- Polders hebben een open karakter, zicht op duinsilhouet.

3.1.2 BINNENDUINRAND

Door de overgang van de hoger gelegen zandgronden naar de lager gelegen veengebieden is een gradiëntsituatie ontstaan, de binnenduinrand. Het hoogteverschil in de binnenduinrand kan oplopen tot 2,5 meter.
In de binnenduinrand komen zgn. haakwallen voor. Dit zijn strandwallen die loodrecht op de kern staan. Met name in de Zanegeest en de Zuurvenspolder bevinden zich zandwallen, al dan niet met begroeiing. Deze zandwallen geven het gebied een bijzonder karakter.

Hoge duinen overzien het landschap

Silhouet van de duinen vanuit de polder

- Tussen de binnenduinrand en de polders bestaan geringe maar kenmerkende hoogteverschillen.
- De gradiënt van de binnenduinrand is ervaarbaar door zichtlijnen in de dwarsrichting van de Herenweg.

3.1.3 HERKENBARE DIJKEN

Op de strandvlakte zijn vooral de vele dijken opvallend en beeldbepalend. De dijken en dijkpatronen maken zichtbaar hoe er van west naar oost steeds opnieuw land is gewonnen. Elke polder heeft in meer of mindere mate nog een herkenbare dijk in het landschap. De dijken zijn bescheiden van hoogte.

- De dijken van de polders vormen landschappelijke begrenzingen in het gebied.

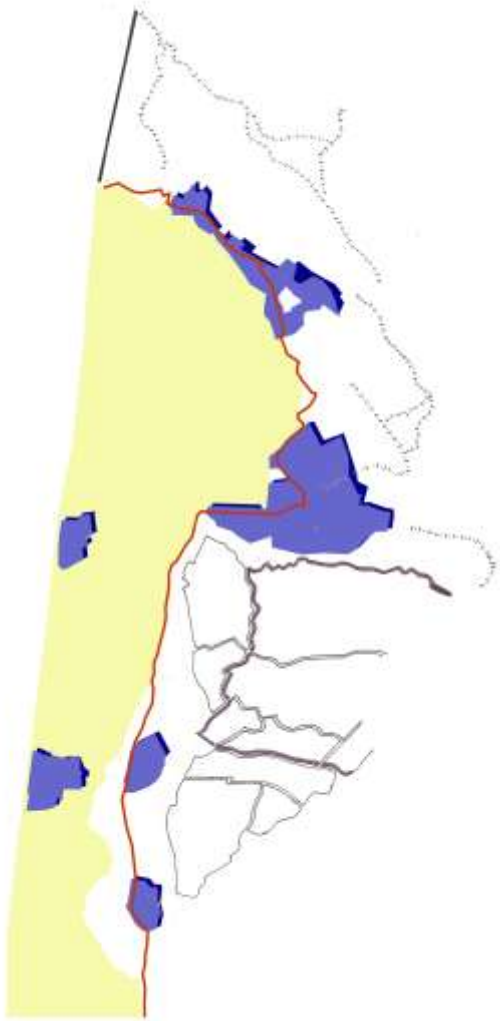

Ligging duinen met daarachter de belangrijkste dijken in het gebied

De dijkjes liggen soms nauwelijks ervaarbaar in het gebied

3.2 WAARDE: LANDSCHAPPELIJKE ZONERING

De oost-west zonering in het landschap bestaat uit de weidse Noordzee met strand, duinen met afwisselend open ruigte en bos in het westen, een binnenduinrandzone rond de Herenweg met kernen, kleinschalige bebouwing en recreatieterreinen, en open polders aan de oostzijde (zie kaart).

Kenmerkend voor de structuur van het gebied is de relatief smalle zone van de binnenduinrand, waar vrijwel alle functionele dynamiek is gebundeld: kernen, sport en recreatie, verkeer, bedrijvigheid, verspreid wonen. Uitzonderingen hierop zijn de kustdorpen Egmond aan Zee en Bergen aan Zee. De binnenduinrandzone wordt aan beide zijden geflankeerd door grote aaneengesloten landschapseenheden met een veel geringere dynamiek. Deze grote landschapseenheden, het duingebied en de polders verschillen onderling uiteraard ook nadrukkelijk van karakter en gaan elk op eigen wijze over in het gebied van de binnenduinrand.

Er zijn doorzichten zowel vanaf de binnenduinrand naar de polders als omgekeerd. Het contrast tussen de strandvlakte en duinen en de overgang daartussen wordt zo goed herkenbaar. De ligging (aan de achterkant) maakt de overgang kwetsbaar.

De binnenduinrand/duinflank en de strandvlakte grijpen ruimtelijk op een complexe wijze in elkaar, afwisseling open en dicht op de gradiënt tussen helling en vlakte. De morfologische overgang van het landschap van de binnenduinrand naar het landschap van de polder is scherp. De Hogedijk / Kromme Hogedijk is gesitueerd op de voormalige overgang tussen de strandwal en de strandvlakte, op enige afstand van de bebouwing langs de Herenweg.
Aan de westzijde is er met de duinvoet een duidelijke overgang tussen duingebied en binnenduinrand. Langs het Nachtegalenpad/Delverspad is het hoogteverschil goed ervaarbaar.

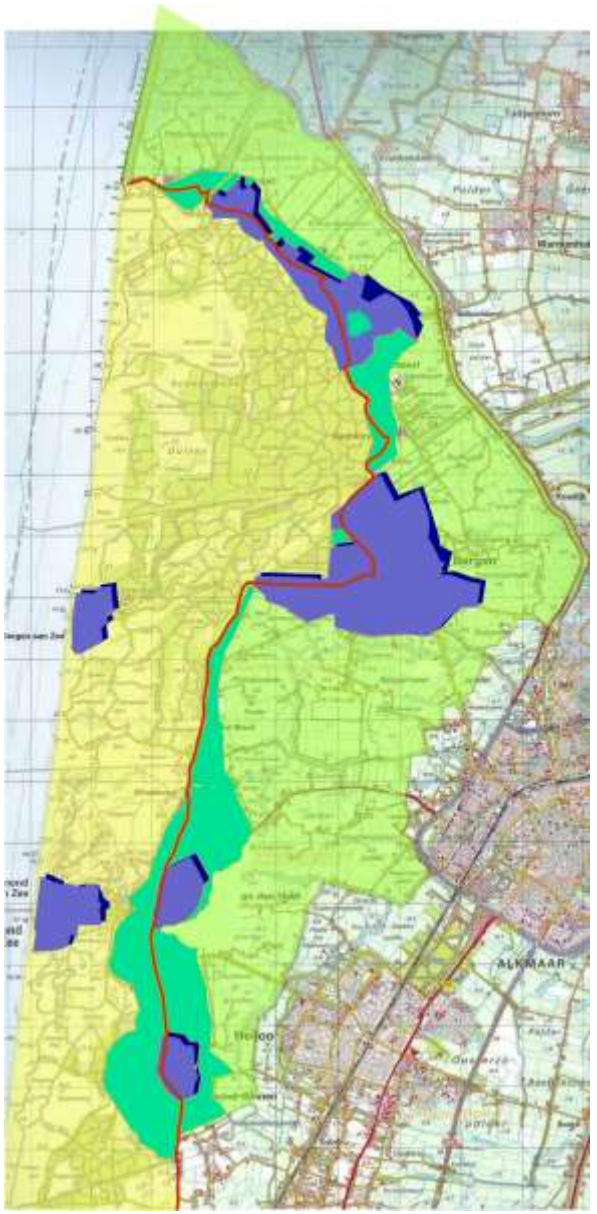

Landschappelijke zonering

3.2.1 DUINGEBIED

De kustzone is een direct aan zee gerelateerd, reliëfrijk duinlandschap. Door wind en golfwerking heeft het gebied een levendig karakter, maar de planologische dynamiek is gering. De duinen worden gevormd door hoge, droge zandruggen, vaak begroeid met helmgras of naaldbos. Er is een scherpe overgang naar de binnenduinrand.
De kustlijn en de duinen hebben een primaire functie als zeekering en als natuurgebied. De jonge duinen vormen een samenhangend en aaneengesloten gebied met een hoge natuur- en landschapswaarde. Het duingebied is aangewezen als natuurgebied en voor en groot deel ook als waterwingebied. In de duinen heerst een gevoel van verwildering. Het gebied is daarmee aantrekkelijk voor recreatie, zij het op gebaande paden.

- Het duingebied is vooral een natuurgebied met een lage, natuurlijke dynamiek met inachtneming van de zeewerende functie.
- Beeldbepalend zijn het reliëf van de duinformaties, de duinruggen en duinpannen, en de afwisseling van de winderige open vlaktes en de beschutte ruimtes tussen de naaldbomen.
- Karakteristiek voor Egmond aan Zee is het kleinschalig gebruik van de duinen met duinkavels die de vorm van de duinpan volgen *(zeedorpenlandschap)*.

Noordhollands Duinreservaat ca. 2005

Noordhollands Duinreservaat ca. 1850

Kleinschalige ontwikkelingen in duinpan

Reliëf en natuurlijke dynamiek

3.2.2 BINNENDUINRAND

De binnenduinrand en de zone die daar door uitbreiding van de dorpen en gedeeltelijke ontginning van duingebied mee verbonden is relatief smal en besloten. Op sommige plekken zoals vanaf de Fransman tot aan Wimmenum bestaat de zone vaak uit niet meer dan de weg en de gradiënt van duin naar polder (de voormalige zandvlakte). De binnenduinrand is hier duidelijk te herkennen als overgangsgebied tussen de hoge, reliëfrijke duinen en het vlakke polderland. In het gebied bevinden zich ook beken en bospercelen/ groen omzoomde terreinen (‘groene kamers’).
Rond Egmond aan den Hoef is de zone breed en is de overgang van duin naar polderland heel geleidelijk (zanderijlandschap). Hier is de zone ook afwisselend vlak en open door het gebruik voor de bollenteelt en meer besloten en reliëfrijk door de aanwezige restanten van oude duinen (nollen) en hoger gelegen akkers (kroften).

Karakteristiek voor de binnenduinrand is de grote mate van afwisseling van alle aanwezige functies, open en besloten, bebouwd en onbebouwd. Deze afwisseling is beleefbaar vanaf de continue route, de Herenweg, hier doorheen. Vanaf de route zijn er doorzichten mogelijk naar de flankerende grote landschapseenheden van duin- en polderland. De open ruimten worden begrensd door beplanting, bebouwing of grote hoogteverschillen. Waar geen begrenzing te vinden is, is de dalende overgang van strandwal naar poldergebied, (oostzijde) of de duinvoet (westzijde) ruimtelijk te ervaren.
Het landschap van de binnenduinrand is kleinschalig. Het is opgebouwd uit een dorpspatroon waarin de stadia van groei te herkennen zijn (een lint als oorsprong, verdichting en uitbreiding daarlangs), gemengd met (restanten) van een agrarisch landschap. Langs de rand ligt een aantal groenvoorzieningen en campings. Het bebouwingspatroon op de binnenduinrand heeft een binnenkant (lint van de Herenweg) en twee buitenkanten/ achterkanten: naar de duinen en de polder. Het is zeer groen, zowel door de landgoederen met bossen, de verzorgde tuinen en houtsingels, als door de beplantingen en groene bermen langs de wegen.

- Langs de hele Herenweg is lintbebouwing aanwezig. Bij de dorpen en buurtschappen wordt het profiel nauwer, de bebouwing staat dichter op de weg.
- Karakteristiek verschil tussen de dorpen en buurtschappen langs de Herenweg.
- Verdere verdichting direct langs de weg, buiten de kernen, tast de afwisseling en het kenmerkende bebouwingspatroon aan.
- Kenmerkende afwisseling van bospercelen en open land.
- Vanaf de Herenweg zichtlijnen naar zowel de duinvoet en de duinen als het polderland. Vanuit het polderland zicht op de duinen.
- Karakteristiek voor Egmond aan den Hoef zijn de afgegraven duingronden aan de westzijde van de Herenweg.

Zicht op duinvoet, zanderijlandschap

‘Groene kamers’ rond Aagtdorp

‘Groene kamers’ tussen Egmond en Bergen

‘Groene kamers’ bij Egmond-Binnen

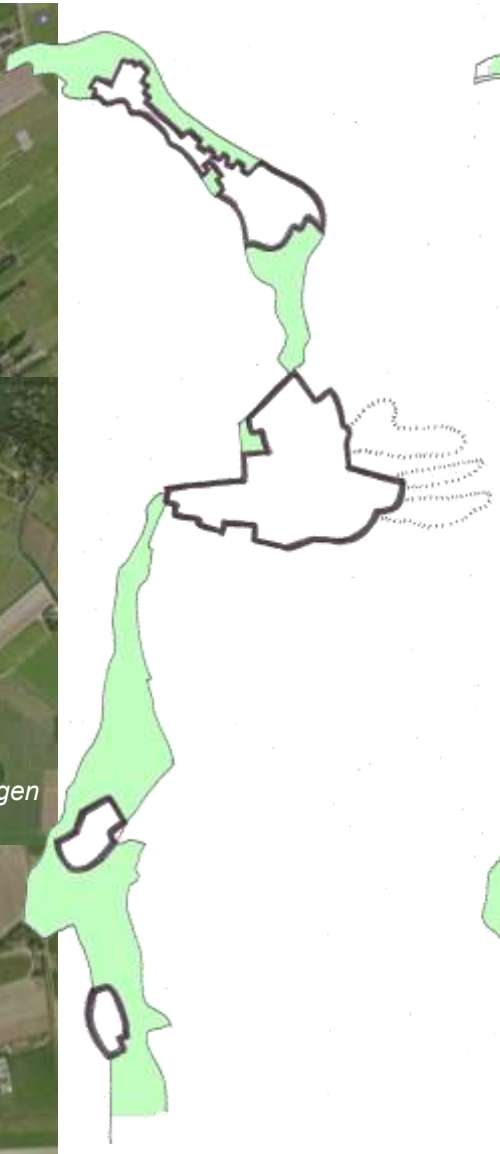

Schematische weergave strandwallen en dorpen

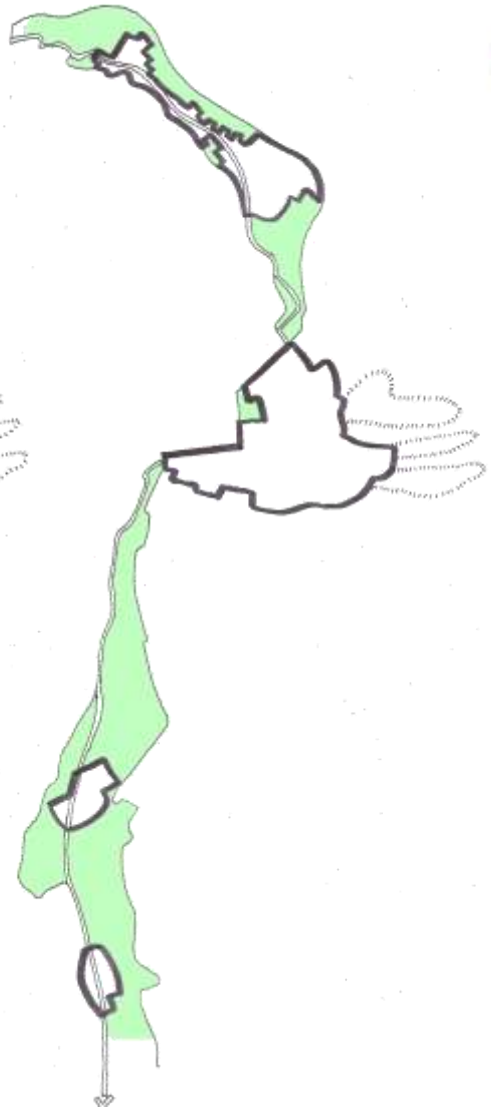

Doorgaande route over de binnenduinrand

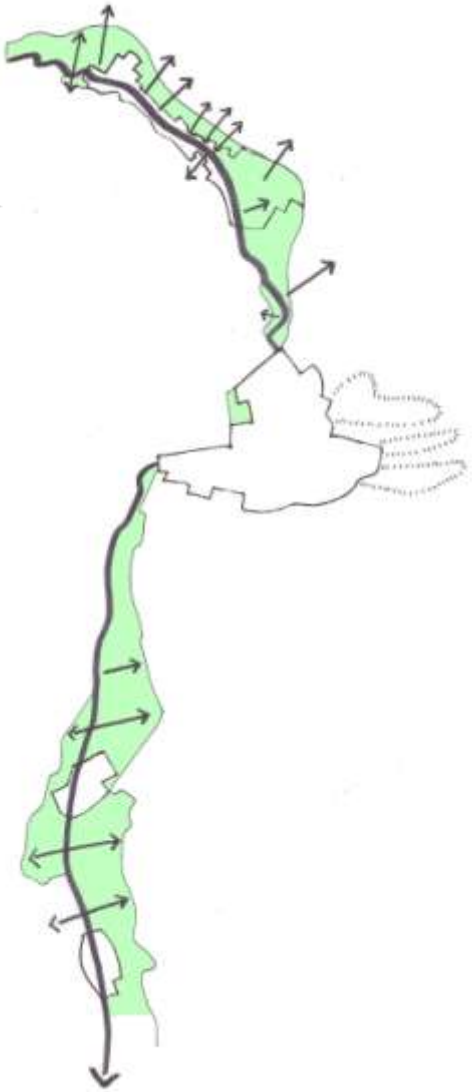

Karakteristieke zichtlijnen

3.2.3 DE POLDERS

De polders zijn de voormalige strandvlakte (kwelder) met een ruim en agrarisch landschap. Bebouwing en beplanting in de polders is schaars. Licht, wind en meeuwen verraden de nabijheid van de zee.

Het poldergebied achter de Hondsbossche Zeewering loopt door in het poldergebied van Egmond, Bergen en Schoorl. Het gebied heeft een duidelijke noord-zuid oriëntatie, bepaald door richtingen van de binnenduinrand tegen de duinen aan, en de dicht bebouwde strandwal van Uitgeest, Heiloo, Limmen en Alkmaar. Het is een mooi polderlandschap. Het gebied bestaat uit een afwisseling van strandwalletjes, laaggelegen strandvlakten en voormalige meertjes. Men vindt er kleine polders, begrensd door dijken of kades, met kronkelige sloten en onregelmatige percelen. Hier is sprake van een fraai contrast tussen het vlakke, open, groene polderlandschap en de hoge duinen en beboste strandwallen op de achtergrond.

De oudste Middeleeuwse bedijkingen liggen direct langs de binnenduinrand. De ontginningsperiode en de landschappelijke grondslag bepalen de karakteristieke verkavelingsstructuur van de polders.

- Het vlakke, open polderlandschap met karakteristieke verkavelingsstructuren heef duidelijke ruimtelijke begrenzingen.
- De ontwikkelingsgeschiedenis van het noordelijke deel van de polders is anders dan die in het zuidelijke deel van de strandvlakte. Kenmerkend in dit gebied is de verspreide ligging van de (gebouwde) elementen in een open landschap dat gestructureerd wordt door de loop van dijken.
- De oude en vaak zeer kwetsbare dijken zijn landschappelijk en cultuurhistorisch waardevol.
- Het agrarisch gebruik is een belangrijke identiteitsdrager in dit gebied.

Karakteristiek doorzicht naar de polders

Vereenigde Harger– en Pettemerpolder

Opvallend in de Harger– en Pettemerpolder is de Hondsbossche Zeewering aan de horizon. De dijk in de duinenrij verraadt het zeegat waardoorheen eeuwen terug het zeewater Noord-Holland binnenstroomde. De polder is diep gelegen en omgeven door hoge dijken en duinen. Het contrast tussen de open Harger– en Pettemerpolder, de strakke en kale zeedijken de grillige en besloten rand van duin en duinzoom is groot.

Het gebied werd ontgonnen door de monniken van Egmond en is door de Hondsbossche Slaperdijk afgesloten van de grote strandvlakte die van Groet tot Castricum loopt. De onregelmatige blokverkaveling in de polder is nog nagenoeg oorspronkelijk. De openheid is beeldbepalend.

Vlak langs de dijk bij Camperduin ligt vogelreservaat De Putten. Dit gebied is een dan 20 ha groot en vormt een geliefde broed- en overnachtinsplaats voor verschillende vogelsoorten. De Putten is daarom niet vrij toegankelijk. In het gebied liggen ondiepe vijvertjes die ontstaan zijn door het afgraven van grond ten bate van herstellingen aan de Hondsbossche Zeewering.

Groeterpolder, Grootdammerpolder, Aagtdorperpolder

Tussen Groet en Aagtdorp is aan de verkavelingsrichting te zien dat vanuit de binnenduinrand ontgonnen werd. De inpoldering ging eerst in “schillen” vanuit de binnenduinrand, die telkens met een dijk beschermd werden. Naarmate er nieuwe dijken werden aangelegd die nieuwe stukken land tegen het water beschermden, verloren de daarachter gelegen dijken hun functie. De dijken en dijkpatronen maken zichtbaar hoe er van west naar oost steeds opnieuw land is gewonnen.
De oude dijken zijn voor een deel nog in het landschap te vinden. De Schoorlse zeedijk verdedigde de vroege bewoning tegen zeeinbraken vanuit de Zijpe en vanuit de Rekere, het latere Noordhollandsch Kanaal.

De opstrekkende smalle percelen tussen Catrijp en Schoorl en ter hoogte van Aagtdorp wijzen op veenontginningen. De strokenverkaveling heeft een (vrij) onregelmatig karakter. Ten noorden van Groet ligt een onregelmatige blokverkaveling.
De gronden in de zone langs het Noordhollandsch Kanaal, tussen de Tarwedijk (het zuidelijke deel van de Schoorlse Zeedijk), Evendijk, Klaassen- en Evendijk en de Westfriese Omringdijk, werden in de zestiende eeuw bedijkt en voor landbouw geschikt gemaakt. De Rekere was in die tijd vergraven tot de Koedijkervaart.

Bij Catrijp is een aantal duinrellen te zien. Dit zijn gegraven afwateringen van ongeveer minder dan een meter breed voor afvoer van het in de duinen opwellende kwelwater. Ze zijn in het landschap ondergeschikt, en monden uit in een verzamelbeek. Achter Catrijp stromen een aantal van deze duinrellen samen in de Catrijpermoor, die in het Noordhollandsch Kanaal uitmondt.
In het buitengebied is vanaf het begin van de twintigste eeuw ook gebouwd. Deze bebouwing bestaat merendeels uit agrarische bebouwing, die over algemeen langs het Noordhollandsch Kanaal gelegen is. De bebouwing in de polders ligt zeer verspreid.

Rond de Zanegeest

In de twaalfde eeuw werden de eerste delen van de strandvlakte bedijkt. Dit gebeurde rond de haakwallen bij Bergen. Eerst ontstond de Kerkdijk door ophoging van de weg van Zanegeest naar de Kerkbuurt. Vanuit Zanegeest werden vervolgens de Oudedijk, Hooidijk en Zeugdijk naar het noorden toe aangelegd, die nu gezamenlijk Schapenlaan worden genoemd. Met de aanleg van deze dijken, die in Aagtdorp op de strandwal aansloten, werd de inpoldering van de eerste polder in dit gebied gerealiseerd: de Oudburgerpolder. In de dertiende eeuw werd de polder aan de oostzijde uitgebreid door de aanleg van de Groenedijk en de Klaassen- en Evendijk. In de dertiende eeuw werd het Zakedijkje ten zuiden van Zanegeest aangelegd, waarmee een kleinere voorloper van de latere Zuurvenspolder werd beschermd. De Zuurvenspolder werd beschermd door de Oosterdijk en de Zuurvensdijk.

Het landschap ten oosten van Bergen (ten zuiden van Aagtdorp) is kleinschaliger van karakter dan de noordelijke polders. Hier is sprake van een onregelmatige blokverkaveling, en een afwisseling van de beslotenheid van de haakwallen en de openheid van de strandvlakte.

Zanegeest was één van de buurtschappen van Bergen. De geest is duidelijk te herkennen en wordt omgeven door de Kerkedijk, Natteweg en Westerweg. Zanegeest is een ovaalvormige nederzetting, die is ontstaan rond de geest. Aan de oostzijde gaat de ovale structuur over in een lineaire structuur. De geest wordt aan die zijde niet meer omgeven door wegen, maar erdoor doorsneden. De geest is nog altijd onbebouwd gebleven, waarmee in het dorp een belangrijke karakteristiek behouden is gebleven. De akker- en tuinbouwgronden zijn vrijwel geheel vervangen door grasland. De erfafscheidingen bestaan in sommige gevallen nog uit houtwallen en aan weerszijden van de wegen zijn afscheidingen in de vorm van meidoornhagen aanwezig. Deze hagen dragen bij aan het beeld van de vroegere geestnederzetting.

Ten zuiden van de Kogendijk

De (voormalige) strandvlakte bestaat uit meerdere polders, die samen een grote open ruimte vormen tussen de (relatieve) beslotenheid van de binnenduinrandzone (aan de westkant) en de oostelijk gelegen strandwal (de lijn Heiloo-Alkmaar). De hoog opgaande beplanting langs de Heilooërzeeweg deelt de strandvlakte ruimtelijk in tweeën.

De Kogendijk schermde in het noorden het gebied van de invloed van de Rekere af. Al in de 11e eeuw werd de Zanddijk aangelegd, later gevolgd door de Hogedijk parallel aan de binnenduinrand. Na de bedijkingen werd in de 14e eeuw begonnen met het omdijken of omkaden van afzonderlijke polders. Dit om de overlast van het kwelwater vanuit het duingebied te voorkomen (Wimmenummer-, Sammer- en de Vennewaterspolder). De polder hebben een onregelmatig blokvormig verkavelingspatroon. In de polders zijn op enkele plaatsen natuurlijke begrenzingen in het oude land waarneembaar, die gevormd worden door de omtrek van hoger gelegen stukken land en daartussen oude beken en waterlopen. De Visscherijmolenpolder is daarbij als voormalig eiland in de Egmondermeer nog zichtbaar in het structuurpatroon.

Vanaf de binnenduinrand lopen ontsluitingswegen de polder in, waarlangs (agrarische) bebouwing is ontstaan. Tegenwoordig heeft een deel van deze bebouwing een recreatieve functie gekregen.

In de Sluispolder ligt de golfbaan van Alkmaar, die handig gebruikt maakt van het microreliëf ter plaatse, de golvende uitlopers van de nabijgelegen duinen. De Kogendijk is een oude verbinding tussen Alkmaar en Bergen. De Bergerweg snijdt als relatief nieuwe route dwars door het landschap heen.

Droogmakerijen

De Bergermeerpolder (1566) en de Egmondermeerpolder (1566) zijn twee van de oudste droogmakerijen van ons land. De droogmakerijen zijn relatief klein, en hebben een grillige vorm, bepaald door de natuurlijke randen. De oorspronkelijke meertjes waren ondiep en lagen voor het merendeel in moerassig, slecht ontwaterd land.

Bij de Berger– en Egmondermeerpolder werd het onregelmatige en ingewikkelde patroon van de 'eilandfragmenten' met een blokverkaveling (de karakteristiek van de omliggende polders) aaneengesmeed door een opstrekkende verkaveling vanuit de randen. Het kenmerk van een droogmakerij is de ondiepe kom, de lage kade, een ringsloot die gemeen lag met het oude land, een molentocht door het midden en een molen aan het uiteinde,

De Bergermeerpolder is gedeeltelijk goed bewaard gebleven; met name de zuidwesthoek is herverkaveld ten behoeve van het militair vliegveld. Het oostelijk deel van de Berger– en Egmondermeer is onder de randweg en de uitbreiding en van Alkmaar verdwenen, maar voor het overige is de droogmakerij nog te herkennen in het landschap.

Zowel in de Bergermeer als in de Egmondermeer (Hoeverweg) zijn centraal in de polder ontginningsassen aanwezig waarlangs bebouwing is gesitueerd. De bebouwingslinten hebben een transparant karakter.

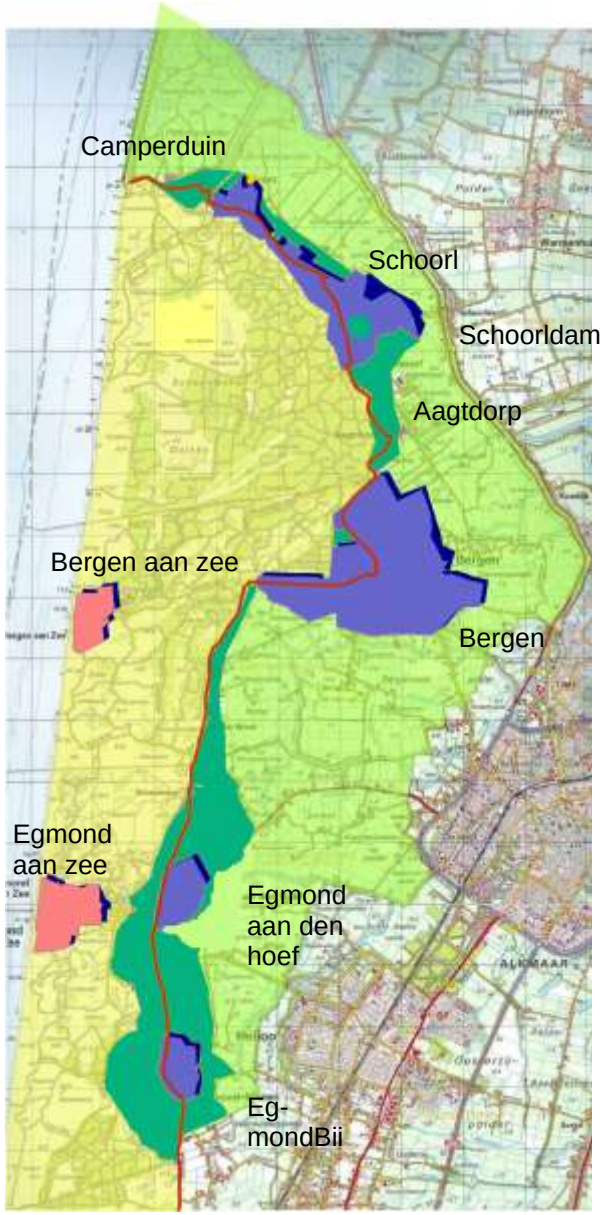

3.3 WAARDE: BEBOUWINGSSTRUCTUUR

In Bergen is de bebouwingsstructuur sterk verweven met de geomorfologische ondergrond en het landschap. Het landschap heeft een lineaire opbouw parallel aan de kust. Er zijn badplaatsen, dorpen in de binnenduinrand, een kanaaldorp en er is bebouwing in de polder. Elk met een eigen (cultuurhistorische) identiteit. Het merendeel van de bebouwing ligt in de binnenduinrand.

3.3.1 BADPLAATSEN

De imposante ononderbroken strook kust en duinen heeft hoge natuurwaarden, waarbij de ingrepen van de mens van bescheiden omvang zijn met uitzondering van de badplaatsen.

Bergen aan Zee is als (toeristische) badplaats gesticht, met name voor de ‘happy few’ in het begin van de 20ste eeuw. Een volledig nieuwe nederzetting ontworpen door toen bekende architecten. Het wijkt daarom in karakter sterk af van bijvoorbeeld het oorspronkelijke vissersdorp Egmond aan Zee.

De badplaatsen trekken met name in zomerseizoen veel bezoekers. Karakteristiek is de kustpromenade langs de duinen en de hotels, pensions en eetgelegenheden aan de zeezijde. Doordat de duinen smal zijn, sta je bijna direct aan de Noordzee. Dit is een bijzondere kwaliteit.

- Badplaatsen in de duinen, direct aan zee.
- De zeedorpen hebben een eigen identiteit.

Bebouwingsstructuur Bergen aan Zee

Al in de negentiende eeuw waren er plannen voor een nederzetting aan de zee om het strand bereikbaar te maken voor het dorp Bergen. Begonnen werd met het beplanten van ongeveer 220 ha stuifduin met helmgras en het maken van de verbinding van Bergen naar de nieuwe nederzetting aan zee. Er werd reeds een geul uitgespaard waar de trambaan (van 1909 tot 1955) doorheen kon lopen. In 1905 maakte de landschapsarchitect L. Springer een ontwerp voor de Zeeweg met een mooie aankleding en afwisseling langs de weg door aanplant van dennen- en loofhout. Deze enscenering bepaalt nog steeds de fraaie toegang van Bergen aan Zee. Ook het huidige kustdorp voegt zich op een prettige manier in het landschap.

Bergen aan Zee is achter de tekentafel ontworpen. L. Springer ontwierp een villapark rond een centrale strook grond ten noorden van de Zeeweg en rond het Parnassiapark. Deze centrale strook moest het centrum worden waarvoor Berlage een compact centrum om een dorpskerk ontwierp. Het ontwerp van Springer werd verstrakt uitgevoerd. Het ontwerp van Berlage is nooit uitgevoerd. Tot 1940 bestond het centrum uit *Hotel Nassau-Bergen* en enige villabebouwing tussen het Engelse park en de boulevard. Tussen het hotel en het tramstation liep een gebogen straatwand die nog steeds zichtbaar is. In de noordwesthoek stonden enkele markante koloniehuizen.

Tijdens de bezetting werd het dorp door de bezetters nagenoeg met de grond gelijk gemaakt. Ondanks de sloop van de panden is het stratenpatroon voor een groot gedeelte nog precies hetzelfde als voor de oorlog. Het huidige dorp mist de kwaliteiten van het oorspronkelijke plan van Springer, het huidige wegenpatroon is een strakgetrokken versie van het ontwerp van Springer. De parken zijn bewaard gebleven al zijn deze niet meer bebost. Er heeft verdichting in de dorpskern plaatsgevonden. Het dorp ontbeert nog steeds een echt centrum. Met de komst van de badgasten en surfers, het zeeaquarium, hotels, pensions, restaurantjes is rond de strandopgang aan het van Wijckplein de huidige toeristische badplaats ontstaan.

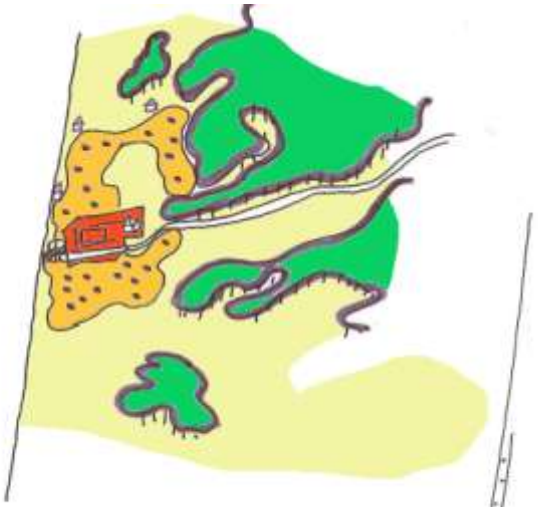

Schematische weergave Bergen aan Zee

- De ontworpen nederzetting Bergen aan Zee voegt zich op een prettige manier in het landschap. Dit gevoel wordt versterkt door de zichtbaarheid, herkenning en onderlinge samenhang van de cultuurhistorische elementen als stratenpatroon, Parnassiapark, koloniehuizen, en Zeeweg.
- Op een zwoele zomerdag is een andere kant van de badplaats te zien: filevorming op de Zeeweg, een enorme parkeerdruk, met een accent rond het van Wijckplein, het zeeaquarium en de strandopgang. De profilering van de Zeeweg en de (povere) ruimtelijke kwaliteit rond strandopgang zijn beeldbepalend.

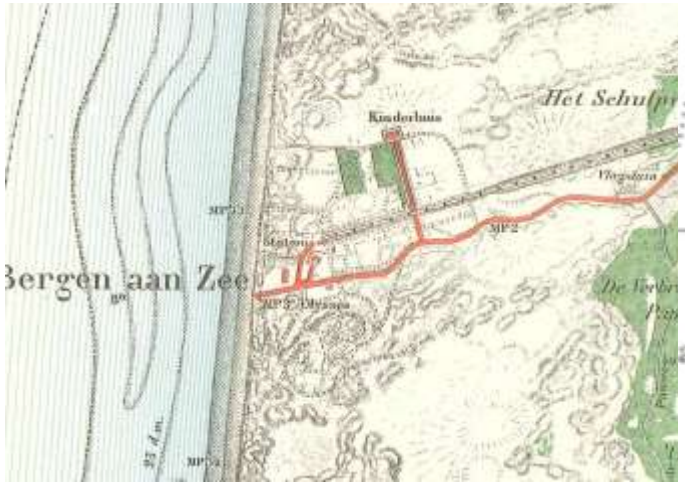

Bergen aan Zee ca. 1900

Bergen aan Zee ca. 1950

Bergen aan Zee ca. 1980

De bebouwing rond het centrum van Bergen aan Zee heeft de uitstraling van een bebouwde duinen. Lage dichtheden, vrijstaande woningen in een ruime setting en omzoomd door gebiedseigen beplanting als rozenbottels en vlierbessen geven het gebied een bijzondere uitstraling. De vrijstaande woningen bestaan uit een of twee bouwlagen met kap. De kapvorm en richting van de bebouwing varieert. Eenvoudige klinkerwegen slingeren tussen de bebouwing door. In sommige delen ontbreken tuinafscheidingen.

Achter het Van Wijckplein, ten noorden van de Zeeweg, is de dorpskern van Bergen nog herkenbaar. De bebouwing heeft een besloten karakter. De overwegend woonbebouwing bestaat uit appartementen, rijtjeswoningen en incidenteel vrijstaande woningen.

Langs de kust staan enkele appartementencomplexen bij de strandopgang. Deze zijn moderner en grootschaliger en doorbreken het karakter van de badplaats. De appartementencomplexen bestaan uit meerdere bouwlagen met een plat dak.

Legenda

Karakteristieke lintbebouwing

Bebouwing volgt landschappelijke lijnen

Bebouwing zonder relatie met landschap

Knelpunt: (dorps-)rand

Kwaliteitsslag inrichting openbare ruimte in Egmond aan Zee

Bebouwingsstructuur Egmond aan Zee

Het ontstaan van Egmond aan Zee is direct verbonden met de abdij van Egmond-Binnen. De pachters die onder de abdij werkzaam waren, visten aanvankelijk op de binnenmeren die in open verbinding met de Noordzee stonden. Egmond aan Zee is een echt kustdorp. De dorpelingen leefden van de visvangst, haalden uit de duinen wat ze nodig hadden en lieten er hun vee grazen, waardoor het duingebiedopen bleef. Het kleinschalig gebruik van de duinen (zanddijkjes omzoomde aardappelveldjes) is karakteristiek voor het duingebied ten noorden van Egmond aan Zee. De duinkavels die de vorm van de duinpan volgen worden tegenwoordig als volkstuin gebruikt en zijn voorzien van zomerhuisjes (sprawl).

Het dorp leefde van de zee en met de zee. Het vissersdorp is compact van opzet, ingeklemd tussen de duinen, met drie parallel lopende straten: de Voorstraat, Noorderstraat en Zuiderstraat. De Voorstraat en de Zuiderstraat komen bijeen op het Pompplein om daarna weer te splitsen. De straten worden door steegjes met elkaar verbonden. Het dorp groeide naar het oosten, omdat door de stijgende zeespiegel en de stormen aan de kust voortdurend kustafslag plaatsvond.
Rondom de dorpskern is het dorp in de loop van de jaren steeds verder uitgegroeid. Zowel in noordelijke als in zuidelijke richting vormden de duinen daarbij fysieke hindernissen. In de buurten rond het centrum is het landschap van origine als ontwerpuitgangspunt meegenomen, zo lijkt het, maar is deze binding met het landschap op veel plaatsen onder verharding en door het dichtbouwen van zichtrelaties verdwenen.

De bebouwing in het karakteristieke vissersdorpdeel staat in schril contrast met de toeristische, grootschalige bebouwing van de kustzone. Ontstaan als strandvermaak voor de elite, is Egmond aan Zee na de oorlog uitgegroeid tot een badplaats voor een brede laag van de bevolking. De vernieuwde openbare ruimte van de boulevard heeft een grote kwaliteit. De bebouwing is echter weinig inspirerend ontwikkeld.

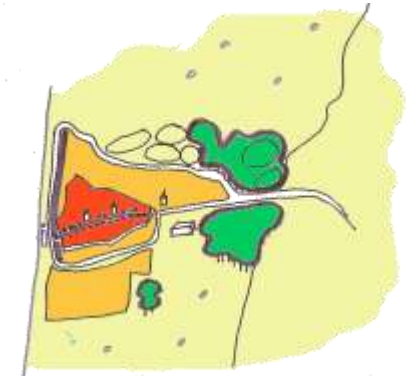

Het karakter van de invalsweg van Egmond aan Zee wordt bepaald door het groengebied tussen Egmond aan Zee en Egmond aan den Hoef. Deze vormt een onderbreking in de lintbebouwing langs de weg. Het entreegebied bestaat uit duinlandschap met naaldbomen, met aan noordzijde recreatieve invullingen (camping, voetbal, zwembad) en aan de zuidzijde een begraafplaats. Het gebied dient als intermediair tussen de verschillende landschapsvormen (duingebied - binnenduinrand) en de hieraan gekoppelde bebouwing (Egmond aan Zee – Egmond aan den Hoef). De opzet van het terrein volgt nog voor een belangrijk deel de oorspronkelijke parabole vormen van de duinkavels.

- Egmond aan Zee is een oorspronkelijk vissersdorp, met een kleinschalige karakter, met stegen met en zonder stoepen, en met binnenplaatsen. In het gebied is nauwelijks groen aanwezig. Zowel de bebouwingskarakteristiek als het stratenpatroon van het visserdorp is nog redelijk gaaf.
- De boulevard biedt een staalkaart van de ontwikkelingsgang van het toerisme van de afgelopen honderd jaar en laat een steeds voortgaande transformatie en verdichting zien. Voor de uitstraling van de badplaats is het belangrijk dat de schaal van de bebouwing aan de boulevard, als ontwikkelingsgebied voor de toerisme-industrie, aan blijft sluiten bij de identiteit van het oorspronkelijke vissersdorp.
- Het groengebied aan weerszijden van de toegangsweg zorgt er voor dat de dorpen Egmond aan Zee en Egmond aan den Hoef niet aan elkaar groeien. De verbondenheid met het duinlandschap is hier goed herkenbaar. Bebouwing in dit gebied heeft een kleine korrel, gesitueerd op open velden die verwijzen naar de vroegere duinpannen.

Egmond aan Zee ca. 1850

Egmond aan Zee ca. 1955

Egmond aan Zee ca. 2000

Het oorspronkelijke visserdorp is in de structuur van Egmond aan Zee nog te herkennen. Het heeft een kleinschalig karakter van stegen en stoepen. Op de binnenplaatsen van de woningen werden werkzaamheden uitgevoerd. De huidige dorpskern kenmerkt zich door de combinatie van functies: wonen, winkels, horeca en toerisme.

Langs de toegangsweg naar Egmond aan Zee is aan het begin van de twintigste eeuw lintbebouwing ontstaan. De bebouwing is redelijk dicht op elkaar en dicht op de rooilijn gebouwd, waardoor er een besloten karakter ontstaat. De prominente bebouwing in het gebied van de Prins Hendrik Stichting steekt qua grootte en qua architectuur af bij de overwegend kleinschalige lintbebouwing.

De kustboulevard is vooral bebouwd met hotels en appartementen. Incidenteel komt een vrijstaande woning voor in het gebied. De bebouwing is op zee georiënteerd. Ten opzichte van het oorspronkelijke dorp zijn de bouwvolumes hier groot.

De noordelijke uitbreiding is in de jaren dertig, vijftig, zestig, zeventig en tachtig planmatig tot stand gekomen. Het overgrote deel van de woonbebouwing bestaat uit rijenwoningen.
De zuidelijke uitbreiding ('60-'80) kenmerkt zich door een strak stratenpatroon met rijenwoningen en in het oog springende appartementengebouwen.

Legenda

Karakteristieke lintbebouwing

Bebouwing zonder relatie met landschap

Knelpunt: (dorps-)rand

3.3.2 DORPEN IN DE BINNENDUINRAND

Van oudsher liggen de dorpen in Bergen op de strandwallen. In noord-zuid richting is er sprake van een sterke afwisseling in meer en minder door bebouwing verdichte zones, inclusief de kernen. De dorpen zijn ontstaan als lintbebouwing langs de Herenweg, rond geesten. Tussen Camperduin en Aagtdorp is deze lineaire structuur nog goed herkenbaar. Bij Egmond aan den Hoef en Egmond-Binnen is rond de lintbebouwing van de Herenweg een dorpskern herkenbaar. Bergen is uit een aantal buurtschappen gegroeid tot de complexe hoofdkern die het nu is.

- Er is een karakteristiek verschil tussen de dorpen en de buurtschappen van de Herenweg. Verdere verdichting direct langs de weg, buiten de kernen, tast de afwisseling van het kenmerkende bebouwingspatroon aan.
- In de dorpen is er van oudsher een relatie tussen de bebouwing en bebossing en het open gebied. Bij enkele dorpsuitbreidingen is deze relatie echter verdwenen. Langs de Herenweg nog enkele buurtschappen herkenbaar.

Groet ca. 1900

Groet ca. 1955

Groet ca. 1980

Groet ca. 2000

Bebouwingsstructuur van Camperduin naar Aagtdorp

Alle dorpen en buurtschappen in het lint van Camperduin tot Aagtdorp zijn ontstaan rond of bij een geest, maar ieder dorp heeft zijn eigen structuur. Schoorl is bijvoorbeeld ontstaan uit tweezijdige lintbebouwing langs de Duinweg terwijl Groet een ovale vorm heeft door bebouwing aan beide zijden van de geest.
De geesten hadden een regelmatige strokenverkaveling, waarvan delen nog te herkennen zijn bij Bregtdorp, Groet en Camperduin. Na 1900 is voor veel akkers de agrarische functie verloren gegaan en werden er woningen gebouwd.

Van een aantal nederzettingen aan de Herenweg is het lint van Camperduin tot Aagtdorp uitgegroeid tot een nu (bijna) aaneengesloten lint van bebouwing. De dorpen liggen op de strandwal en hebben een langgerekte structuur die aansluit bij de langgerektheid van de strandwallen. De binnenduinrand is tussen Camperduin en Aagtdorp vrij smal. Via de Duinweg en in het verlengde daarvan de Herenweg en de parallelle Voorweg waren de dorpen verbonden met Bergen en Egmond. Deze wegen vallen ten dele samen met de oude doorgaande verbinding over de strandwallen.

Bij Groet en bij Schoorl zijn inmiddels grote uitbreidingen in de richting van de polder gerealiseerd.
De aanwezigheid van recreatieterreinen is zeer bepalend voor dit gebied.

De agrarische karakteristiek van de dorpen is voornamelijk te herkennen in de agrarische bebouwing van stolpboerderijen en landarbeiderswoningen.
In Hargen, Aagtdorp en Camperduin zijn de overgangen van het meer gesloten landschap van de strandwallen naar het open polderlandschap nog aanwezig en duidelijk te herkennen. Door de openheid van de oorspronkelijke geest en de weides tot aan de Herenweg onderscheiden deze dorpen zich van de dorpen waar de geesten zijn bebouwd met nieuwbouwwijken, waarbij de relatie met het open landbouwgebied verloren is gegaan. Een belangrijke waarde van dit gebied is dat de verschillende kernen en buurtschappen worden afgewisseld door lintbebouwing met doorzichten.
Voor Hargen en Camperduin is de overgang van de beslotenheid van de binnenduinrand naar het open polderland zeer belangrijk voor het ruimtelijk beeld. Deze overgang wordt beheerst door de Hondsbossche en Pettemer Zeewering en de daarbij behorende Slaperdijk.

Camperduin ligt op de scheiding tussen Hondsbossche Zeewering en de duinen. Strand, zand en horeca maken het tot een kleine toeristenplaats. Door de afwezigheid van groen en de frisse bries heeft het een sobere, stenige uitstraling. De recreatieterreinen hebben een open, weinig landschappelijk ingepaste, ligging. De overige dorpen in de binnenduinrand hebben een groene uitstraling door het gebruik van groene bermen en de inrichting van de particuliere tuinen.
De lintbebouwing van **Hargen** vormt een belangrijke toegangsroute naar de zee. De bebouwing is afwisselend en sterk gericht op het toerisme. Via de Hargervaart is het dorp verbonden met het vaarcircuit van Noord-Holland.

Groet heeft een kleine dorpskern, ten zuiden van de Herenweg, met een kerkbrink. De bebouwing staat dicht op elkaar, maar op sommige plaatsen zijn er bijzondere doorzichten naar de duinen. Aan de andere zijde ligt een grote nieuwbouwwijk die niet op de Herenweg gericht is, maar naar een nieuwe geplande randweg in de polder. De relatie met het omliggende landelijk gebied is nihil. De rand met de polder is scherp.

Catrijp, **Bregtdorp** en **Schoorl** zijn vrijwel aaneen gegroeid. De aanwezigheid van strand, duin en bos zorgt voor veel horecagelegenheden, vakantiewoningen en –bungalows in dit gebied. Met name het gebied rond de klimduin is in trek. Het dorp kenmerkt zich door de vele lintvormige structuren, en de deels nog open ruimtes hiertussen.

In **Aagtdorp** reikt de bebouwing vanaf de Herenweg veel het open poldergebied in. Hierdoor is er een integratie tussen bebouwing en landschap ontstaan, met enkele markante zichtlijnen. In dit van oorsprong agrarische gebied is het toerisme als belangrijke economische pijler opgekomen. De beleving van het landschap is een belangrijke trekker. Het landschapsbeeld van het lint wordt in belangrijke mate bepaald door beslotenheid van de hogere gronden. De ruimten worden in de binnenduinrand begrensd door beplanting, bebouwing of grote hoogteverschillen. Waar geen begrenzing is, is de dalende overgang van strandwal naar poldergebied ruimtelijk te ervaren. Zichtlijnen vanuit de binnenduinrand zijn essentieel voor de beleving van de kwaliteiten van dit gebied. Karakteristiek zijn de open weides langs de Herenweg.

Binding met de duinen

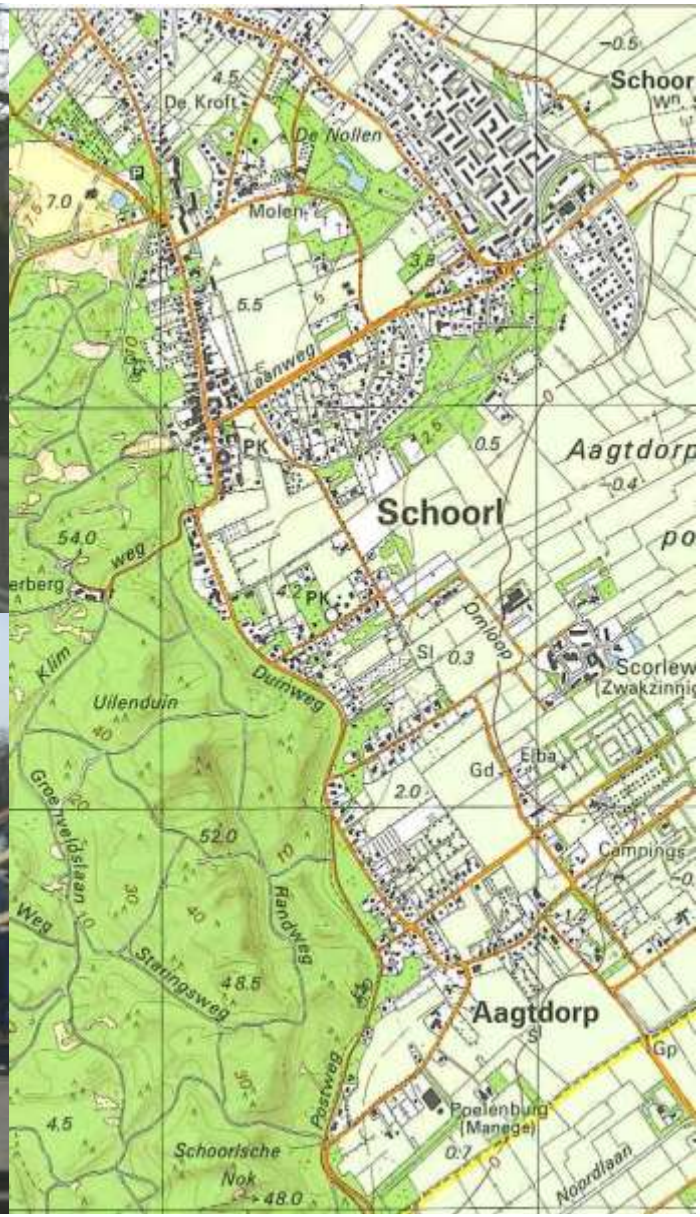

Schoorl ca. 2000

Camperduin *heeft een lineaire structuur, ontstaan als lintbebouwing langs de Herenweg. De bebouwing bestaat uit recent gebouwde woningen, naast de oorspronkelijke woonbebouwing. Uitbreiding van Camperduin vond plaats na de Tweede Wereldoorlog langs bestaande, haaks op de straat lopende wegen. Het oorspronkelijke fijnmazige patroon is nog in de huidige recreatieve terreinen herkenbaar.*

De dorpskern van ***Groet*** *heeft een kleinschalig karakter en een historische uitstraling. Het karakteristieke kerkje op de Kerkbrink neemt een centrale plaats in, hieromheen zijn de woningen gegroepeerd, dicht op elkaar.*
De lintbebouwing van Groet en Hargen loopt van de grens van Schoorl tot de grens van Camperduin. De weg vormt de toegangsweg tot de kust. De lintbebouwing, dicht op elkaar en dicht op de weg, bestaat naast winkels en horecagelegenheden voornamelijk uit vrijstaande woonhuizen en boerderijen, met hiertussen veel vakantiewoningen.
In de loop der jaren is er ten zuiden van de Herenweg woonbebouwing toegevoegd die zich kenmerkt door woonstraten met villa's in het groen. Het gebied is zeer ruim van opzet, waardoor de duinen voelbaar zijn.
Ten noorden van de herenweg is, tot aan de rand van de strandvlakte, de uitbreidingswijk Groetinke I en II verrezen. Dit is een planmatige uitbreiding uit de jaren '60, '80 en '90, met de bijbehorende kenmerkende woonstraten, woonerven en woonhoven. De wijk heeft een besloten karakter. Er is geen relatie met het omringende landelijke gebied.

Het Jan van Scorelpark in ***Catrijp,*** *ten noorden van de Herenweg is een kenmerkende jaren zeventig wijk met een losse bebouwingsstructuur. Door de hovenstructuur is er geen relatie met de omgeving.*

Tussen de woonbuurten liggen huisjesterreinen die hier qua omvang niet voor onderdoen.

Legenda

Karakteristieke lintbebouwing

Bebouwing volgt landschappelijke lijnen

Bebouwing zonder relatie met landschap

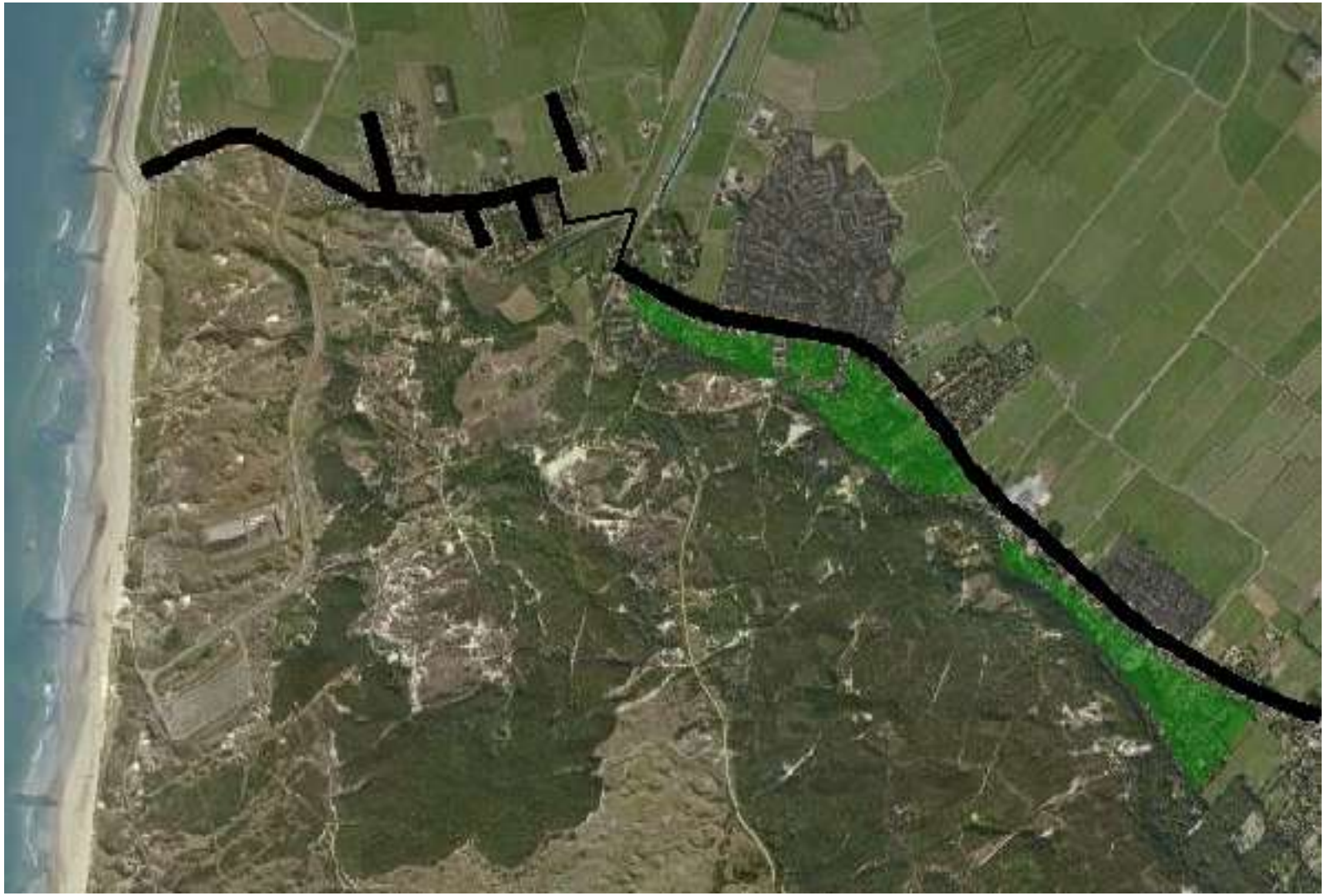

Schoorl ca. 1900

Schoorl ca. 1955

Schoorl ca. 1980

Karakteristiek rond Schoorl is het aantal bebouwingslinten. Het lint heeft een kleinschalig karakter met individuele bebouwing, overwegen aan weerszijden van de weg, dicht op elkaar. Het oorspronkelijke open karakter van het lint tussen de buurtschappen richting de polder en richting de duinen is op een aantal plaatsen zichtbaar en geven het gebied kwaliteit.
Schoorl kent een aantal reguliere uitbreidingswijken: Bovenweg, 't Geesje en Evendijk, ingeklemd tussen het lint van de Voorweg en het landelijk gebied. De woonwijken zijn gefaseerd op gebouw in de jaren zestig tot tachtig, met een stedenbouwkudige structuur van straten, woonerven en woonpaden. De wijk heeft een eenduidige opzet en rustige uitstraling, met een voor de periode kenmerkende eenvoudige bebouwing. De relatie met het omliggende landelijke gebied is nihil.
Daarnaast zijn er ten zuiden van Laan– en Damweg, bij Bregtdorp en ten zuiden van de Herenweg, voornamelijk vrijstaande woningen gebouwd die het gebied een rustige en groen uitstraling geven.

Het gebied rond ***Aagtdorp*** *kenmerkt zich door eenzijdige lintbebouwing langs de duinen, met haaks hierop straatjes met een vergelijkbare bebouwing. Aan deze straatjes het landelijke gebied in liggen grootschalige recreatieterreinen. Door de groene omsingeling voegen deze zich in het landschap. Tussen de groenelementen is doorzicht mogelijk, waardoor hier een bijzonder, coulissen-achtig landschap is ontstaan.*

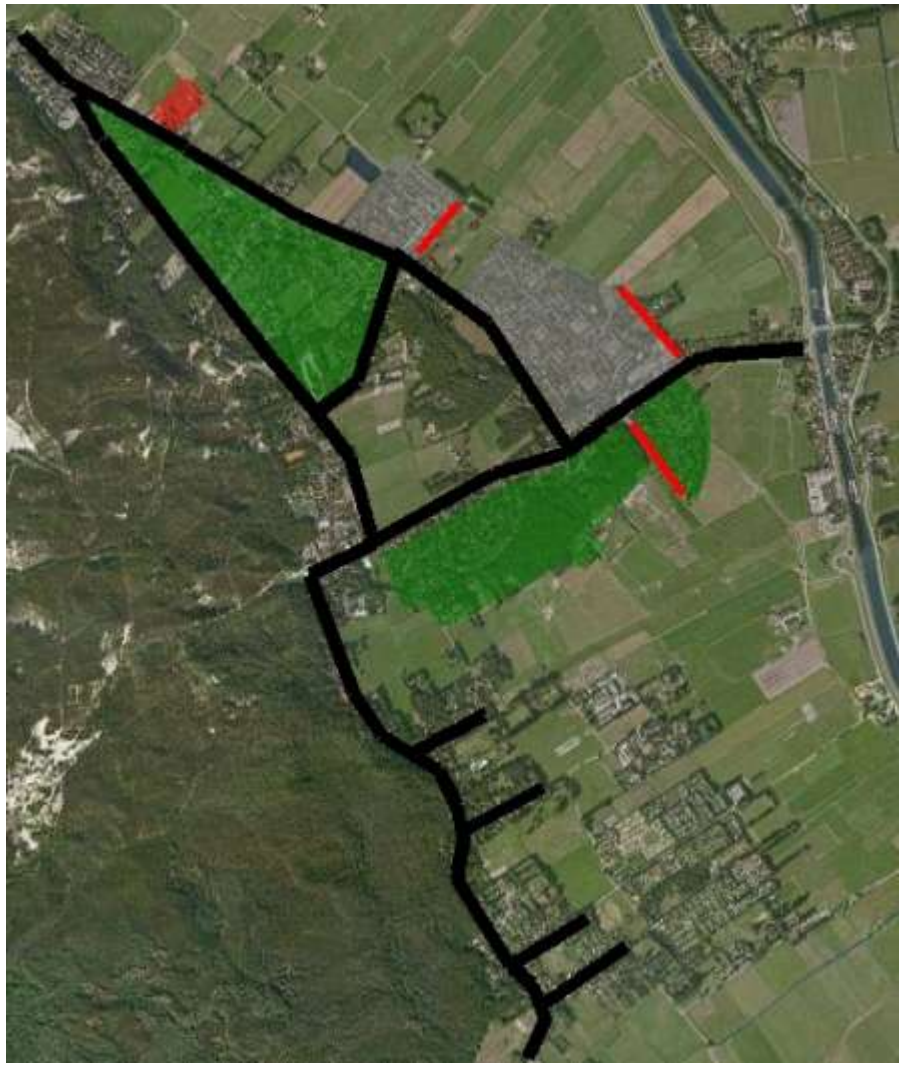

Legenda

- *Karakteristieke lintbebouwing*
- *Bebouwing volgt landschappelijke lijnen*
- *Bebouwing zonder relatie met landschap*
- *Knelpunt: (dorps-)rand*

Bebouwingsstructuur Bergen

De ondergrond van Bergen bestaat uit strandwallen haaks op de normale noord-zuidrichting. De ruimtelijke structuren in Bergen uit het verleden zijn nog wel herkenbaar, maar zorgen niet voor een heldere dragende structuur.

In de vroege middeleeuwen bestond Bergen uit vier buurtschappen (Oudburg, Oostdorp, Westdorp en Zanegeest). Ieder van deze buurtschappen stond min of meer op zichzelf, ontstaan als nederzetting bij een geest. Tussen de buurtschappen in ontstond een ´Kerkbuurt`. De Kerkbuurt is een van rijkswege beschermd dorpsgezicht. De doodwegen vormen binnen het huidige dorp nog steeds belangrijke verbindingen. Het verkeerspatroon van Bergen is daarom nogal onregelmatig wat samenhang met de aanleg van veel wegen op natuurlijke zandruggen en op dijken. Uitzondering hierop zijn de formele wegen van het oude Hof van Bergen, die nog steeds een belangrijke rol spelen in de ruimtelijke opbouw van het westelijke deel van het dorp, en het stratenpatroon van de 20e eeuwse woonwijken. De Berkenlaan geeft een beeld van de situering van de trambaan. Deze laan volgt met de bloksgewijze bebouwing duidelijk de loop van het tracé. De spoorlijn liep ongeveer parallel aan de doorgaande oost-west verbinding door Bergen.

Het Plein is belangrijk als bypass van het oude centrum. Door het plein zijn ook de verschillende dorpsdelen goed te onderscheiden. In het dorp is er een voordurende dynamiek van sloop en nieuwbouw en infrastructurele werken, met name rond het centrumgebied.

Was het dorp altijd een overwegend agrarisch dorp geweest, na 1900 vestigden zich naast renteniers ook op grotere schaal forensen en in mindere mate ook kunstenaars. Ook het opgekomen toerisme had invloed op het dorp. Ten behoeve van het toerisme werden er tussen 1900 en 1910 hotels en pensions gebouwd, met name langs de Breelaan tussen de Stationsstraat en de Russenweg.
Bergen kent verschillende bijzondere woonwijken. Met losse verkavelingen (weinig aaneengesloten bebouwing). Bijzonder zijn het Tuindorp Oostbuurt en Park Meerwijk. De oudere wijken bestaan uit villa-achtige bebouwing in bosgebied. De renbaan had maar een kort bestaan, er werd op het gebied een villapark gebouwd, dat later de naam Van Reenenpark kreeg. Op het middenterrein van de voormalige renbaan werd in 1912 de Hertenkamp aangelegd.
Het dorp heeft een rijke groene uitstraling door het vele openbare en particuliere groen van bomen en hagen. Bomen zijn in grasbermen opgenomen, huizen zijn gebouwd in een parkachtige omgeving. Na 1960 vonden aan de noordoostzijde en de zuidzijde van het dorp wijksgewijze uitbreidingen plaats.

De Nesdijk vormt de zuidelijke begrenzing van het woongebied. Er is een abrupte overgang van de dicht begroeide woongebieden naar het open polderland, met op enige afstand de Ringsloot van de Bergermeer.
De randen van de kern aan de zuidoostzijde ter hoogte van de drankenhandel en de oostzijde van de Bergerweg zijn nogal hard en arbitrair door de rijenbouw die hier koud aan het landelijk gebied grenst.
Aan de oostzijde (Zanegeest) is de begrenzing diffuus, met landschappelijke verweving.

- Oude, cultuurhistorische lijnen en patronen vormen de basis voor structuurverbeteringen in de dorpskern.
- Elke buurt heeft een eigen karakteristiek.
- Met name door ontwikkelingen aan de oostzijde heeft de overgang naar het landelijk gebied zowel een harde, 'stenige' uitstraling (Piet Boendermakerweg, Saenegheest) als een diffuus karakter met afwisselend open en gesloten zones (Noordlaan, Zuidlaan). Belangrijk in dit gebied is de herkenbaarheid van de karakteristieke Zanegeest.

Bergen ca. 1900

Bergen ca. 1955

Bergen ca. 2000

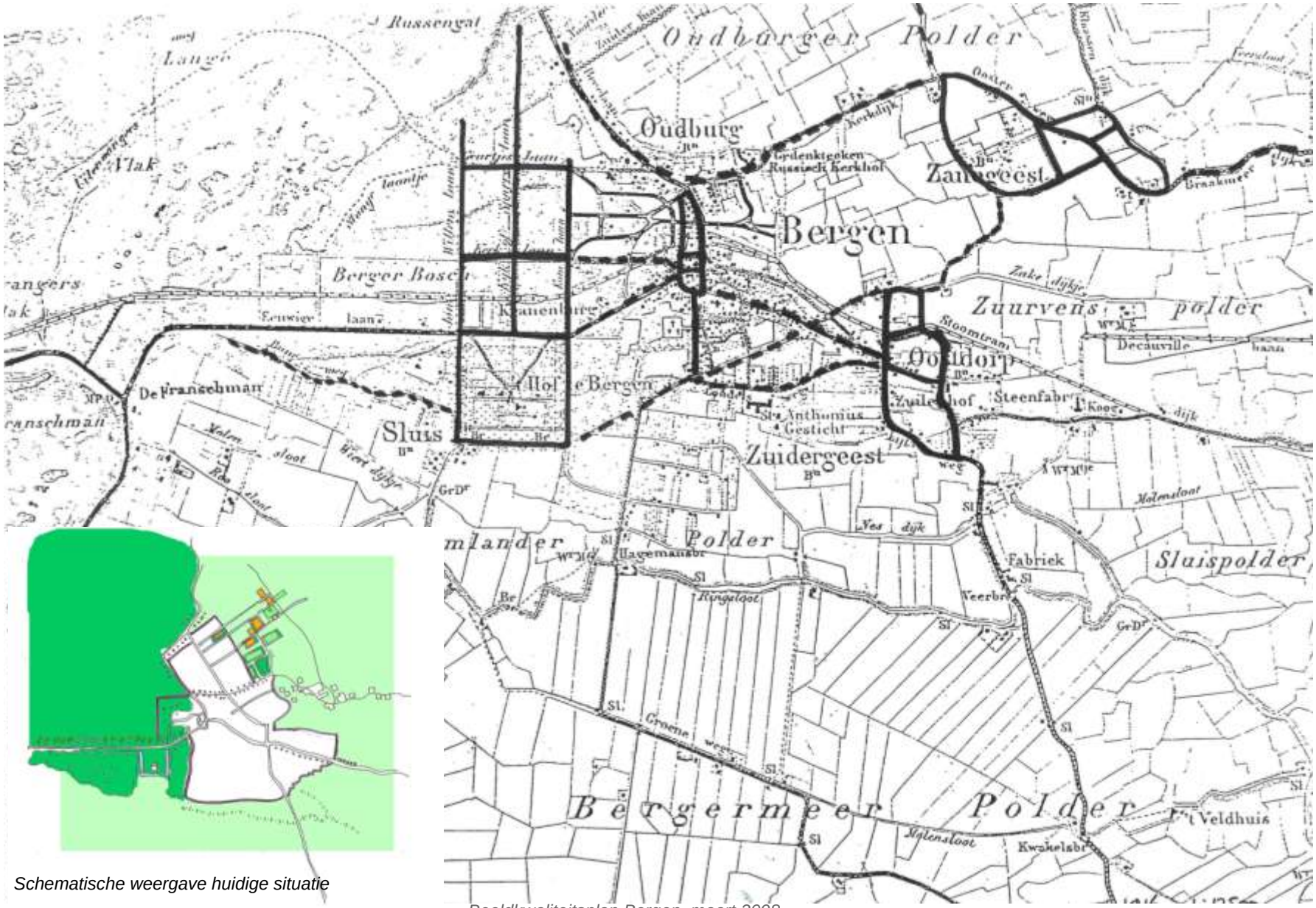

Schematische weergave huidige situatie

Het beschermde dorpsgezicht van Bergen omvat de Ruïnekerk en omgeving. Het gebied heeft een kleinschalig karakter, dicht op elkaar, dicht op de weg zonder voortuinen. Het wegenpatroon weerspiegelt de verbinding tussen de voormalige buurtschappen met elkaar en met de kerk.
De dorpskern is hier vervolgens om heen gebouw. Het gebied heeft oorspronkelijke en kleinschalig karakter en heeft verschillende functies. Er is veel lintbebouwing, waardoor de exacte begrenzing van het gebied onduidelijk is. Met nieuwe bebouwing is sprake van een schaalsprong.
Ook buiten het centrum overheert lintbebouwing overheerst het beeld door de gevarieerde woonbebouwing langs de ontsluitingswegen van Bergen.

Ten zuiden van de dorpskern ligt de Geestbuurt, een karakteristieke buurt met uitsluitend grote vrijstaande woningen op ruime kavels met grote groene tuinen en oprijlanen. De buurt omsluit het beschermd dorpsgezicht Park Meerwijk, een villawijk uit de jaren 1917-1918 geheel in de stijl van de Amsterdamse School. In dezelfde periode ontstond aan de oostzijde, aan de Kogendijk, Tuindorp. Kenmerkend is de kleine schaal, de eenheid in het gebied en de wijze waarop de bebouwing de stedenbouwkundige structuur ondersteund. Het gebied heeft nog steeds een karakter van tuindorp.
Westdorp heeft een bosachtig karakter met herenhuizen en villa's, waarvan de helft aan het begin van de twintigste eeuw is gebouwd. Westdorp is een van de voormalige buurtschappen van Bergen. De woningen liggen vrij, op ruimte afstand van elkaar en van de weg. Een vergelijkbare buurt is het statige Van Reenenpark, ten westen van de dorpskern.
Ook de eerste uitbreiding ten noorden van de dorpskern, uit diverse periodes in de twintigste eeuw, heeft een groen karakter.

Naast de vooroorlogse wijken in een groene setting, heeft Bergen zich ook daarna sterk uitgebreid. De oostelijke en zuidelijke uitbreidingen kenmerken zich door een planmatige opzet en bebouwingsstructuren uit de tijdsgeest van de jaren '60 tot '90. Met name aan de zuidzijde is er een stenige rand naar het landelijk gebied. De Negen Nessen ligt in de noordelijke punt van Bergen en is een woonwijk uit de jaren zestig. Het gebied heeft een kleinschalig, besloten en groen karakter en sterk architectuurbeeld.

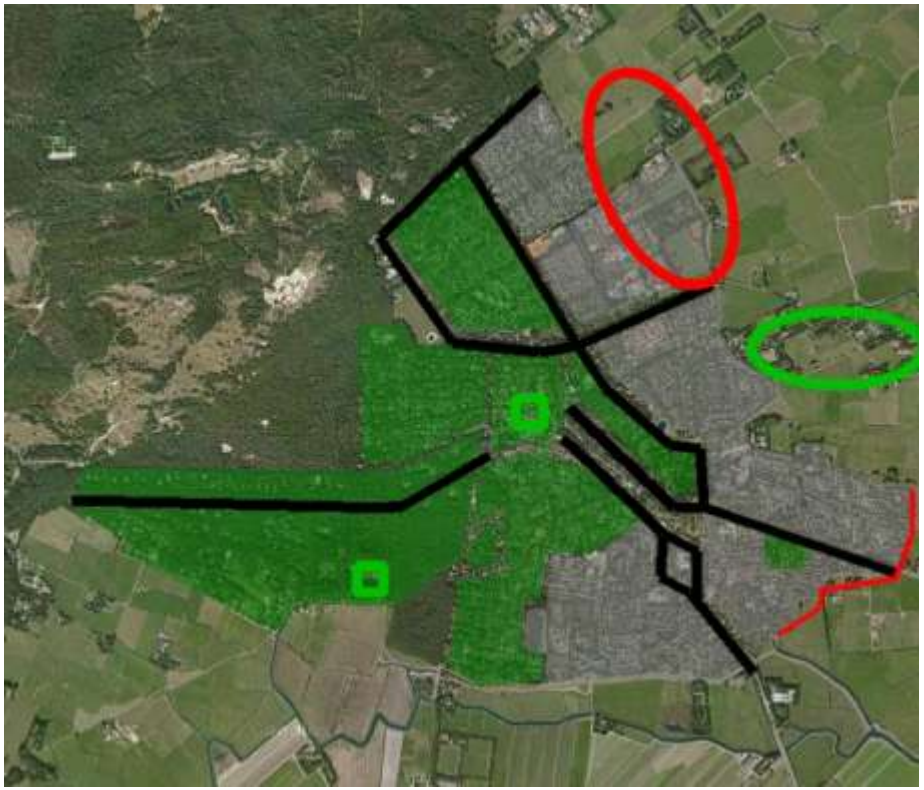

Legenda

- *Karakteristieke lintbebouwing*
- *Bebouwing volgt landschappelijke lijnen*
- *Bebouwing zonder relatie met landschap*
- *Knelpunt: (dorps-)rand*

Bebouwingsstructuur Egmond aan den Hoef

Egmond aan den Hoef heeft zijn ontstaan te danken aan het kasteel van Egmond. De ruïne en de omliggende oude bebouwing zijn van cultuurhistorische waarde. Op 11 juni 1970 heeft de omgeving van het slot de status van beschermd dorpsgezicht gekregen (ruine, gracht en nabijgelegen park). De bomen rondom de kerk, het kerkhof en de ruïne, de bomenrijen langs de Slotweg en de open ruimten voor agrarisch gebruik zijn beeldbepalend in het historisch dorpsgezicht. Het gebied heeft een belangrijke maatschappelijke, culturele en toeristische functie.
Rondom het slot van de heren van Egmond ontstond in de loop van de eeuwen bebouwing, huizen van landarbeiders, langs de Herenweg. Behalve het slot werd ook het dorp in 1573 verwoest. In de 17e eeuw werd het dorp meer oostelijk herbouwd langs de Slotweg. Daarna werd gebouwd tussen de Herenweg en de Schoolstraat na het verlengen van de Hoevervaart. Net als in Egmond-Binnen vestigden zich hier rijke kooplieden onder wie een van de oprichters van de VOC (Isaac Lemaire) met herenhuizen langs de Herenweg. Rond 1900 ontstond in het dorpscentrum een kunstenaarskolonie met kunstenaars uit Amerika. Het beschermd dorpgezicht heeft een vrij besloten karakter. Met name de oudere bebouwing is symmetrisch en heeft een fijne detaillering. Het kleur- en materiaalgebruik is overwegen traditioneel (aardetinten voor het metselwerk, oranje en grijs voor de pannen, witte en beige gevellijsten en kozijnen). Soms zijn de stenen wit geschilderd.

Halverwege de 19e eeuw was Egmond aan den Hoef, evenals Egmond-Binnen en de buurtschappen Rinnegom en Wimmenum, een agrarisch dorp. De opkomst van de bollenteelt en het toegenomen toerisme leidde tot nieuwe bouwactiviteiten. Langs de Herenweg werd in noordelijke richting gebouwd en langs de Egmonderstraatweg vond uitbreiding in westelijke richting plaats. In de oorlog is weinig gebouwd maar daarna werden veel nieuwe wijken gebouwd met name aan de noord- en noordoostkant. Daarnaast nam het toerisme sterk in belang toe en kwamen er aan de rand van het duin campings. De toenemende druk op de wegenstructuur heeft recent geleid tot de aanleg van de rondweg, waarmee de structuur ingrijpend is gewijzigd. Daarbinnen zijn woningen en een bedrijventerrein gerealiseerd.

- Het kasteelcomplex in zijn huidige gedaante vormt het historische hart van Egmond aan den Hoef. Over het open weiland van Lamoraal is het complex goed zichtbaar. Recent heeft de kern van Egmond aan den Hoef, door de rondweg en daarna de ontwikkeling rond de bibliotheek en de verbinding met Mosselaan een nieuw zwaartepunt gekregen. Er bestaat nu een duidelijk onderscheid tussen de historische kern rond het slotkwartier en de meer moderne op de kust gerichte concentratie rond de kruising Herenweg-Zeeweg.
- De zuidelijke begrenzing van het dorp in de vorm van een geluidswal doorbreekt alle historische patronen. Met name de Herenweg heeft de oorspronkelijke functie als drager van het gebied verloren. en de noord-zuid route onderbroken.
- Aan de noordzijde is de karakteristieke open Wimmenumergeest gelegen. De overgang van de dorpsbebouwing naar het landschap is hier nogal hard door de rijenbouw, en doet afbreuk aan de karakteristiek van de geest.
- De westzijde van de Herenweg bestaat uit afgegraven duingebied, en geeft een rommelige indruk. Verschillende functies komen hier naast elkaar voor. Het terrein van het AZC is nu weer leeg. In het gebied is sprake van kwel, waardoor het voor natuurontwikkeling interessant is. Er is nog een klooster, een sportcomplex en er zijn nog enkele bollenboeren actief.

Egmond aan den Hoef ca. 1900

Egmond aan den Hoef ca. 1950

Egmond aan den Hoef ca. 1990

Egmond aan den Hoef heeft zijn bestaan te danken aan het kasteel van Egmond. De omgeving van het slot heeft sinds 1970 de status van beschermd dorpsgezicht, en is beeldbepalend voor Egmond aan den Hoef. In het gebied komt voornamelijk gevarieerde, lage, vrijstaande huizen voor. De karakteristieke open ruimte van Lamoraal is meegenomen in de bescherming vanwege het bijzondere zicht vanaf de Hoeverweg op de toren.

Het beschermd dorpsgezicht is achter het lint van de Herenweg gelegen, en takt hier via de Slotlaan op aan.

In de jaren zeventig en tachtig is het dorp planmatig aan de noordzijde uitgebreid met het Plan Slot. Deze buurt kenmerkt zich door een eenzijdige toepassing van materiaal, kleur en vorm. Strakke rooilijnen en lange bebouwingswanden markeren de overgang naar de polder.
Plan Mosselaan is de meest recente uitbreiding. Het ligt ingeklemd tussen de geluidswal en de oude dorpskern. Er zijn drie zichtlijnen loodrecht op de Randweg in het plan opgenomen voor het zich op de bestaande kern. Het plan kenmerkt zich door een eigentijdse architectuur.
Aangrenzend ligt het bedrijventerrein van Egmond aan den Hoef. De bebouwing bestaat uit veelal grote gebouwen met een plat dak en sobere uitstraling. De relatie met de omgeving, het plan Mosselaan en het beschermd dorpsgezicht, is ver te zoeken. Ook is er weinig uitstraling naar de randweg.
Een deel van het bebouwde gebied ten westen van de Herenweg, het voormalige AZC is ondertussen gesloopt.

Legenda

Karakteristieke lintbebouwing

Bebouwing volgt landschappelijke lijnen

Bebouwing zonder relatie met landschap

Knelpunt: (dorps-)rand

Bebouwingsstructuur Egmond-Binnen

De geschiedenis van Egmond-Binnen is bepaald door de religieuze activiteiten en door de eerste graven van Holland. In de 10e eeuw was de abdij het centrum van het graafschap Holland. Er werd rond het klooster ook handel gedreven. Wanneer mensen naar het klooster kwamen om religieuze feesten te vieren werd ook een jaarmarkt georganiseerd. Met de verwoesting van de abdij in 1573 werd ook het dorp verwoest en geplunderd. In 1930 is op de plaats van de ruïne een nieuw klooster gebouwd in traditionele stijl. Het klooster waakt als markant gebouw nog steeds eerst over de omgeving.

Al in de prehistorie trotseerden boeren en vissers weer en wind en vestigden zich op de hogere strandwallen. In de 7e eeuw ontstaat de eerste bebouwing op de plek waar nu de pelgrimplaats de Adelbertusakker is. Ten oosten hiervan, verder uit de duinvoet, waar minder verstuiving was, werd de abdij gebouwd. Het dorp is hierdoor verplaatst. De Abdijlaan/St. Adelbertweg is de rechtstreekse verbinding tussen de Adelbertusakker en de abdij, haaks op de Herenweg. De Abdijlaan lag op een langgerekte hoogte aan bevaarbaar water dat in verbinding stond met de Egmonder Binnenvaart. De bomenrij langs de Abdijlaan, die eindigt in de as van de protestantse Buurkerk, is zeer beeldbepalend.

De komst van buitenverblijven langs de Herenweg betekende een algeheel herstel van het dorp. Er is een variërend bebouwingsbeeld omdat er bebouwing uit alle tijden staat. De bebouwing is overwegend sober.

Het kruis van de Herenweg en de Abdijlaan bepaalt de structuur van het dorp. Daarnaast is er lintbebouwing langs de Vennewatersweg ontstaan.
Pas na 1945 vond groter opgezette nieuwbouw, zowel aan de oost– als westzijde van de Herenweg plaats. Een bijzondere uitbreiding in Egmond-Binnen is de twintiger en dertigerjaren wijk ten oosten van de Herenweg met strakke, doorlopende rooilijnen met voornamelijk twee-onder-een-kappers.
De bouwtraditie bestaat uit vrijstaande huizen, wat aan het dorp een specifieke uitstraling geeft. In de afgelopen jaren is de rand van de meeste noordelijke uitbreiding, plan Luilaantje, van het landelijk gebied afgerond met vrijstaande woningen.

- De Abdijlaan/St. Adelbertweg is de rechtstreekse verbinding tussen de Adelbertusakker en de abdij. Binnen het dorp is dit een belangrijke verbinding binnen het dorp.
- De Herenweg is een historische, doorgaande route over de binnenduinrand en heeft een relatie met Egmond aan den Hoef. De Randweg heeft de verkeerskundige functie overgenomen.
- De Abdij ‘waakt’ over het dorp en over de landerijen.

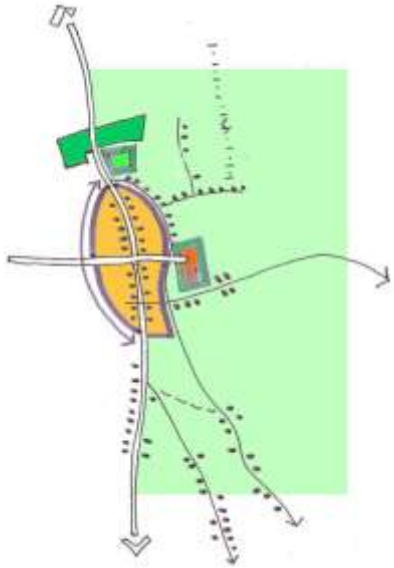

Egmond binnen ca. 1900

Egmond binnen ca. 1955

Egmond binnen ca. 2000

De historische dorpskern van Egmond binnen is gelobaal gesitueerd rond de Abdijlaan en het kruispunt met de historische doorgaande route Herenweg. De kleinschalige dorpskern bestaat uit vrijstaande woningen van uiteenlopende types, winkels, een kerk en de abdij. Er bestaat een gesloten karakter doordat de bebouwing dicht op elkaar staat. De rooilijn is vaak verspringend.

Een bijzondere uitbreiding in Egmond-Binnen is de twintiger en dertigerjaren wijk ten oosten van de Herenweg met strakke, doorlopende rooilijnen met voornamelijk twee-onder-een-kappers. De verscheidenheid in materialisatie en kleuren is beperkt waardoor het een eenheid is.

Aan de westzijde van Egmond-Binnen is uitgebreid tot de Randweg met een woonwijken uit de jaren 60. De rooilijnen zijn verspringend en door de directe oriëntatie op de straat geeft de wijk een versteend beeld.
De meest noordelijke uitbreiding, plan Luilaantje, is een wijk uit de jaren 80. De wijk heeft een heldere structuur met straten en woonerven die in de afgelopen jaren aan de rand van het landelijk gebied is afgerond met vrijstaande woningen.
Met name de uitbreidingswijk aan de zuidzijde heeft door de lange rechtsstand en hoge gevels een harde overgang naar het agrarische gebied.

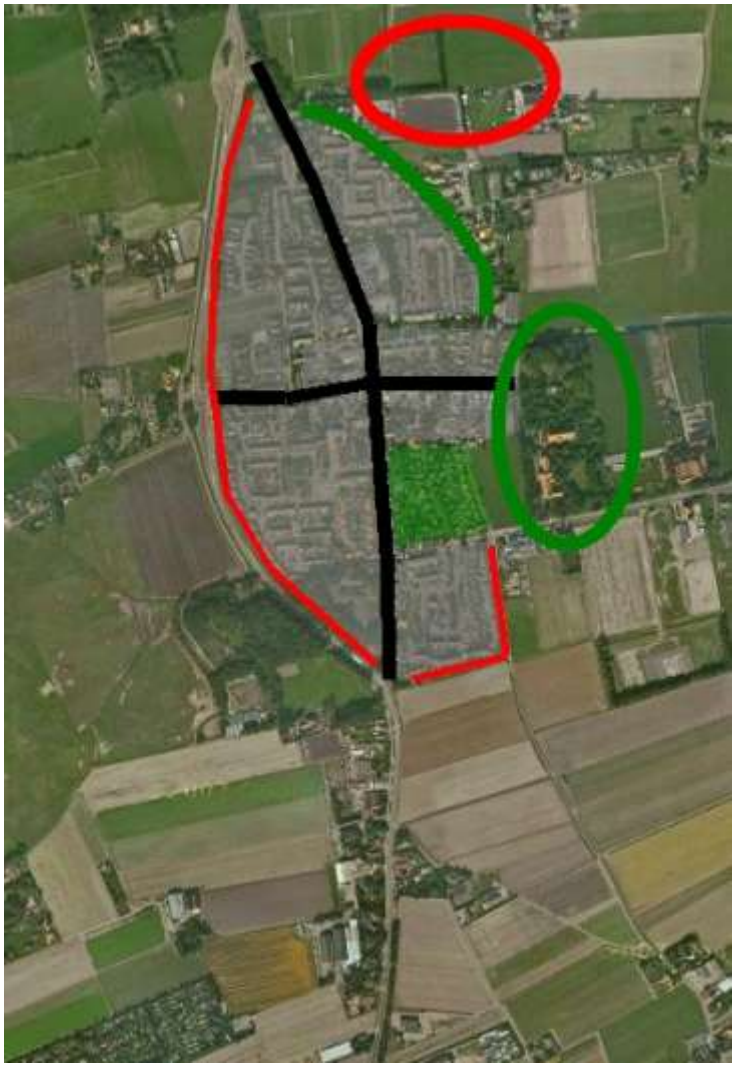

Legenda

Karakteristieke lintbebouwing

Bebouwing volgt landschappelijke lijnen

Bebouwing zonder relatie met landschap

Knelpunt: (dorps-)rand

Egmond
Binnen
ZONE
60

Bebouwingsstructuur buurtschappen

In de binnenduinrand liggen behalve de woningen langs de Herenweg ook een aantal buurtschappen. Deze liggen tussen Bergen en Egmond-Binnen.

Wimmenum was tot 1859 een eigen gemeente, los van de gemeenten Egmond en Bergen. Het is een kleine nederzetting gebleven met agrarische bedrijven langs de Herenweg en de Zandweg. Na 1945 hebben er grote veranderingen plaatsgevonden in het buurtschap en zijn er campings en bungalowparken aan de zuidzijde verrezen, langs de Wimmenummergeest. Deze hebben een overwegend besloten karakter.

Ook **Rinnegom** is een buurtschap in de binnenduinrand. In de tiende eeuw wordt het al genoemd als nederzetting. Het buurtschap heeft een overwegend agrarisch karakter met verspreide bebouwing langs de Herenweg. In de negentiende en twintigste eeuw is de bebouwing langs de Herenweg vernieuwd en verdicht.

Het buurtschap **Het Woud** is genoemd naar het Wimmenummerwoud. Het Woud is nog altijd hoofdzakelijk agrarisch en ligt verspreid langs de Herenweg en wat meer gebundeld langs de zijwegen. Er hebben zich in de twintigste eeuw weinig wijzigingen voorgedaan in de structuur en de bebouwing.

Het Woud ca. 1900

Het Woud ca. 2000

Rinnegom ca. 1900

Rinnegom ca. 2000

De overgang tussen de harde rand van Egmond aan den Hoef en de bebouwing van Wimmenum is open.

Wimmenum ca. 1900

Wimmenum ca. 2000

3.3.3 BUURTSCHAP AAN HET KANAAL

Langs het Noordhollandsch Kanaal is rond de (vlot)bruggen een concentratie van bebouwing aanwezig. Nog steeds is de oorspronkelijke bebouwingsstructuur van de bebouwing langs de Rijksweg en langs de tegenoverliggend kade goed herkenbaar.

Bebouwingsstructuur Schoorldam

Schoorldam ligt niet op de hogere strandwalgronden, maar op de rand van de polder. Het dorp wordt gescheiden door het Noordhollandsch Kanaal. De westoever behoort tot de gemeente Bergen, de oostelijke oever tot Harenkarspel. Het dorp ligt aan de Harenkarspelse zijde op het buitendijkse land van de Westfriese Omringdijk, de zgn. 'Rekerlanden'.

Schoorldam vormt vanuit de oostkant de entree van Schoorl. Aan het begin van de toegangsweg was een tol gevestigd. Het tolhuis is nog aanwezig. Tot halverwege de negentiende eeuw kende Schoorldam nauwelijks bebouwing. De aanwezige bebouwing zal voornamelijk agrarisch van karakter geweest zijn.
De huidige bebouwing van Schoorldam wordt gevormd door een eenzijdige lintbebouwing langs de N9 (vanaf de brug bij Schoorldam tot de rotonde in het zuiden) en de eenzijdige lintbebouwing langs de noordzijde van de Damweg.

Door de ligging van de N9 wordt het dorp van het kanaal afgescheiden, het Noordhollandsch kanaal vormt daarbij van oudsher een grote scheiding tussen beide oevers. De geplande omlegging van de N9 zal gevolgen hebben voor de ruimtelijke ontwikkeling van het dorp.

- Schoorldam vormt de belangrijke oostelijke toegangsweg van Schoorl.
- Schoorldam is op dit moment een versnipperd buurtschap door de situering van de N9 en het Noordhollandsch Kanaal.
- De ligging direct aan het kanaal wordt slechts aan de oostzijde goed benut.

Schoorldam ca. 1900

Schoorldam ca. 2000

Schoorldam heeft geen ‘dorps’ karakter

3.3.4 BEBOUWINGSPATRONEN IN DE OPEN POLDER

Langs dijken, wegen en waterlopen kom je in de polder bebouwing tegen. Deze bebouwing lijkt schijnbaar willekeurig uitgestrooid over het open polderlandschap, maar vertellen in werkelijkheid het ontstaansverhaal van het landschap. De bebouwing in de polder ligt verspreid en versterkt het verkavelingspatroon.

Ten noorden van Bergen is door de eeuwen heen op de overgang tussen strandwal en –vlakte gebouwd. De rand van de strandwal ligt ongeveer bij de Vaalderweg-Bullepad, met een historische boerderijlocatie die toepasselijk 'Landsend' heet. De polders zijn lange tijd, op de karakteristieke molens na, onbebouwd gebleven. Vanaf het begin van de twintigste eeuw is ook in de polders gebouwd. De overwegend agrarische bebouwing is gespreid gelegen in het gebied, overwegend in de zone grenzend aan het Noordhollandsch Kanaal en de daar gesitueerde historische dijken.
Eenzelfde bebouwingspatroon is te zien **ten oosten van Bergen**. Agrarische bebouwing concentreerde zich in het gebied tot aan de Schapenlaan en rond de Zanegeest. De bebouwing in de strandvlakte is gelegen langs de dijken en parallel aan het Noordhollandsch Kanaal, aan de Bergense neemt zijde steeds meer als burgerwoning.

Het gebied **ten zuiden van Bergen** kent een afwijkend bebouwingsbeeld. Kenmerkend in dit gebied is de verspreide ligging van de (gebouwde) elementen in een open landschap dat gestructureerd wordt door de loop van dijken en vaarten. Agrarische bebouwing is gesitueerd langs paden haaks op de Herenweg (op de overgang tussen strandwal en strandvlakte), langs karakteristieke polderlijnen als dijken en waterlopen (ringsloot, middentocht, molentocht). Langs de Egmondervaart, Hoevervaart, Wimmenummervaart.werden op beperkte schaal oorspronkelijke stolpen en landerijen aangelegd vanwege de handel via die vaarten. Twintigste eeuwse (woon-) bebouwing concentreert zich ontsluitingslijnen centraal door het gebied: Kogendijk, Bergerweg, Hoeverweg, Heilooër Zeeweg, Vennewatersweg.

De bebouwingslinten hebben een transparant karakter.

Naast de bebouwing met een agrarische en polderoorsprong, zoals de boerderijen en de molens, is er in de polders bebouwing verschenen die geen relatie meer heeft met de bodem.

Ten oosten en zuiden van Bergen bevinden zich in het poldergebied diverse (dag)recreatie voorzieningen, zoals maneges, volkstuinen en sportvelden. Met name door de windsingels lijken de sportcomplexen, van Berdos aan de Groeneweg en van de Zeevogels aan de Heilooër Zeeweg, dichte bosschages in open landschap.
Eenzelfde beeld geven de MOB-complexen van Bergen en Egmond: groene oases in de polder. In de omgeving van het voormalig vliegveld zijn ook talrijke bunkers; met spreekt van het bunkerdorp.
Het landhuis Karperton is een in het begin van de twintigste eeuw ontstaan landgoed dat, in tegenstelling tot zijn voorganger, niet in de binnenduinrand is gelegen, maar in de open polder. Het is gebouwd naast een oude eendenkooi, de 'Vogelkooi'. Oorspronkelijk gebouwd als zomerhuis, fungeerde het complex ook als varkensfokkerij. De vijver werd later gebruikt als natuurbad.

Daar waar de rand van de polder nog groen is tussen Alkmaar en Heiloo/ Limmen, rukt de bebouwing van Alkmaar steeds verder op richting Bergens grondgebied. De nog karakteristieke open ruimte tussen Bergen en Alkmaar slibt met name in de Westrand steeds verder dicht met stedelijke bebouwing.

- De strandvlakte is altijd een weinig bebouwd landschap geweest waarin openheid een belangrijk kenmerk is.
- De aanwezige boerderijen en molens versterken de polderlijnen en –structuren van dijken en waterlopen.
- Karakteristiek zijn ook de (niet-agrarische) groene oases van sportcomplexen en MOB-terreinen.

Poldergeschiedenis

Groene oase

Agrarisch lint

Een deel van de agrarische bebouwing mist erfbeplanting

3.4 WAARDE: BELANGRIJKE ROUTES

Doorgaande routes, die met elkaar een regelmatig patroon vormen, zorgen voor een de beeldvorming van de omgeving. Wanneer deze routes van een eenduidige en heldere vormgeving te voorzien, dus herkenbaar zijn, hebben ze een positief effect op de beeldvorming en oriëntatie in de omgeving. Langs de routes liggen herkenningspunten.

In Bergen zijn de belangrijkste routes noord-zuid en oost-west gesitueerd. De noord-zuid richting correspondeert met de voor dit landschap beeldbepalende oriëntatie van de strandwallen in de ondergrond. Vanuit de auto zijn met name de toegangswegen vanaf de N9 naar de kust, en de haaks hierop gesitueerde doorgaande route over de binnenduinrand van belang.

Voor de echte beleving van het gebied is het hierop aangetakte fijnmaziger patroon van woonstraten, fietsroutes, wandel– en ruiterpaden van belang, waarbij met name de laatste vaak zijn gekoppeld aan historische landschappelijke lijnen als dijken en waterlopen.

- Historische routes hebben binding met de landschappelijke basis.
- De beleving en beeldvorming van het landschap vindt plaats door verplaatsing over een route.
- Voor de herkenbaarheid zijn het profiel en de ruimtelijke begeleiding van de route belang.
- De kruispunten van routes vormen belangrijke knooppunten.
- De historische route over de binnenduinrand, en de strandroutes, zijn van oudsher de dragers van functies, met oriëntatie van bijzondere en representatieve gebouwen op de weg, en (maatschappelijke) functies.

3.4.1 TRANSITROUTE N9

De N9 schampt de gemeente aan de oostzijde. De bewoning is beperkt op de weg georiënteerd en het is daarmee een echte transitroute.

In het noordelijk deel van de gemeente is deze belangrijke verkeersader gekoppeld aan het Noordhollandsch Kanaal en vormt daarmee al gedurende langere tijd ook een harde landschappelijke begrenzing. De strandroutes zijn steeds min of meer haaks op deze verbinding aangesloten.
Bij Alkmaar gaat de N9 over in de westelijke randweg, met aan de binnenkant grote woongebieden en aan de buitenzijde een steeds verder verdichting met perifiere stedelijke voorzieningen als de school-, sport– en kantorencomplexen.
Ter hoogte van het zuidelijk deel van de gemeente is de N9 verder oostelijk gelegen (A9) op het grondgebied van Heiloo en Limmen. Voor deze dorpen is de Kennemerstraatweg een belangrijke ontsluitingsroute.

Beperkte ruimtelijke kwaliteit langs de transitroute N9

3.4.2 TOEGANGSWEGEN KUSTDORPEN

Door de tramverbinding die haaks op de binnenduinrand liep werden de dorpen aan zee met Alkmaar verbonden. In het gebied liepen drie tramlijnen die in het begin van de twintigste eeuw werden aangelegd. Deze lijnen liepen door tot bij de badplaatsen Egmond aan Zee en Bergen aan Zee. De tracés van de tramlijnen van Alkmaar naar Bergen en van Alkmaar naar Egmond aan den Hoef en Egmond aan Zee zijn nog in het landschap waarneembaar. Het station van Schoorl aan de tramlijn was gelegen tussen Schoorl en Schoorldam. De naam Stationsweg, een woonhuis met de naam Spoorzicht, de vorm van het voormalige emplacement en delen van het tracé die zichtbaar zijn in de verkaveling herinneren nog aan de tramlijn bij Schoorl.

De waarde van de oost-westverbindingen is groot. De interne ontsluitingsstructuur van de gemeente, waarin de route van de Herenweg een grote rol speelt, is steeds min of meer haaks op deze verbindingen aangesloten.

Van noord naar zuid zijn de belangrijkste (zee-)routes: Damweg/Laanweg, Bergerweg en Kogendijk in aansluiting op Eeuwigelaan/Zeeweg, Hoeverweg en Heilooër Zeeweg in aansluiting op Egmonderstraatweg, Vennewatersweg.

Het beeld van de route sluit aan op het landschap waar de weg door heen gaat: de karakteristieke zonering in open polder, kleinschalige binnenduinrand, en ruig duingebied. Voor de oriëntatie langs de route zijn de entrees va de dorpen belangrijke herkenningspunten.

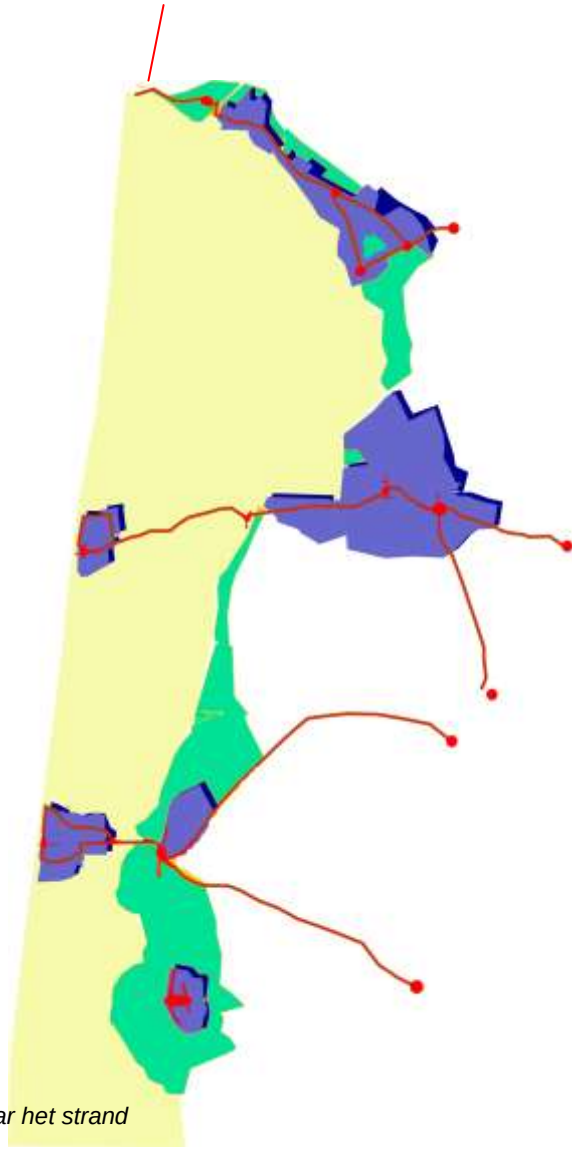

Belangrijke oost-west routes naar het strand

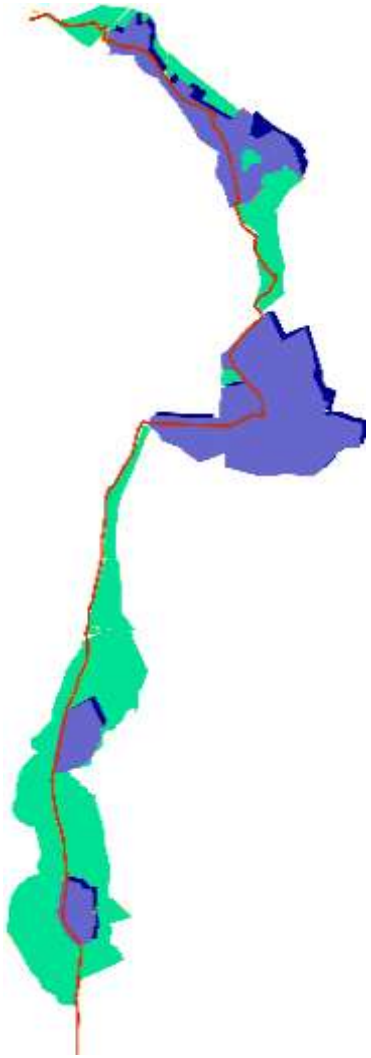

Doorgaande noord-zuid route over de

3.4.3 BINNENDUINRANDLINT HERENWEG

De Herenweg is de oude historische route over de binnenduinrand en schakelt de dorpen als een parelketting aan elkaar. Vanuit de historie zijn de belangrijkste gebouwen georiënteerd op de doorgaande weg. Tegenwoordig is de Herenweg met name een toeristische route. De weg schakelt niet alleen de dorpen van de huidige gemeente Bergen aan elkaar, maar vormt ook van oudsher de verbinding met de dorpen en steden ten zuiden van de Egmonden. De weg slingert van noord naar zuid door de binnenduinrand.

Het historische tracé van de Herenweg is grotendeels bewaard. De weg is afwisselend dicht tegen of zelf in de duinen gelegen en dan weer plaatselijk gelegen op de rand van de polder. Het verloop van de weg is gestrekter naarmate de weg verder van de duinvoet ligt. Op plekken waar de verkeersroute is omgeleid, zoals bij Egmond aan den Hoef en Egmond-Binnen (en in mindere mate het Woud), is de continuïteit van de oude verbinding slecht beleefbaar. Dit is ook in het dorp Bergen het geval.

Vanuit de geschiedenis bestaat er een duidelijk verband tussen de diverse dorpen en buurtschappen langs de Herenweg. Daar waar de continuïteit van de historische route slecht beleefbaar is, is deze band minder te herkennen, zoals tussen Egmond-Binnen en Egmond aan den Hoef.

Van oudsher is de oriëntatie van bebouwing op de route. De Herenweg is dan ook een belangrijke drager van functies.

3.5 WAARDE: ORIENTATIEPUNTEN

Dwalend door het landschap passen de verschillende puzzelstukjes in elkaar door herkenningspunten in de openbare ruimte en karakteristieke bebouwing langs de routes.

Kruispunten van de routes naar de kust met de Herenweg zijn belangrijk voor het ruimtelijk beeld dat Bergen uitstraalt. Zo'n knooppunt is een combinatie van route en herkenningspunt. In Bergen zijn de knooppunten niet altijd als zodanig herkenbaar.
De entrees van de dorpen zijn min of meer spontaan ontstaan als overgang van het landschap naar het bebouwde gebied. Soms zijn er herkenningspunten, zoals een grenspaal. Egmond aan Zee heeft, evenals Bergen aan Zee, een groene entree in de vorm van een dicht naaldbos (met recreatieve functies). In Egmond aan den Hoef laat de doorgaande verkeersroute de historische, landschappelijke structuur los. Samen met de barrièrewerking van de plaatselijke geluidswal geeft dit een onduidelijke situatie bij de entree van het dorp.

Bergen is rijk aan cultuur en historie. Overal in het gebied zijn nog verwijzingen te vinden naar religieuze activiteiten, de eerste graven van Holland, buitenplaatsen, koloniehuizen, kunstenaars e.d.. De historische gebouwen verwijzen naar de historische ontwikkeling van het landschap.
Oriëntatiepunten springen in het oog, en contrasteren met hun omgeving. Met name de hogere kerkgebouwen en de abdij en klooster fungeren als landmark. Uitgestrooid over de dorpen, maar met name rond de Herenweg, liggen in het oog springende gebouwen met bijzondere architectonische kwaliteit (landhuizen, stolpen). Deze zijn belangrijk als herkenningspunt en oriëntatiepunt maar leveren verder door de beperkte hoogte geen wezenlijke bijdrage aan de horizon van Bergen.
Ook de historische molens zijn belangrijke oriëntatiepunten. De laatste begeleiden met name het Noordhollandsch Kanaal. Historische molens staan nog op enkele plaatsen langs historische wateren.

Zeer opvallend in het open landschap zijn nu nog de MOB-complexen van Egmond en Bergen, en de recreatieterreinen. In tegenstelling tot de sportvelden, die als groene eilanden in de polder liggen, zijn de groene singels rond deze terreinen vaak dun en is de kleurstelling contrasterend met de omgeving.

- De kruispunten van routes vormen belangrijke oriëntatiepunten.
- De dorpen zijn bepaald door hun rand:
  - herkenbare overgang tussen dorpen en buitendorpse lintbebouwing langs de Herenweg,
  - herkenbare groene entrees van kustdorpen,
  - duidelijke entree van de dorpen in de binnenduinrand vanuit de polder.
- De binnenduinrand is rijk aan cultuurhistorisch waardevolle gebouwen, die elk een stukje van de geschiedenis van het ontstaan van het huidige landschap vertellen.
- Zichtlijnen naar de hoge abdij en openheid en stilte rond de kloosters geven deze gebouwen extra aandacht.'
- In de open polder liggen als een oase enkele groene 'eilanden'.

SCHATKAART BERGEN

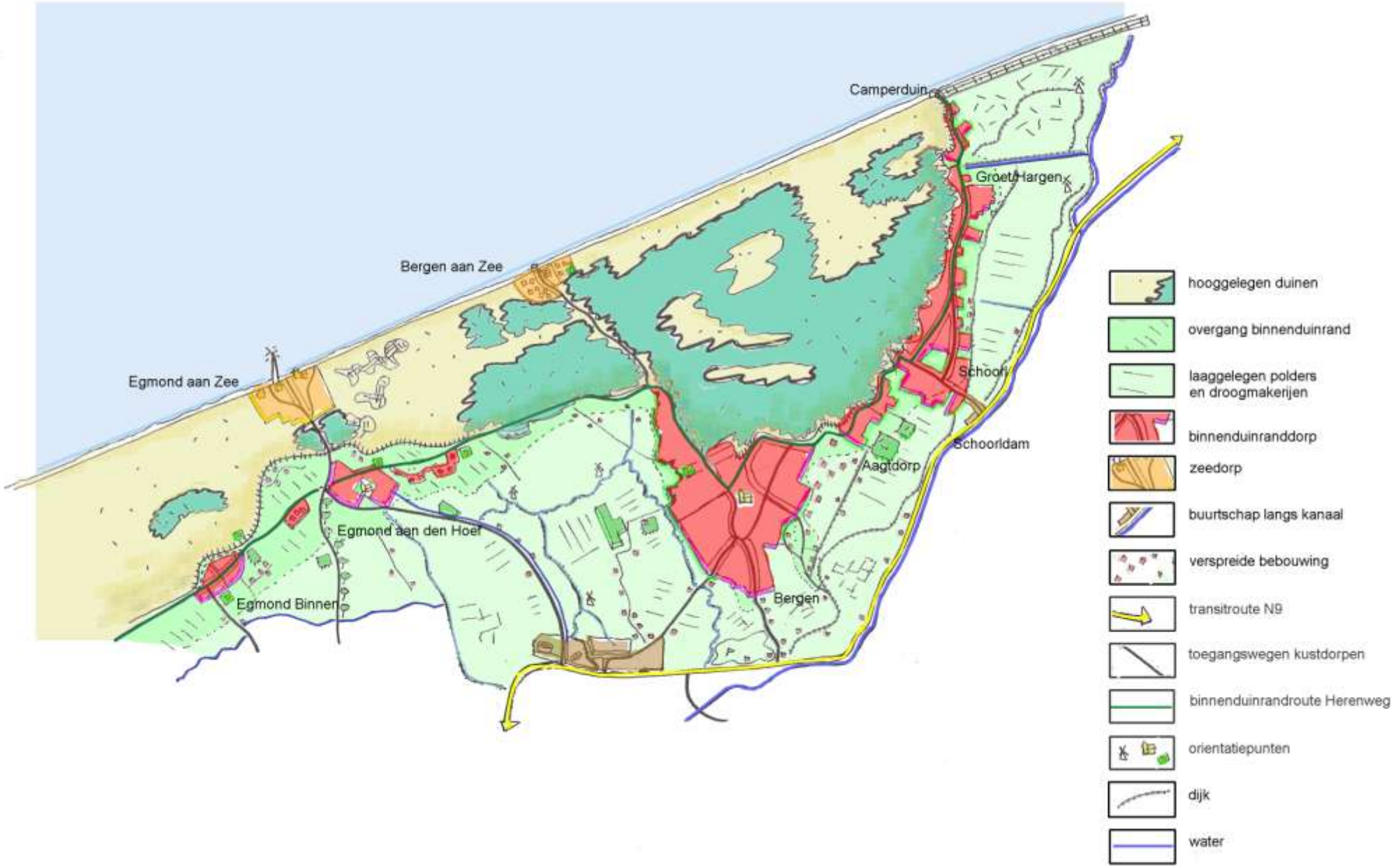

4 VISIE BEELDKWALITEIT

Cultuurhistorie en landschap zijn inspirerend
Leesbaarheid van het landschap, behoud en ontwikkeling op basis van de bestaande karakteristiek, is een belangrijk uitgangspunt voor de visiekaart beeldkwaliteit.

Behoud door ontwikkeling
Het gebied Bergen/Egmond/Schoorl is een Belvedèregebied. Het gebied kent een aantal kwaliteiten en potenties, die kort kunnen worden samengevat met de woorden natuur, "nabij de kust'', ruimte en cultuurhistorie.
Belvedèregebieden zijn gebieden die door hun bijzondere aardkundige en cultuurhistorische waarden van nationale betekenis zijn en vanuit dat perspectief inzet behoeven. Leidend thema in deze gebieden is ´behoud door ontwikkeling´. Dit beeldkwaliteitsplan benoemt uitdagingen binnen de bestaande karakteristiek en zoekt het naar nieuwe kwaliteiten op basis van te verwachten ontwikkelingen.

In dit hoofdstuk worden aan de hand van de essentiële kwaliteiten (zie ook de schatkaart) en geconstateerde knelpunten in het gebied, per karakteristiek deelgebied, de kansen benoemd voor (ruimtelijke) ontwikkelingen die de ruimtelijke (beeld-)kwaliteit van dit kwetsbare gebied kunnen versterken.
Kenmerkend voor Bergen zijn de landschapstypen die sterk van elkaar verschillen. Het beeldkwaliteitsplan richt zich dan ook voor een belangrijk deel op de randen van gebieden en op de entrees van de dorpen

4.1 KWALITEITEN

Kwaliteit: leesbaarheid van het landschap
Bergen heeft een 'leesbaar' landschap: een landschap met sterke contrasten tussen het ruige, natuurlijke duinlandschap, de veelal bebost en verdichte binnenduinrand en strandwallen, en de open strandvlakten. Op de schatkaart is de geschiedenis van de dorpen en het landschap (de cultuurhistorie), aan de hand van de verschillende deelgebieden, routes, markante gebouwen en karakteristieke plekken, afleesbaar.

Kwaliteit: cultuurhistorie
Het gebied ontleent haar identiteit aan de specifieke cultuurhistorische en landschappelijke kenmerken: het historische polderpatroon met de karakteristieke verkavelingen van het open landschap, het duingebied met de badplaatsen, de sjieke zone langs de Herenweg. Beeldbepalend in het landschap is ook de opvallende bebouwing zoals de begeleiding van de Herenweg, kerken, stolpboerderijen, landgoederen, kloosters en molens. Daarnaast hebben veel gebouwen een verwijzing naar de waarde van het gebied voor toeristen. Oude structuren van dorpen en buurtschappen zijn nog herkenbaar, evenals oude wegenstructuren in de verkaveling.

Kwaliteit: binnenduinrandmilieu en zichtlijnen
Een belangrijke karakteristiek van de dorpen in de binnenduinrand is het kleinschalige, 'dorpse', groene karakter. De meeste straten hebben in plaats van trottoirs grasbermen, wat tot een bijzondere uitstraling van de straten leidt. Dit geeft het dorpse karakter van het lint weer. Naast het ontbreken van trottoirs is er ook veel ander publiek- en particulier groen dat bijdraagt aan het groene karakter van de dorpen.
Waar de binnenduinrandroute Herenweg de rand van de polder raakt zijn zichtrelaties op het open land waardevol en te behouden. Aan de andere zijde tussen de weg en de duinvoet zijn juist de omsloten stukken, geesten, nollen en bleken wezenlijk voor de beleving. Voorbeelden hiervan zijn de gebieden tussen Herenweg en duinrand, ten zuidwesten van Wimmenum

en ‘t Woud, westelijk van Egmond aan den Hoef en de bleken westelijk van Egmond-Binnen. Ook kleinere besloten ruimtes als de strook tussen Duinweg en de postweg zuidelijk van Aagtdorp en de open strook westelijk van de Breelaan in Bergen dorp zijn beeldbepalend.
De overgang duinen-binnenduinrand-polder is een belangrijke kwaliteit in dit gebied. Soms is deze helder, en is de gradiënt zichtbaar, soms niet. Open ruimtes in het lint zijn afwisselend smal en breed. Het uitzicht is soms beperkt en kort, maar er zijn ook lange zichtlijnen.

Kwaliteit: nabijheid zee
De kustzone met haar badplaatsen heeft een sterke, diverse recreatieve functie. Het hele jaar door is het gebied aantrekkelijk door de cultuurhistorische uitstraling en de nabijheid van de duinen en de zee. Het duingebied is nog gaaf. Het kalkrijke noordelijke deel met de heidevelden contrasteert met de kalkrijke zuidelijke duinen rond Egmond aan Zee.

Kwaliteit: natuurwaarden
Er is niet alleen gebouwde kwaliteit. Het landschap zoals het aanwezig is, met de vele gradiëntsituaties in hoogteligging, met een afwisseling tussen drukke en minder drukke delen, en met een karakteristiek verschil in open en besloten delen, heeft ook veel natuurwaarden. Deze waarden zijn zowel in de drogere milieus te zien (duinen) als in de nattere milieus (natte weilanden in de polders, waterstructuren.

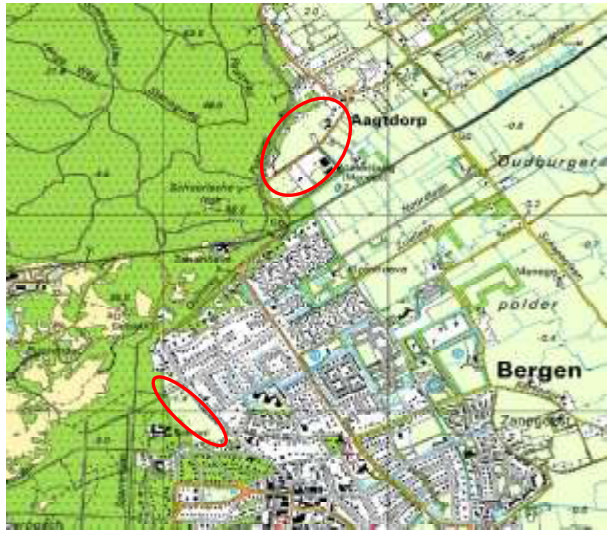

Karakteristieke open ruimtes onder aan het duin

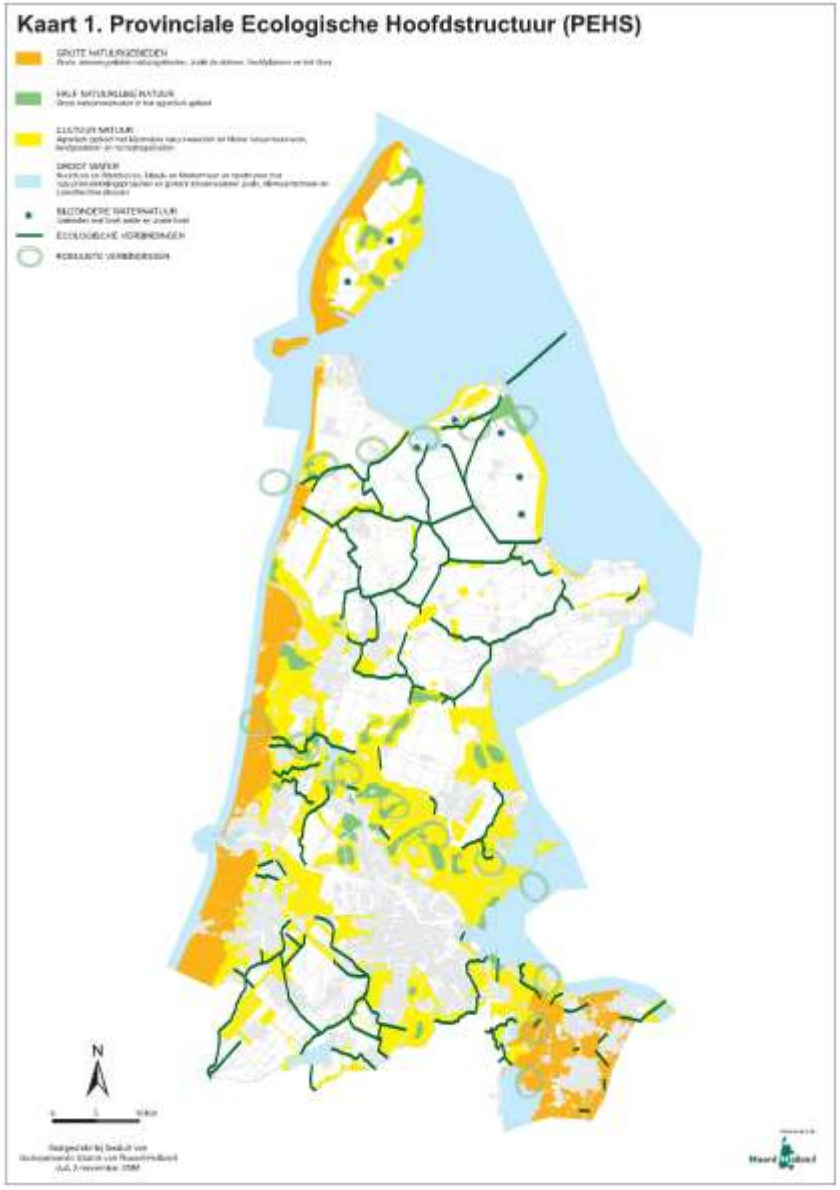
Kaart 1. Provinciale Ecologische Hoofdstructuur (PEHS)
N

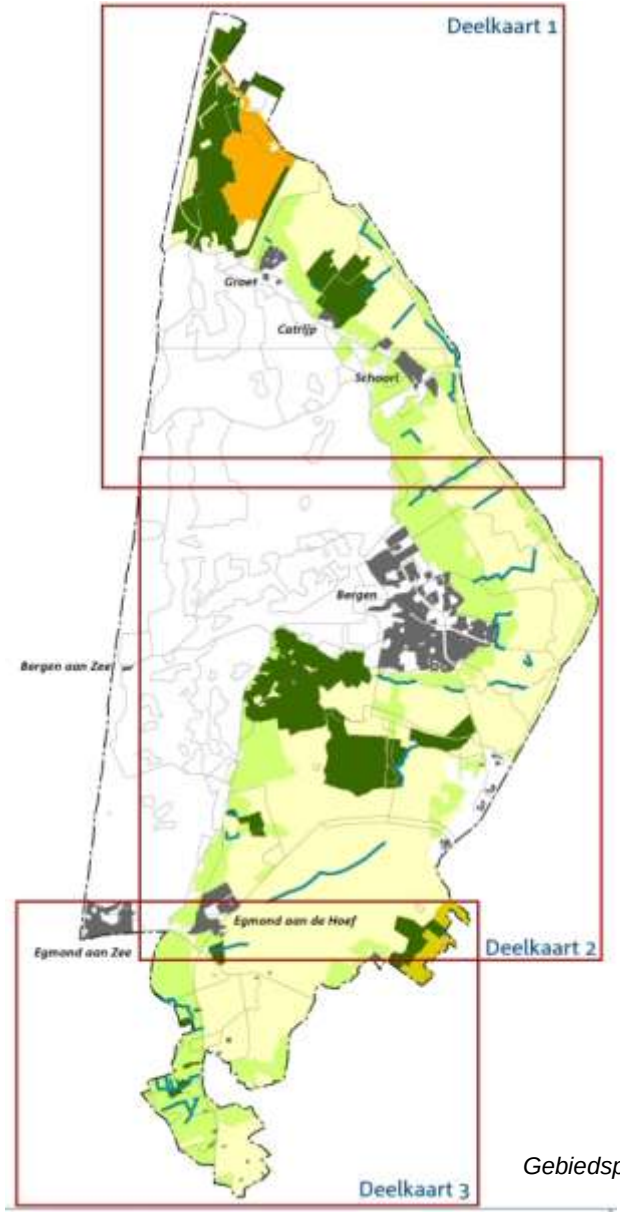
Deelkaart 1
Groet
Catrijp
Schoort
Bergen
Bergen aan Zee
Egmond aan de Hoef
Egmond aan Zee
Deelkaart 2
Deelkaart 3

Karakteristiek weidevogelgebied Bergermeer

4.2 KNELPUNTEN

Knelpunt: natuurlijke overgang tussen duinen en polder verdwenen
De overgang van duin naar polder is in principe een gebied met gradiënten: een grote variatie in hoogte, voedselrijkdom en watertypen en kent veel kenmerkende planten en waterdieren. De duinrellen of duinbeken met stromend water zijn zeer kenmerkend voor de binnenduinrand, maar voor een deel verdwenen. Op de meeste plaatsen is de overgang van het natuurlijke duin naar de cultuurgronden in het polderland abrupt waardoor deze kenmerkende planten– en dierengemeenschappen fragmentarisch voorkomen.

Rond Egmond zijn ook de afgegraven duinen aan de westzijde van de Herenweg in gebruik als bollengebied: ten noorden van Egmond aan den Hoef grenzen de hoge duinen direct aan de bollenvelden en weiland. Ten zuiden hiervan is de zone breder en de overgang geleidelijker. Het intensieve gebruik voor de bollenteelt heeft met name aan de westzijde van de Herenweg gezorgd voor een open en weinig karakteristiek binnenduinrandzone.

Ecologische kwaliteit binnenduin is mager

Knelpunt: ontbrekende schakels
Het aantal verkeersverbindingen met de in het algemeen kust is beperkt, en overbelast. Met name bij Egmond aan de Hoef is het doorgaande karakter van de Herenweg onderbroken en is een onduidelijke entree van het dorp ontstaan.
Voor het beleven van de kwaliteit van het landschap is een netwerk van routes er door heen noodzakelijk. In het langzaamverkeersroutestelsel missen nu belangrijke schakels. Deze ontbrekende schakels zijn met name rond het vliegveld Bergermeer gesitueerd. Ook de ligging van de Hargervaart met haventje, bij de noordelijke campings en in aansluiting op een provinciaal vaarcircuit, wordt onvoldoende benut.

Ook op het gebied van natuur en landschap ontbreken er schakels. Duinrellen zijn gedempt, sloten omgelegd en kavelstructuren verdwenen. Steeds meer kleine landschapselementen en erfbeplantingen verdwijnen. Te pas en te onpas komt hier “natuur” voor terug niet kloppend met het gebied en landschappelijke niet passend. Het belangrijkste ecologische knelpunt vormt het dorp Egmond aan Zee, dat duurzame noord-zuid verbindingen onderbreekt.
In landschappelijk opzicht dreigt het contrast tussen de grote open ruimte van de strandvlakte steeds verder te verdichten, gelegen tussen de verdichte strandwallen te vervagen. In de Bergermeerpolder vindt een sluipende verstedelijking plaats. Alkmaar lonkt naar de strandvlakte. Ten westen van de ringweg rond Alkmaar worden steeds meer nieuwe kantoren gebouwd. Deze verdichting is een bedreiging van de ervaarbaarheid van het open polderlandschap tegen het decor van het duinlandschap. De dynamische functies bevinden zich echter op het grondgebied van de gemeente Alkmaar. Niet alleen tussen Bergen en Alkmaar, maar ook tussen Schoorl en Schoorldam verdwijnt de aaneenschakeling van open polders.

Knelpunt: bedreiging openheid en karakteristiek polders
De landelijke, open polders verdichten verder en verder. Oorzaken zijn de verburgelijking en verpaarding van het landelijk gebied, de geïsoleerde lig-

ging van veehouderijen en bollenboeren en de hiermee samenhangende veranderingen in het grondgebruik. Agrarische bedrijven worden groter, terwijl de hoeveelheid bebouwing zonder relatie met het gebruik van de gronden toeneemt (verkassing). Op deze wijze versnipperd het landelijk gebied, terwijl juist eenheid in het grondgebruik de ruimte groter doet lijken.
In het poldergebied zijn de belangen steeds meer tegengesteld. Recreatie ontsluit het gebied bij voorkeur langs grillige patronen. Natuur is gebaat bij rust en de mogelijkheden voor het gebruik van het kwelwater uit de duinen. De bollenteelt wenst juist rechte sloten en kavels en een lage grondwaterstand. De verschillende wensscenario's hebben verschillende beelden voor de polder voor ogen.

De twee MOB-complexen zullen worden afgestoten. Gelegen in de open agrarische strandvlakte kennen de terreinen momenteel een 'stedelijk' gebruik. Nieuwe functies kunnen een bedreiging vormen voor de rust en ruimte in het gebied.

Knelpunt: dichtslibben binnenduinrand
De binnenduinrand kent een hoge verstedelijkingsdruk, zowel voor woningbouw als voor verblijfsrecreatie. Hierbij vind een schaalvergroting van de bebouwing plaats, wat afbreuk doet aan het groene, kleinschalige en dorpse karakter van de binnenduinrand. Buiten het stedelijke gebied is de ontwikkelingsruimte in het zgn. uitsluitingsgebied beperkt.

Knelpunt: steeds meer functies in de open polder

Knelpunt: magere kwaliteit recreatieterreinen en -inrichtingen

Het karakteristieke verschil tussen de dorpen en de buurtschappen aan de Herenweg dreigt te vervagen door het dichtslibben van het lint hiertussen met bebouwing. Markante lange zichtlijnen dreigen korter te worden of zelf helemaal te verdwijnen.

Knelpunt: uitstraling gebouwen en gebieden
Toerisme heeft langs de kust veel veranderingen gebracht, zoals de bouw van hotels, pensions en appartementen. Soms hebben deze gebouwen een waardevolle bijdrage aan het dorp geleverd. In andere gevallen hebben deze gebouwen juist afbreuk gedaan aan het karakter van de dorpen. De groensingels rond de recreatieterreinen zijn overwegend te dun.
Bij Egmond aan Zee dreigt de groene entree steeds verder te verstedelijken. Het Watertorenterrein krijgt wellicht een andere bestemming, er vindt een herschikking van de sportvelden plaats, de camping heeft een wens tot uitbreiding. Het Van Balenterrein (de speeltuin) ligt op eens strategische plaats aan de ontsluitingsroute van het dorp, maar is nu in verval geraakt. Aan de zeezijde is de uitstraling van de bebouwing mager en is er sprake van een (te) grote schaalconfrontatie.

Knelpunt: overgang binnenduinrand naar polder
Het silhouet van Bergen wordt in belangrijke mate bepaald door de beslotenheid, de bebouwing en het groen op de hogere gronden. De overgang van de binnenduinrand naar de open polder is structuurversterkend bij een menging van bebouwing met open weiland en houtsingels. De overgang van de binnenduinrand naar het open polder is schreeuwend daar waar de nieuwbouwwijken koud zijn gebouwd op de overgang van het hoger naar het lager gelegen gebied, en de massieve rijtjeswoningen in het oog springen vanuit de polder, zoals bij Egmond aan den Hoef (Tiggelaan, Prins Willem Alexanderlaan, Sabine van Beierenlaan) en bij Bergen (*Saenegheest Oost, Piet Boendermakerweg*). Op deze plekken is geen gebruik gemaakt van natuurlijke begrenzingen in het landschap en heeft de verkaveling geen relatie met het oorspronkelijke landschap.
Door wijksgewijze uitbreidingen zijn in Schoorl, Groet, Bregtdorp en Catrijp relaties tussen dorp en de op polders verloren gegaan. De overgang heeft een ‘rommelig’ karakter (*Smeerlaan, Bovenweg, Esdoornweg, Bosrandweg*). Het gebied rond de *Noordlaan* en *Zuidlaan* te Bergen heeft een ’stadsranduitstraling’. Verdichting van het gebied dreigt.

Knelpunt: slechte landschappelijke inpassing recreatieterreinen

Knelpunt: bij nieuwbouwwijken hard contrast met het landschap

Karakter historische structuur Herenweg dreigt te vervagen

4.3 KANSEN

4.3.1 BEHOUD EN HERSTEL KARAKTERISTIEK DUINGEBIED

Kans: beleefbare woestenij
De duinen vomen een groot vrijwel aaneengesloten natuurgebied met een grote verscheidenheid aan droge vegetatietypen van stuivend duin tot kalkarm duinzoombos.
De kustzone is van oorsprong een dynamisch gebied, waarvan de kustlijn zich in de loop der geschiedenis steeds meer in oostelijke richting heeft opgeschoven, veroorzaakt door de vele stormvloeden in de middeleeuwen en de zeespiegelstijging. Tegenwoordig heeft het duingebied belangrijke natuurwaarden en is het gebaat bij een stabiele omgeving.
De toegankelijkheid van de duinen is nogal ingekaderd waardoor het ruige en natuurlijke karakter niet in optima forma beleefbaar is. Met een drukte stilte zonering kan een deel van het duingebied voor ‘struinen’ worden opengesteld.

Kans: behoud karakteristieke duinpatronen
De duinformaties rond Egmond aan Zee bestaan uit slangvormige oost-west georiënteerde duinruggen, begroeid met helmgras en zelfs kleine bomen. In de luwte van deze duinruggen, vaak ten noorden, zijn duinvalleien of duinpannen ontstaan. Een duinpan is een vruchtbare kuilt in het duingebied, omzoomd door een hogere ring, in min of meer gebogen vorm. In de duinpannen zijn duinkavels gemaakt, waar tegenwoordig groente wordt verbouwd, kleine huisjes aanwezig zijn en dagrecreatie plaats heeft. Door dit gevarieerde gebruik ontstond een kleinschalig, bloemrijk vegetatietype.
Bij Egmond-Binnen zijn nog bleekvelden aanwezig.
Het karakteristieke duinpatroon (veld met walletje, groene zoom) vormt een inspiratiebron bij nieuwe ontwikkelingen.

Struinen door de duinen

Kans: ecologische noord-zuid verbinding bij Egmond aan Zee

Kans: ontwikkeling groene entree Egmond aan Zee
Recreatieve ontwikkelingen zijn belangrijke economische dragers voor het gebied. Mits goed ruimtelijk gestuurd kunnen de ontwikkelingen in uitstraling aansluiten op het karakter van het gebied. In de groene rand van Egmond aan Zee liggen een aantal herstructureringslocaties, zoals het terrein van de voormalige speeltuin, en het watertorenterrein. De locale karakteristiek van het grondgebruik kan hier als inspiratiebron voor ontwikkelingen dienen: veldjes, omsloten door een walletje en groen. Op deze wijze kan de groene uitstraling van het gebied versterkt worden. Bebouwing is overwegend bescheiden van vorm en voegt zich in het landschap.

De locatie van de voormalige speeltuin vormt een belangrijk oriëntatiepunt bij de entree van het dorp. Hier is een ruimtelijk accent wenselijk, aansluitend op de recreatieve functie van de plek. De huidige gebrekkige ontsluiting van sportvelden en camping kan daarbij verbeterd worden via deze plek.

Bij herontwikkeling van dit gebied liggen er kansen voor een groene aansluiting in noord-zuidrichting tussen de duingebieden aan weerszijden van Egmond aan Zee.

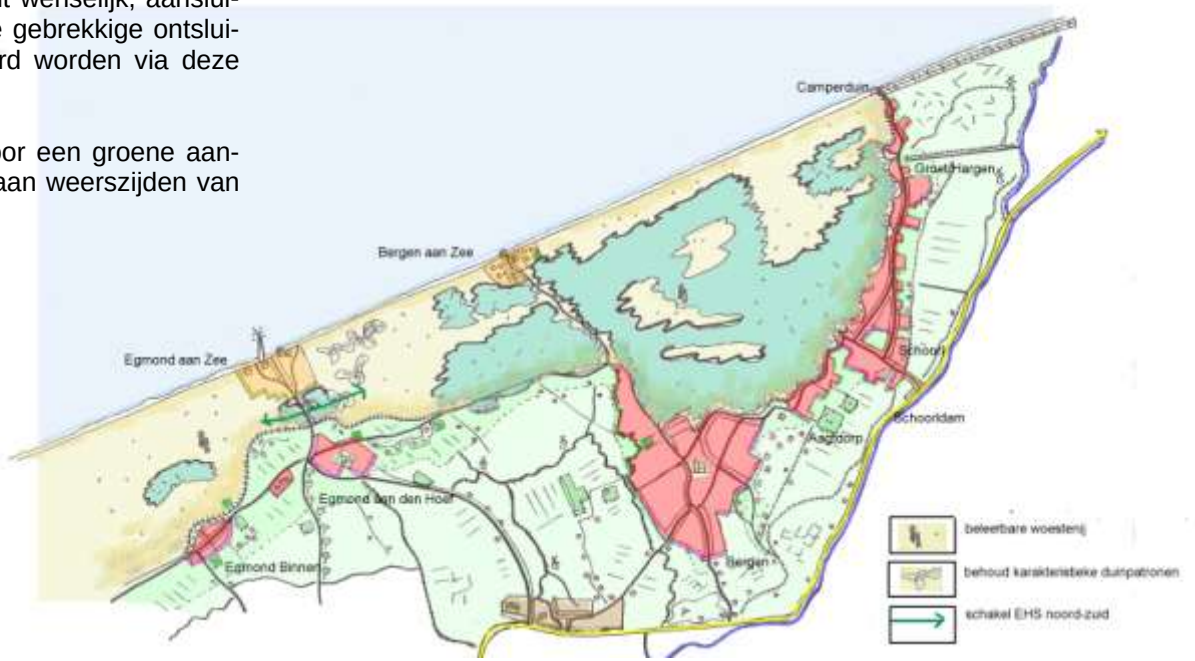

4.3.2 VERSTERKEN ZONE BINNENDUINRAND ALS HISTORISCHE LANDSCHAPPELIJKE DRAGER

Kans: versterken herkenbaarheid landschapstypen
Een belangrijke waarde van dit gebied is dat de verschillende kernen en buurtschappen worden afgewisseld door lintbebouwing met doorzichten. Ze geven zowel een blik op het achterliggende polderland als op de duinvoet. Zichtlijnen in het gebied zijn daarom essentieel.

De binnenduinrandzone loopt enerzijds op de rechte strandwal pal achter de duinen en anderzijds op de haakwal, haaks op de duinen. Nieuwe uitbreidingen van kernen zouden eveneens binnen deze zone moeten plaatsvinden. Voor de kern Bergen geldt een uitzondering, hier is reeds gebouwd buiten de binnenduinrandzone.

Planologisch zijn er in de binnenduinrand buiten de rode contouren van de dorpen weinig mogelijkheden voor ontwikkelingen, binnen de duinrand is het uitgangspunt dat belangrijke zichtlijnen behouden blijven. Dit vraagt om nieuwe strategieën voor woningbouw ter ontlasting van oude kernen in de binnenduinrand.

Bij Schoorl reikt de open ruimte vanaf de polder soms tot aan de Herenweg. Soms is de overgang wat rommelig. Juist door gebouwde toevoegingen kan de afwisseling tussen besloten, hogere gronden en open poldergebied hier aangescherpt worden.

Zichtbare monumenten vervullen een actieve rol in het landschap: een herkenbaar stroomstelsel, met duinrellen, geestdorpen op strandwallen en uitlopers van de duinrand, kloosters met een karakteristieke omringende open zone, landgoederen. Bestaande cultuurhistorisch waardevolle elementen dienen te worden gehandhaafd. Nieuwe ontwikkelingen kunnen hier hun inspiratie uit halen.

Kans: herstel ecologische gradiënt binnenduinrand
De afgelopen decennia is de grondwaterstand in de duinzoom sterk gedaald en het aandeel vochtige vegetatietypen is nog maar een fractie van wat het was. Natuurontwikkeling en herstel van het watersysteem zijn een kans voor Het versterken van kenmerkende landschappelijke zonering en ecologische gradiënt van de duinen via de binnenduinrand naar het achterliggend polderlandschap.
In de zone tussen duinvoet en de 0-NAP lijn stroomt grondwater uit de duinen af naar de polders. Dit manifesteert zich in duinrellen en pleksgewijs uittreden van grondwater aan het oppervlak (zgn. kwel). Het schone kwelwater kan een aanzienlijke bijdrage leveren aan de (potentiële) ecologische waarden in de binnenrand. In de overgang liggen er in de binnenduinrand kansen voor de ontwikkeling van kwelgraslanden en het beschermen en herstellen, en eventueel nieuw graven van duinrellen. Dit betekent een omzetting van bollenveld naar weiland.
Duinrellen en kwel vertraagd afvoeren tot grofweg 0 meter NAP zorgt voor hogere grondwaterstanden in de weilanden langs de binnenduinrand. Door deze vernatting te combineren met een verschralend beheer ontstaat een brede strook van voor planten en dieren interessante weides en sloten langs de dorpen en duinen.

Kans: **nieuwe landgoederen en ontwikkeling duinzoom**
Het intensieve gebruik voor de bollenteelt heeft met name aan de westzijde van de Herenweg gezorgd voor een open en weinig karakteristieke binnenduinrandzone. De actuele ecologische betekenis van bollengebieden is gering, met uitzondering van de duinresten langs het Delverspad en Nachtengalenpad en de beplanting rond het klooster ‘Karmel’. Dit gebied heeft potenties voor natuurontwikkeling in de duinvoet (aanwezigheid kwel en ecologische hoofdstructuur), recreatie (nabijheid kust) en stedelijke functies/ woningbouw (rand van Egmond). Een zorgvuldige landschappelijke ontwikkeling van dit gebied kan het karakter van het binnenduinrandgebied versterken, en de overgang tussen duingebied en open polder.

Locatie westelijke afronding van Egmond aan den Hoef,

Kansen voor een nieuwe invulling aan de voet van de duinen

In Egmond aan de Hoef is het mogelijk, vanuit de identiteit van het gebied, de bebouwing ten westen van de Herenweg af te ronden. De identiteit van het gebied wordt bepaald door: loop voormalige duinbeekjes, zichtlijnen op de duinrand, potentiële natuurwaarden, verschillende functies herkenbaar naast elkaar.

In de binnenduinrand hebben diverse buitenplaatsen gelegen. Rond de Egmonden is het gebied, op enkele kloosters na, niet zo rijk aan buitenplaatsen als tussen Bergen en Schoorl. Groene woonmilieus en natuurbouw bieden kansen in dit gebied. In tegenstelling tot de lommerrijke historische landgoederen is hier juist het zicht op de duinvoet karakteristiek. De buitenplaatsen bestonden veelal uit een hoofdgebouw en een paar bijgebouwen. Vanwege de aanwezige kwel en de hiermee samenhangende ecologische potenties is een ‘natte-natuur’ thema hier eerder op zijn plaats: bollengrond wordt natuur.

Binnen de gemeente leeft er een wens tot uitbreiding van de verblijfsrecreatieterreinen. Verblijfsrecreatie in Schoorl/Bergen is één van de speerpunten van NORT Noord-Holland. Speerpunten liggen met name in het gebied rond Groet en rond Wimmenum.
Van oudsher is de verblijfrecreatie vervlochten met de dorpen en het landschap. Vanaf de binnenduinrand lopen ontsluitingswegen de polder in, waarlangs (agrarische)bebouwing is ontstaan. Tegenwoordig heeft een deel van deze bebouwing een recreatieve functie gekregen. Bij deze complexen is het ‘bos’thema wel bruikbaar.

Kansen: versterken geesten
De voormalige akkergrond van de bewoners van de strandwallen, de geest, is nu in gebruik als weiland. Bij geestnederzettingen, zoals de Wimmenummergeest en de Zanegeest, is het belangrijk dat hun kenmerkende ovale structuur behouden en versterkt wordt en dat zij in de open setting van hun omgeving blijven bestaan.

Wimmenummergeest: *ten noorden van de Tiggelaan kan de beeldkwaliteit van de geestgronden worden versterkt door een beperkte ruimtelijke ontwikkeling van de recreatieterreinen. Behoud openheid en doorzicht vanaf de Herenweg, de geest groeit niet tegen Egmond aan. Versterking van het open karakter van de geest door verdichting van de rand is mogelijk.*

Knooppunt Hargervaart als nieuwe identiteit

Kansen: Hargervaart
Tussen Camperduin en Groet is géén rijk ontwikkelde binnenduinrand. Een unieke locatie waar binnenduinrand en strandvlakte de zee ontmoeten. Het achterliggende poldergebied is ontsloten door romantische vaarroutes en sluit aan op het Noordhollandsch Kanaal. Een bijzondere beleving van het gebied. Het gebied heeft echter nu weinig uitstraling. De Hargervaart, een cultuurhistorisch waardevolle waterroute, draagt niet bij aan de beleving van de plek. Het raakpunt van de Hargervaart met de binnenduinrand kan versterkt worden, bijvoorbeeld door het opwaarderen van de jachthaven in combinatie met verblijfsrecreatie.
De plek krijgt daarmee een nieuwe, aantrekkelijke identiteit. De nu wat troosteloze plek krijgt op die wijze weer een uitstraling die past bij de cultuurhistorische adem van Bergen. Randvoorwaarde is dat de ontwikkelingen aan de Herenweg gekoppeld worden en niet de strandvlakte veroveren.

Kans: landschappelijke inpassing dorpsrand
De overgang van de binnenduinrand naar het open polderland is belangrijk voor het ruimtelijk beeld. In de binnenduinrand ligt de bebouwing met name met achterkanten naar het polderlandschap, waardoor een groen silhouet ontstaat. Daar waar deze versterking behoeft, zoal bij de rand van de nieuwbouw, kunnen ontwikkelingen worden toegestaan, waarbij bebouwing zich voegt in een groene, landschappelijke setting.
Invullingen langs rand van het stedelijke gebied zijn situatie-specifiek en op maat. Uitgangspunt is een herkenbare rand geinspireerd op landschappelijke patronen.

De kwaliteit van het water is verschillend in het gebied. Schoon voedselarm water komt als kwel uit de duinen. Rond de kernen en de bollengebieden is het oppervlaktewater veel vuiler en voedselrijker. Het gebied heeft een wateropgave die nog nader uitgewerkt moet worden. De wateropgave kan een plek krijgen in de stedelijke uitbreiding.

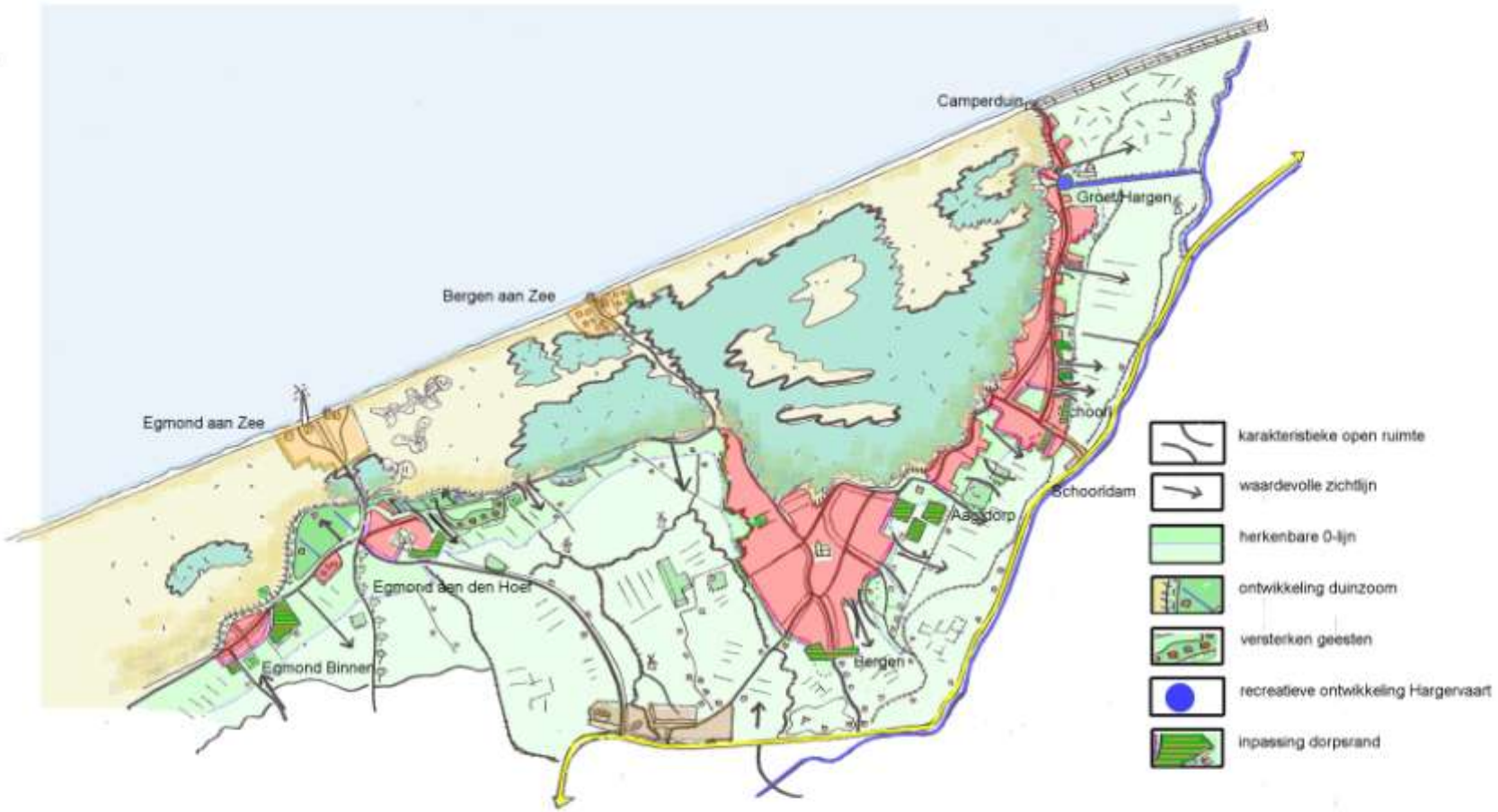
Camperduin
Groet/Hargen
Bergen aan Zee
Egmond aan Zee
Schoorldam
Egmond aan den Hoef
Egmond Binnen
Bergen
karakteristieke open ruimte
waardevolle zichtlijn
herkenbare 0-lijn
ontwikkeling duinzoom
versterken geesten
recreatieve ontwikkeling Hargervaart
inpassing dorpsrand

Esdoornweg

Smeerlaan

Bovenweg

Bij Schoorl is de Oudendijk een duidelijke grens tussen de strandwal (binnenduinrand) en de strandvlakte (polder). Bebouwing langs het lint van de Herenweg wordt afgewisseld met open weilandjes tot aan de weg. Ruimtelijk is de overgang herkenbaar door de zichtbaarheid van de dijk te waarborgen en de bebouwing op enige afstand te situeren. Doorzichten zijn belangrijk, en kunnen worden gedramatiseerd.

Tussen de bestaande bebouwing zijn er mogelijkheden om het contrast tussen de beslotenheid van het dorp en de openheid van de polder aan te scherpen. Hier kan een harde stenige rand een fraaie groene rand worden.

Historische route: *de oude spoorlijn kan langs de Bosrandweg beter herkenbaar worden gemaakt. Afronden van de structuur van de Rekerweg.*

***Landschappelijke structuur**: verweving van landschap en bebouwing aan de noord-oostzijde van Bergen, ten noorden van de oorlogsbegraafplaats in een afwisseling van*

***Zoeken naar de 0-lijn**: ten oosten van Bergen is de oorspronkelijke structuur van de haakwallen nauwelijks nog herkenbaar. De stedelijke rand is hier hard en speelt niet in op het landschap. Hier liggen kansen voor een landschappelijke inpassing van de dorpsrand, wanneer de 0-lijn aangehouden wordt als rand van de ontwikkeling.*

Het abdijcomplex bewaakt de oostelijke entree van Egmond-Binnen. Ten zuiden van de Vennewatersweg heeft de dorpsrand een harde uistraling. Hier is een beter evenwicht gewenst, compact vormgegeven op enige afstand van de abdij, met een duidelijke groene rand.

Aan de noordzijde van Egmond-Binnen ontstaat ruimte voor ontwikkeling door het verplaatsen van de sportvelden. Dit is een kans om de ruimtelijke kwaliteit van het gebied tussen de twee linten te versterken, met gebruikmaking van de rand van de voormalige geest.-->

<-- De rijtjeswoningen aan de noordelijke en oostelijke grens van Egmond aan den Hoef maken de rand van de binnenduinrand erg hard en arbitraal. Een groene dorpsrand is hier gewenst. Hierin kunnen landschappelijke patronen van historische vaarten en zichtlijnen op het beschermd dorpsgezicht de uitstraling bepalen.

4.3.3 BEHOUD EN VERSTERKEN OPEN POLDERLANDSCHAP

Kans: openheid in de polder
De polders in de strandvlakte zijn open en weids en hebben een 'gemaakt' karakter door de aanwezigheid van dijken, sloten, molens. De verkaveling in het gebied is, hoewel onderling verschillend, bedacht en rationeel. De strandvlakte in contrast met de binnenduinrand en het stedelijke gebied moet vooral leeg blijven, en zo mogelijk vrij gemaakt van functies die afbreuk doen aan de openheid. De gemeente is voornemens het terrein van de Zeevogels te verhuizen naar een nieuw sportcomplex aan de westzijde van de Herenweg, aansluitend op de bebouwing van Egmond aan den Hoef.
Nieuwe agrarische bebouwing in het landelijk gebied is mogelijk indien deze aansluit op de karakteristieke bebouwingsstructuur in de polder. Met een groene erfbeplanting kunnen enkele agrarische bedrijven landschappelijk beter worden ingepast.

Voor de beleving van de openheid van de polder, laag gelegen tussen de hogere, verdichte strandwallen, is het open houden van de zone tussen Bergen en Alkmaar, en de zone tussen Schoorl en Schoorldam essentieel.

Kans: herontwikkeling MOB-complexen
De MOB-complexen met hun markante groensingels dramatiseren de openheid van de polder.
MOB-Bergen kenmerkt zich door de openheid rond het complex, het karakteristieke verkavelingspatroon van het voormalige vliegveld, de oprijlaan vanuit Bergen, de lommerrijke uitstraling en het poortgebouw. Binnen de contouren van de aanwezige bebouwing op het complex is een relaxed woonmilieu, in combinatie met een natuurlijke ontwikkeling van de omgeving, denkbaar.
MOB-Egmond ligt strategisch aan de hoofdontsluitingsroute Hoeverweg. De afwezigheid van nijverheid (met uitzondering van de industrieën die afhankelijk waren van natuurlijke omstandigheden als stromend, schoon water) heeft geresulteerd in een beperkt aantal bedrijventerrein in de gemeente. De aanwezige loodsen hebben een etalagefunctie aan de weg. Ontwikkeling vanuit de bestaande structuur: het terrein kan als ensemble worden omgevormd tot nieuw bedrijventerrein dat door de huidige uitstraling en situering verankerd zal liggen in het landschap.

Kans: natuurontwikkeling als ondersteuning van het landschap
Weides horen hier al eeuwenlang thuis. Omdat de polders grotendeels bestaan uit open gebied hebben zij een grote waarde voor weidevogels in het gebied. De graslandpolders zijn tevens van belang als foerageergebied voor in de duinen broedende vogelsoorten zoals de wulp. Deze ecologische kwaliteiten zijn beleefbaar en daarom waardevol.
Door het behoud van het bestaande graslandareaal blijft het contrast tussen de lage open strandvlakten en de beboste binnenduinrand bestaan.
De ontwikkeling van de weidevogelgebieden springt in het oog in de Damlanderpolder, de Bergemeer en de Philisteinse Polder. Deze gebieden vormen samen weidse polders, vanwege het weidse uitzicht. In aansluiting hierop kunnen, passend in de landschappelijke context, nieuwe natuurgebieden worden ontwikkeld.

Kans: wateropgave
Het nieuwe waterbeleid 21e eeuw vraagt om meer ruimte voor water. Waterberging is noodzakelijk om het hoofd te bieden aan ingrijpende veranderingen als de toename van de bebouwing, de toename van neerslag en de stijging van de zeewaterspiegel. De polders in het gebied hebben een waterbergingsopgave.

Wateropgaven hebben een ingrijpende invloed op het landschap maar kunnen in het algemeen ook landschappelijke, ecologische en recreatieve functies ondersteunen. De aanleg van grote bergingsvijvers is landschappelijk niet gewenst. Wel kunnen plaatselijk de waterstructuren worden verbreed, waardoor het gebied een nattere uitstraling krijgt. Het Oer-IJ in microreliëf en de restanten ervan kunnen aan beeldkracht winnen in combinatie met de waterretentie.

Kans: openheid en waterberging tussen Alkmaar en Bergen

Kans; uitbreiding natuurgebieden rond de Bergermeerpolder

Met name in het oosten is de herkenbaarheid van oorspronkelijke polderpatronen door de stedelijke ontwikkelingen in de rand van Alkmaar aangetastIn het algemeen kan de waterberging in de polder gecombineerd worden met andere blauwe diensten (agrariërs,) en natuurontwikkeling, al dan niet in combinatie met de overgangen van de stedelijke gebieden. Waterberging aan de oostelijke gemeentegrens in combinatie met recreatieve uitloop en natuurontwikkeling is een sterk landschappelijk gebaar.

Kans: verbreding van de landbouw

Het huidige landschap is ontstaan door eeuwenlang agrarisch gebruik. Het beheer van het landschap door de landbouw moet in deze streek daarom mogelijk blijven. Een verbreding van het takenpakket van de boer is daarbij noodzakelijk. Verbreding moet in dit gebied gezocht worden naar een functiecombinatie met natuur en recreatie. Door de combinatie met recreatieve functies krijgt het landschap een menselijke maat.

Kans: nieuwe routes

In het poldergebied zijn vele vormen van extensieve recreatie zoals fietsen, wandelen, kanoën en paardrijden. De rust, ruimte en natuur lenen zich ook goed voor varen, schaatsen en vogelkijken.

In het polderlandschap is met name in het voorjaar met de bollenteelt interessant, maar het hele jaar aantrekkelijk door de cultuurhistorische uitstraling die het gebied heeft en de nabijheid van de duinen. Met name de bollenteelt is een sterk eenzijdig gebruik van een landschap dat op lager schaalniveau ook in de polders veel diversiteit kent door de aanwezigheid van historische dijkpatronen, waterlopen, oud land, natuurgebiedjes.

De polders hebben in meer of mindere mate een herkenbare dijk in het landschap. De doorgaande dijken zijn beperkt voor het recreatieve verkeer ontsloten. Het ontwikkelen van een fijnmazig patroon van recreatieve routes is een richting om deze kleine schaal ervaarbaar te maken (binnen de openheid van het gebied. Een versterking van het stelsel van routes in dit gebied zou de beleefbaarheid van de polders versterken. De (natte) dijkvoeten hebben ook een ecologische functie.

De plannen voor de landinrichting bieden kansen voor het oplossen van knelpunten (ontbrekende schakels) in langzaamverkeersroutes.

4.3.4 VERSTERKEN ORIENTATIE EN ROUTES NAAR DE KUST

Kans: herkenbare en continue routes
De routes naar zee hebben tegenwoordig steeds meer een recreatieve functie. Vanaf deze wegen is de openheid van de polder goed ervaarbaar. De Heilooër Zeeweg is voorzien van een forse beplanting. Langs andere routes kan een transparante laanbeplanting de herkenbaarheid versterken zonder dat zij de openheid van de polder wezenlijk aantasten.

In het dorp Bergen loopt de functionele ontsluitingsroute min of meer 'kruip door sluip door' door het dorp. In het dorp is de ruimtelijke kwaliteit en herkenbaarheid van met name deze route belangrijk.

Kans: kusttransferia
De kustwegen in de gemeente zijn in de zomer vaak overbelast. Het idee van de aanleg van transferia (overstappunten op het openbaar vervoer) is ontstaan om deze wegen van toeristisch verkeer te ontlasten. Strategisch gekozen kunnen deze transferia belangrijke oriëntatiepunten worden. De locaties moeten iets toevoegen aan de ruimtelijke kwaliteit: door oriëntatiemogelijkheden en ruimtelijke inrichting: mogelijke plekken liggen bij Schoorl, Bergen en Egmond aan den Hoef.

Er bestaat vanuit de geschiedenis een duidelijk verband tussen Egmond-Binnen en Egmond aan den Hoef. Behalve in de naamgeving is deze band in het landschap niet meer te herkennen. Eén van de redenen hiervoor is de rondweg die rond Egmond aan den Hoef is aangelegd. Door de afsluiting van de Herenweg is de noord-zuidgerichte route van de Herenweg onderbroken en mist die samenhang nu. Door een goede inrichting is het mogelijk de relatie tussen de verschillende Egmondse dorpen weer duidelijker te maken.
Bij Egmond aan den Hoef kan het kusttransferium in combinatie met een te verplaatsen molen het kruispunt de Herenweg accentueren: op deze wijze kunnen beide functies elkaar versterken.

Kans: landmark entree Bergen
Bergen moet niet meer in de stadsrand van Alkmaar beginnen, maar bij de rand van het dorp. Het kunstwerk in de rotonde vormt hiervoor een baken. Deze plek kan als bijzondere plek voor de gemeente verder geaccentueerd worden. Op deze plek is ruimte voor een markant gebouw, dat gezien de ligging aan een belangrijke route en maatschappelijke functie kan krijgen. Het oriëntatiepunt kan gecombineerd worden met het kusttransferium, waardoor het een herkenbare plek wordt.

Kans: groene entree kustdorpen
Bergen aan Zee en Egmond aan Zee hebben en groene entree, die versterkt kan worden. De entree wordt gevormd door een dicht bos, als dan niet met (recreatieve functies hierin. Het bos maakt een duidelijke rand naar de bebouwing van het kustdorp.

Kans: opwaarderen Schoorldam
De rol van Schoorldam verandert wanneer de N9 rond het buurtschap wordt gelegd. De bebouwing krijgt dan weer een relatie met het water. De ruimtelijke inrichting kan hier dan beter op worden afgestemd, met een oriëntatie op het kanaal.

Kans: ruimtelijke kwaliteit strandopgangen/boulevard
Strandopgangen en boulevard zijn belangrijke verblijfsplekken maar hebben op dit moment een wat sobere inrichting. Aandacht voor de inrichting van de plekken blijft hier gewenst. De opgang bij Camperduin kan mogelijk versterkt worden met bebouwing, waardoor hier een echte 'plek' ontstaat.
Om een duidelijke zonering tussen rustige en drukke plekken in de duinen te houden is de realisatie van nieuwe strandopgangen niet gewenst.
De reeds aangepakte strandopgang van Egmond aan Zee is een goed referentiekader.

Bij Camperduin is geen binnenduinrand, dus een geleidelijke overgang naar de groene polder, en een groene uitstraling ontbreekt. De kwaliteit haalt het dorp uit de inrichting van het plein bij de strandopgang. Een bescheiden, compacte stedelijke ontwikkeling bij Camperduin kan de plaats als plek aan zee versterken.

Inrichting afstemmen op de ligging in de duinen: duinpannen, omsloten door walletjes. Versterking van de beleving van de duinen (ruigte, beplanting) vanaf de weg.

Het terrein aan weerszijden van de Bergerweg heeft een functie als poort naar Bergen. Een belangrijk markeringspunt. Hier is ruimte voor bijzondere, maatschappelijke, functies langs een belangrijke route in de gemeente.

VISIEKAART

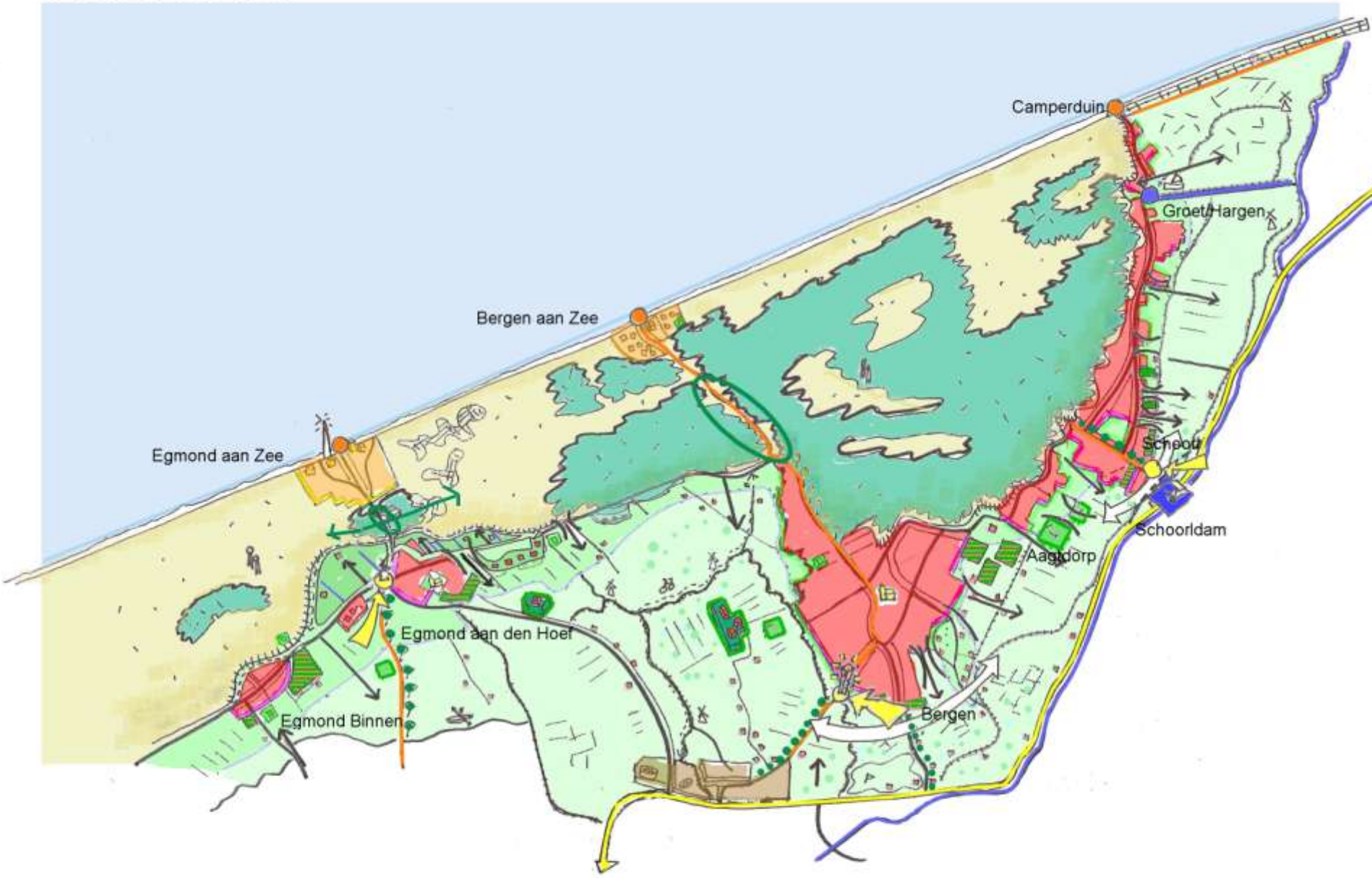
Camperduin
Groet/Hargen
Bergen aan Zee
Egmond aan Zee
Schoorldam
Aagtdorp
Egmond aan den Hoef
Egmond Binnen
Bergen

hooggelegen duinen

overgang binnenduinrand

laaggelegen polders
en droogmakerijen

binnenduinranddorp

zeedorp

buurtschap langs kanaal

verspreide bebouwing

transitroute N9

toegangswegen kustdorpen

binnenduinrandroute Herenweg

orientatiepunten

dijk

water

behoud en herstel karakteristiek duingebied

beleefbare woestenij

behoud karakteristieke duinpatronen

schakel EHS noord-zuid

versterken zone binnenduinrand als historische en landschappelijkedrager

karakteristieke open ruimte

waardevolle zichtlijn

herkenbare 0-lijn

ontwikkeling duinzoom

versterken geesten

recreatieve ontwikkeling Hargervaart

inpassing dorpsrand

behoud èn versterken open poldelrandsch

open houden polder

groene oases, herontwikkeling MOB

natuurontwikkeling

waterberging

versterken orientatie
en routes naar de kust

nieuwe routes langzaamverkeer

herkenbare continue kustroute

kusttransferium

landmark entree Bergen

groene entree kustdorp

kanaaldorp Schoorldam

verbeteren ruimtelijke kwaliteit
strandopgang/boulevard

LITERATUUR

Zee van land de droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur
Reh, Steenbergen, Aten, Amsterdam 2005

326X Noord-Holland Van Aagtdorp tot Zwanenburg
2007

Identiteit Noord-Holland Noord, Onderzoek naar de identiteit van het landschap als dragger voor ontwikkelingen
La4sale i.o.v. provincie Noord-Holland, 2003

Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie Noord/Holland
Provincie Noord/Holland, 2006

Bergen Egmond Schoorl, visie op natuur en landschap
Vereniging Natuurmonumenten, PWN, Staatsbosbeheer, 2002

Noord-Holland Natuurlijk! Nota natuurbeleid 2005
Provincie Noord-Holland, 2005

Gebiedpslan Noord-Kennemerland West
Provincie Noord-Holland, 2003

Welstandsnota Bergen
WZNH i.s.m. bureau Middelkoop, 2004

Kwaliteit in verscheidenheid, visie op beeldkwaliteit gemeente Bergen
WZNH i.s.m. bureau Middelkoop,

Verkenning uitbreidingen Bergen
RBOI, 2007

Bergen, Lusthof
Steunpunt cultureel erfgoed Noord-Holland, 2005

Herinrichting Bergen Egmond Schoorl, voorontwerpplan milieu-effectraport
Landinrichtingscommissie Bergen-Egmond-Schoorl,1996

Landschapselementen, Landelijk gebied Noord, gemeente Bergen
Landschap Noord-Holland, ir. J.N. Beets, 2006

Gemeente Schoorl, Bestemmingsplan Poldergebied
Gemeente Schoorl, DHV, 1984
Gemeente Bergen, Bestemmingsplan Weidegebied
Bokelman Croonen, 1994

Gemeente Egmond, Bestemmingsplan Landelijk Gebied 1998
Bűgel Hajema, 1998

Bergen, Concept voorontwerpbestemmingsplan Landelijk gebied Noord
RBOI, 2006

Topografische Atlas Noord-Holland 1:25000
ANWB, 2004

Grote Provinciale Atlas Noord-Holland 1:25000
Topografische dienst, 1988

Atlas van topografische kaarten Nederland 1955-1965
12 provincien, 2006

Grote Historische Atlas van Nederland 1:50000,
I West-Nederland 1839-1859
Wolters-Noordhoff, 1990

Historische Atrlas Noord-Holland 1:25.000
Den Ilp, 1989

COLOFON

HzA Stedebouw & Landschap
Postbus 2033
1620 EA HOORN
telefoon: 0229-216757
e-mail: info@hzabv.nl
web: www.hzabv.nl